

บทที่ 4

การปรับปรุงกองทัพของไทยตามแบบตะวันตกใน พ.ศ. 2411-2453

เป็นที่ยอมรับกันว่า รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นสมัยที่ประเทศไทยเปิดประเทศรับอิทธิพลด้านความนึกคิดและวัฒนธรรมแบบตะวันตก ความสนพระราชหฤทัยในการปรับปรุงประเทศและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของพระองค์ สืบเนื่องมาจากสมเด็จพระบรมชนกนาถ อาจกล่าวได้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวางแนวพระบรมราโชบายไว้แล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับพระราชภาระดำเนินตาม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับการสรรเสริญยกย่องว่าทรงเป็นผู้นำที่เห็นการณ์ไกลของประเทศไทย.

พ.ศ. 2405 2

จากสาเหตุต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 ทำให้มองเห็น³ (Francis) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องทรงเอาพระธุระมุ่งปรับปรุงประเทศทางมเด็จพระเจ้าทหาร พร้อม ๆ กับกิจการด้านอื่น ๆ ของประเทศ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินตามรอยพระยุคลบาท คือทรงแก้ไขโครงการจัดทหารโดยเฉพาะกองทัพจากแบบเก่าที่เคยใช้มาตั้งแต่สมัยอยุธยา ให้เป็นแบบยุโรปและให้มีระเบียบวินัยและประสิทธิภาพ เพื่อแสดงถึงความเป็นชาติเอกราชอันจะต้องมีกำลังทหารที่เข้มแข็ง เพื่อรักษาความสงบภายในและสามารถป้องกันประเทศได้

อิทธิพลของชาวตะวันตกในสมัยนั้น

เมื่อประเทศไทยได้ลงนามในสัญญาฉบับนานาชาติ ประเทศเหล่านั้นก็ได้ส่งกงสุลมาประจำอยู่ในกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็โปรดให้มิ้งกงสุลเป็นผู้แทนประเทศไทยไปประจำ ณ ต่างประเทศเช่นกัน

ในสมัยรัชกาลที่ 4 คนไทยที่รู้ภาษาอังกฤษยังมีน้อยคน ดังนั้นระยะต้น ๆ กงสุลของไทยที่ในทวีปยุโรปจึงเป็นชาวตะวันตกทั้งสิ้น เช่น เซอร์จอห์น เบาริง อัครราชทูต

...สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จย้ายไปประทับ ณ พระที่นั่งใหม่ในประภา
พ.ศ. 2416 มีพระราชประสงค์จะทรงศึกษาภาษาอังกฤษต่อไปถึงวิธีแต่ง
หนังสือ โปรดฯ ให้ครูแพดเตอสน์เข้าไปสอนถวายในเวลาค่ำ เมื่อทรง
ว่างราชการ ดูเหมือนจะเป็นสัปดาห์ละ 2 ครั้ง...

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริเช่นเดียวกับสมเด็จพระ
พระบรมชนกนาถว่า หนทางแห่งความก้าวหน้าของชาติจะมีมาได้จากต้องอาศัยการศึกษาเป็น
ปัจจัยด้วย เฉพาะอย่างยิ่งเรื่องความรู้ภาษาต่างประเทศ ซึ่งในขณะนั้นภาษาอังกฤษเป็น
ประโยชน์ที่สุดแก่ประเทศไทย ดังนั้น พระองค์จึงทรงตั้งพระทัยเด็ดเดี่ยวว่าเขาวงกต
ใหม่ทั้งพระราชวงศ์และบุตรขุนนางจะต้องได้รับการศึกษาอย่างดีกว่ารุ่นพระองค์เอง¹
จึงโปรดฯ ให้ตั้งโรงเรียนตัวอย่างขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เรียกว่า โรงเรียนราชกุมาร
อันเป็นโรงเรียนสำหรับพระราชวงศ์และบุตรขุนนางชั้นผู้ใหญ่ โปรดฯ ให้พระราชอนุชาซึ่ง
ยังทรงพระเยาว์อยู่เข้าโรงเรียนนั้น ได้แก่ พระองค์เจ้าเทวัญอุทัยวงศ์² สมเด็จพระ
ฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์³ พระองค์เจ้านุชนาคมานพ⁴ และพระองค์เจ้าศิวัตรกุมาร⁵
เป็นต้น ให้สอนภาษาอังกฤษโดยเฉพาะต่อมาก็ทรงตั้งโรงเรียนสวนกุหลาบ อันเป็นแบบ
อย่างโรงเรียนประถมและมัธยมของรัฐบาลต่อไป พวกมิชชันนารีก็ไปตั้งโรงเรียนตาม

¹ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, หน้า 457.

² สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร

³ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

⁴ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี

⁵ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจันทราธิราช

พระราชประสงค์ด้วย เช่น ได้มีโรงเรียนวังหลังขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2417¹ คำเป็นการโดย
มิชชันนารีอเมริกัน สอนภาษาอังกฤษ การฝีมือ และเป็นโรงเรียนกินนอนหญิงที่จัดตามแบบ
ฝรั่งแท้ ๆ ที่ท่าช้างวังหลัง

ส่วนในค่านิจการทหารบก การฝึกหัดทหารแบบประเทศอังกฤษได้เริ่มมีมาตั้งแต่
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ถึงแม้จะเปลี่ยนครูฝึกทหารเป็นชาว
ฝรั่งเสสกีชัวร์ระยะเดียว ดังนั้น ตั้งแต่ต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
การฝึกหัดทหารก็ถือเอาแบบอังกฤษเป็นต้นมา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ ใน พ.ศ.
2411 เมื่อพระองค์ทรงมีพระชนมายุเพียง 15 พรรษา ยังไม่ได้ทรงบริหารราชการแผ่นดิน
เต็มที่ เพราะยังมีผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน แต่พระองค์ก็ทรงสนพระราชหฤทัยในกิจการ
ทหารมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ และได้เคยเสด็จทอดพระเนตรการฝึกหัดทหารของกรม
กองต่าง ๆ ซึ่งมีการหัดอย่างยุโรปมาตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่
หัว รวมทั้งได้ทอดพระเนตรการฝึกหัดของกองทหารหน้า ณ ท้องสนามไชยหน้าพระที่นั่ง
สุทไธสวรรย์อยู่เบื้อง ๆ² เมื่อเสวยราชสมบัติและพระองค์ประทับอยู่ ณ พระที่นั่งอมรินท
รวินิจฉัย ได้ทรงคัดเลือกมหาดเล็กข้าหลวงเดิมให้ทำหน้าที่ "บอศึกการ์ด" ขึ้น 24 คน
มหาดเล็กเหล่านี้ไปปรคให้การฝึกหัดอย่างทหาร แต่เมื่อว่างจากการฝึกหัดแล้วก็ให้เข้าไป
ถวายงานเช่นเดียวกับมหาดเล็กข้าหลวงอื่น ๆ พระองค์ได้พระราชทานเครื่องแบบทำนอง
ทหาร และไปรดเกล้า ๆ ให้ตั้งแถวรับเสด็จในเวลาเสด็จออกด้วย จนคนทั้งหลายเรียกว่า

¹ ประยูทศ ลิทธิพันธ์, ตามรอยบาทพระพุทธรเจ้าหลวง, หน้า 85.

² ประวัติโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (พระนคร : โรงพิมพ์โรงเรียน
นายร้อยพระจุลจอมเกล้า, 2510), หน้า 2.

"มหาดเล็กฝ่ายทหาร" ¹ บ้าง "ทหาร 2 โหล" ² บ้าง มีนายหมื่นเป็นมหาดเล็กข้าหลวงเดิม นอกจากมหาดเล็กข้าหลวงเดิม 24 นาย หักให้เป็นทหารบอด้การ์คนั้นแล้ว พระองค์ยังได้โปรดเกล้าให้ราชตระกูล และบุตรขุนนางผู้ใหญ่ที่ยังเยาว์วัยให้เข้ามาอยู่ในพระราชวังชั้นในเล่นเป็นนายทหาร ชั้นแรกได้ผู้สมควรพระราชทานเครื่องแบบ 12 ทาน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้นายทหารเหล่านี้ตั้งแถวรับเสด็จเวลาเสด็จออกทรงบาตรตอนเช้า ให้คอยโลกาที่มารบกว่นข้าวสุกในเวลาทรงบาตร ดังนั้น นายทหารเล็ก ๆ เหล่านี้จึงได้สมญาว่า "ทหารมหาดเล็กโลกา" ³

ใน พ.ศ. 2413 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า มหาดเล็กข้าหลวงเดิมที่ทำหน้าที่บอด้การ์คนั้น 24 คน นั้นน้อยนัก แต่ตามพระราชประเพณีโบราณ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จราชการสงครามมหาดเล็กมีหน้าที่ถืออาวุธโดยเสด็จในกระบวนทัพ แม้ไม่ใช่เวลาศึกก็มหาดเล็กก็มีหน้าที่สละพายคาบเดินเข้าคู่กับแถวตำรวจในขบวนเสด็จพยุหยาตรา นับว่ามีฐานะเช่นทหาร สมควรจะคัดเลือกทหารมหาดเล็กหลวงทั่วไปจัดขึ้นเป็นทหารรักษาพระองค์ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุรศักดิ์มนตรี (แสง ชูโต) จางวางมหาดเล็ก คัดเลือกบุตรราชตระกูลและบุตรข้าราชการซึ่งเป็นมหาดเล็ก ตั้งเป็นกองทหารมหาดเล็กขึ้นระยะนี้รวม 72 คน รวมทั้งมหาดเล็ก 2 โหลเดิมด้วย สำหรับรักษาพระองค์โดยใกล้ชิดเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง ส่วนการบังคับบัญชานั้นนอกจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเองแล้ว ได้โปรดตั้งผู้อื่นเป็นนายทหารเพิ่มขึ้นอีกด้วย บรรดายศชั้นต่าง ๆ นั้นเรียกตาม

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ภาษาอังกฤษ¹ เช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็น "คอลอนเนล"² พระยา-
สุรศักดิ์มนตรีมียศเป็น "ดูตเตนเนล คอลอนเนล"³ และเจ้าพระยาภาสกรวงศ์เป็นปลัดกอง
เรียกว่า "แอดจิวแทนต์"⁴ เป็นต้น

อิทธิพลของประเทศตะวันตกที่มีต่อประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
เกล้าเจ้าอยู่หัวในระยะแรกนั้นได้แก่ประเทศอังกฤษ เห็นได้ชัดว่า โปรดให้พระองค์เจ้า-
ปฤษฎางค์ หม่อมเจ้าเจ็ก นพวงศ์ กับพระยาชัยสุรินทร์ (ม.ร.ว. เทวหนึ่ง สิริวงศ์)
ไปเรียนที่ประเทศอังกฤษเป็นพวกแรก นับว่าเป็นครั้งแรกที่ทรงส่งนักเรียนหลวงไปเรียน
ถึงยุโรป⁵ และใน พ.ศ. 2428 โปรดให้พระเจ้าลูกยาเธอ 4 พระองค์แรก คือ
พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ (กรมหลวงจันทบุรีนฤนาถ) พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์
(กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์) พระองค์เจ้าประวิตรวชิโนคม (กรมหลวงปราจิณกิติบดี)
และพระองค์เจ้าจิรประวิตรเวช (กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช) ไปศึกษาที่ประเทศ
อังกฤษเช่นกัน

ถ้าจะวิเคราะห์ดูแล้วเป็นที่ประจักษ์ว่าในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 23
"ประเทศอังกฤษเป็นที่ขึ้นชื่อและเป็นที่ประเทศอื่น ๆ ต้องการถือเป็นแบบมากที่สุด ประ-
เทศอื่นตื่นเต้นมากที่อังกฤษมีจักรวรรดิกว้างขวางแะไปยังแดนไกล มีกำลังทัพเรือที่สามารถ
มาก อุตสาหกรรมและการค้ารุ่งเรืองไค่ลงทุนอุตสาหกรรมและการค้าไว้ในต่างประเทศ
มากมายหลายแห่ง พลเมืองของอังกฤษก็มีแต่เพิ่มจำนวนมากขึ้น ความสำเร็จเหล่านี้มี

¹ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, หน้า 459.

² Colonel - พันเอก

³ Lieutenant Colonel - พันโท

⁴ Adjutant - ปลัด

⁵ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ,

ปัจจัยสำคัญอยู่ที่การปกครองของอังกฤษซึ่งค่อย ๆ ค้ำเนินไปสู่ระบบรัฐสภาแห่งเสรีประชาธิปไตย โดยไม่ต้องมีการปฏิวัติเสียเลือดเนื้อดั่งแคนอื่น ๆ เลย" ¹

ในด้านการทหาร ประเทศไทยนิยมแบบอังกฤษตั้งแต่ระยะแรก เป็นเพราะอังกฤษได้ชัยชนะในอินเดีย พม่า และมีบทบาทในแหลมมะลายูซึ่งว่าตามความเป็นจริงแล้ว ประเทศไทยน่าจะนิยมการทหารแบบฝรั่งเศส เพราะฝรั่งเศสได้ใช้ทหารรุกเข้ามาทางอินโดจีนและโคซันชนะ ครอบครองพื้นที่เวียดนาม และต่อมาก็ได้เขมรและลาว แต่การที่ไทยยังไม่นิยมการทหารแบบฝรั่งเศสน่าจะเนื่องมาจากฝรั่งเศสเคยแพ้สงครามใหญ่ ณ ตำบลเวอเทอร์ลู (Waterloo ปัจจุบันอยู่ในประเทศเบลเยียม) เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน ค.ศ. 1815 ² (พ.ศ. 2358) การรบครั้งนั้นค่ายกแห่งเวอติงตันของอังกฤษมีชื่อเสียงเป็นที่นิยมมาก ต่อมาฝรั่งเศสรบกับเยอรมันและแพ้เยอรมันที่เมืองเซกอน เมื่อวันที่ 1 กันยายน ค.ศ. 1870 (พ.ศ. 2413) ทำให้สภาของฝรั่งเศสเรียกร้องให้มีการสถาปนาสาธารณรัฐเป็นครั้งที่ 3 ³ จึงทำให้เข้าใจว่าการที่ไม่นิยมการทหารแบบฝรั่งเศสเพราะฝรั่งเศสมีการปกครองแบบสาธารณรัฐทรงเห็นว่าไม่เหมาะสม ⁴

ต่อมา เมื่อมิสมารถไ้รวมรัฐต่าง ๆ ในสหพันธรัฐเยอรมันเข้าเป็นจักรวรรดิเยอรมันได้ใน ค.ศ. 1871 ⁵ (พ.ศ. 2414) และได้มีพิธีบรมราชาภิเษกษัตริย์วิลเฮล์มแห่งปรัสเซียเป็นพระจักรพรรดิของจักรวรรดิเยอรมันนี้ที่พระราชวังแวร์ซายส์ ⁶

¹ ม.ร.ว.แสงโสม เกษมศรี, ประวัติศาสตร์สากลยุคปัจจุบัน (ค.ศ. 1453-1914) (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2515), หน้า 402.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 307.

³ E. Lipson, Europe in the Sixth (and) Xth Centuries 1815-1939 (5th ed.) (London: Adam and Charles Black, 1949), p. 41.

⁴ พระองค์เจ้าจตุจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, หน้า 474.

⁵ และ ⁶ E. Lipson. Ibid., p. 78.

นโยบาย "เลือดกับเหล็ก" ของบิสมาร์คมีชื่อเสียงมาก บิสมาร์คเห็นว่าการสะสมอาวุธ และการทำสัมพันธไมตรีทางทหารเท่านั้นที่จะประกันความมั่นคงของประเทศชาติได้ และก็ไม่ใช่เพราะใช้กำลังคอกหรือที่บิสมาร์คสร้างจักรวรรดิเยอรมันนี้ได้สำเร็จ และกำลังอีก-เหมือนกันที่จะรักษาจักรวรรดิไว้ได้ ทั่วโลกยอมรับว่ากองทัพบกเยอรมันว่าสามารถจริง แต่คานกองทัพเรือแล้วบิสมาร์คยังไม่ยอมสร้างกองทัพเรือแข่งกับอังกฤษ

ดังนั้นในการส่งคนไปศึกษาวิชาทหารบกในประเทศทางยุโรปรุ่นต่อมา จึงได้ส่งไป ประเทศเยอรมันมากกว่าส่งไปประเทศอังกฤษ ความนิยมในกิจการทหารบกเยอรมัน ปรากฏในจดหมายของพระยานนทบุรี เกษตรารามราชทูตสยาม ณ กรุงเบอร์ลิน กราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงเทเวศร์วัชรปการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศว่า "เห็น-ด้วยเกล้า ๆ ว่า ควรจะได้แบบการทหารเยอรมันเป็นทางราชการในกรุงเทพฯ ๆ ต่อไป บ้างจะเป็นการดี" ¹ และในคำกราบบังคมทูลของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าภาณุ-รังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ว่า

...จะได้ให้นักเรียนทั้งสองนี้ออกไปศึกษา ณ ประเทศเยอรมันนี้ อันเป็นที่เห็นว่าการทหารในประเทศนั้นยอดเยี่ยม และมีค่าเล่าเรียนราคาถูก ทั้ง ทางที่ทหารไทยเราจะจัดให้ค่าเป็นต่อไปโดยวิธีคอนติเนนต์แล้ว ก็ไม่มี ประเทศใดจะดียิ่งไปกว่า... ²

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ แฟ้มเอกสาร ร.5 ต.49/9 จดหมายพระยานนทบุรี เกษตราราม กราบทูลกรมหลวงเทเวศร์วัชรปการ ลงวันที่ 21 พฤศจิกายน ร.ศ. 114.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ แฟ้มเอกสาร ร.5 ต.49/23 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 17 พฤษภาคม ร.ศ. 118.

และตั้งข้อความที่สมเด็จพระนางเจ้าสุทนต์มณีทรงมีลายพระหัตถ์ถึงพระราชโอรส
เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ ขณะที่ทรงศึกษาวิชาทหารในประเทศเยอรมันว่า ลงวันที่ 12 กุมภาพันธ์
พ.ศ. 118 ว่า

การที่จะเรียนในชั้นอาแคเดมีออฟวอร์นี้เห็นเป็นการจำเป็นที่จะต้องเรียน
อย่างยิ่ง คือเมื่อจะคิดถึงประโยชน์สำหรับบ้านเมือง ในเมืองเราก็คงไม่มี
ผู้ใดที่ได้เรียนรู้ถึงขั้นนั้นแต่สักคนหนึ่ง..... ส่วนประเทศที่ได้อยู่เล่าเรียนก็
เป็นประเทศอันโลกทั้งหลายสรรเสริญว่าวิชาทหารดียิ่งยวด...¹

อิทธิพลของการทหารบกเยอรมันจึงมีในหมู่ทหารบกของไทยด้วย จำนวนนักเรียน
ไทยที่ส่งไปเรียนวิชาทหารที่ประเทศเยอรมันมีมาก มีหลักฐานเมื่อ ม.จ.ปรีดีเทพย์พงษ์
เทวกุล ไปศึกษาวิชาทหารที่เยอรมันได้เข้าเฝ้าพระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์ (พลเอก
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์กรมพระยาชัยนเรนทร) เมื่อ พ.ศ. 2449 ว่า มีนักเรียน
ทหารอยู่ในเยอรมันถึง 21 คน จำแนกเป็นรุ่นปีได้ 8 รุ่น ที่เป็นร้อยตรีในกองทัพบก
เยอรมันแล้ว 3 รุ่น รวม 6 คน ประจำอยู่ในกรมกองต่างจังหวัดกับอีก 5 รุ่น 15 คน
อยู่ที่ตำบลลิชเชอร์เฟลเด (Gr. Litchterfelde) เขตนอกกรุงเบอร์ลิน ส่วนหนึ่งอยู่
ในโรงเรียนเคเค็คชั้นสูง ส่วนนักเรียนพลเรือนมี 5 คน เท่านั้น²

¹ ัญญาณี สุทธิสงคราม, พระเกียรติประวัติจอมพลเรือ จอมพลสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรม-
พระนครสวรรค์วรพินิต (ม.ป.ท., 2508), หน้า 321-323.

² หม่อมเจ้าปรีดีเทพย์พงษ์ เทวกุล, เฉลิมพระเกียรติพลเอกสมเด็จพระเจ้าบรม-
วงศ์เชอกรมพระยาชัยนเรนทร (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเชชม, 2509) พิมพ์เป็น
ที่ระลึกในการเสด็จพระราชดำเนินเปิดพระรูปอนุสาวรีย์ ณ กระทรวงสาธารณสุข 27
พฤศจิกายน 2509, หน้า 93.

ประเทศมหาอำนาจในยุโรปอีกประเทศหนึ่งที่มีบทบาทต่อประเทศไทย คือ ประเทศ
 รัสเซีย การคุกคามของมหาอำนาจอังกฤษและฝรั่งเศสในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ทำให้
 ประเทศไทยเริ่มมีนโยบายที่จะเปิดความสัมพันธ์ทางการค้าและการทูตกับมหาอำนาจยุโรป
 ทุกชาติ เพื่อเป็นการวางดุลย์แต่ละมหาอำนาจไม่ให้ประเทศใดประเทศหนึ่งมีอิทธิพลหรือผล
 ประโยชน์อยู่ในประเทศไทยมากเกินไป จนอาจเป็นการคุกคามอธิปไตยในไทยได้โดยปริยาย
 ประการสำคัญ รัสเซียไม่มีผลประโยชน์และนโยบายจักรวรรดินิยมที่เห็นได้ชัดเจนในเอเชีย
 อาคเนย์ ทำให้ไทยยิ่งเชื่อมั่นในการที่จะสร้างดุลย์อำนาจ (Balance of Power) ในไทย
 โดยใช้รัสเซียเป็นตัววางดุลย์ ซึ่งจะให้เป็นประโยชน์ต่อฐานะการเมืองระหว่างประเทศ
 ของไทยไม่น้อย ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงตัดสินพระทัยเสด็จ
 ประพาสยุโรปเป็นทางการใน พ.ศ. 2440 และเสด็จเยี่ยมรัสเซีย ซึ่งพระองค์ทรงหวังเป็น
 อย่างยิ่งว่าการเสด็จเยือนประเทศรัสเซียจะช่วยคลี่คลายสถานการณ์การคุกคามของประเทศ
 อังกฤษและประเทศฝรั่งเศสที่ประเทศไทยเผชิญอยู่ ให้เป็นไปในทางดีขึ้น สัมพันธภาพที่
 สนิทสนมกับประมุขของประเทศรัสเซียในครั้งนี้ ทำให้ตัดสินพระทัยส่งสมเด็จพระเจ้าลูกยา-
 เชาเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ พระราชโอรสองค์ที่โปรดปรานเสด็จไปศึกษาวิชาทหารบก
 ในรัสเซีย ตามคำทูลขอของพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 โดยพระเจ้าซาร์เป็นผู้อุปถัมภ์ทุก-
 อย่างระหว่างที่พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์นี้ประทับอยู่ในประเทศรัสเซีย

อิทธิพลของประเทศรัสเซียในไทยมองเห็นไม่ชัดเจนเหมือนอิทธิพลของประเทศ
 อังกฤษ แต่ความรู้ทางทหารบกที่พระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถได้รับมาจาก
 รัสเซียนั้นได้นำมาเป็นประโยชน์แก่กองทัพบกของไทย และการตัดสินพระทัยของพระ-
 บาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในการที่เข้าร่วมรบกับฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามโลก
 ครั้งที่ 1 พระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถมีส่วนช่วยในการตัดสินพระทัยในการ
 นั้นด้วย

การเตรียมการปรับปรุงการทหาร

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงวางแผนการเตรียมการปรับปรุงกองทัพภักให้มีประสิทธิภาพตามแบบตะวันตก ซึ่งจำเป็นต้องใช้ความรู้เกี่ยวกับวิทยาการ และประกอบกับวิจารณ์งานวินิจฉัยเหตุการณ์ในอนาคต แล้วกำหนดวิธีการอันถูกต้องอย่างมีเหตุผล สิ่งที่พระองค์ทรงคิดอันดับแรกอย่างนักบริหารที่ดี คือ ปัจจัยพื้นฐานที่ใช้ในการบริหาร อันมีอยู่ 4 ประการ ได้แก่ คน เงิน วัสดุสิ่งของ และวิธีจัดการ ดังนั้นพระองค์จึงเสด็จต่างประเทศเป็นอันดับแรก เพื่อทอดพระเนตรกิจการงานของเขาซึ่งอาจจะได้ความคิดที่จะมาปรับปรุงกองทัพของพระองค์ให้เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทรงเตรียมคนที่จะเข้าใจในนโยบายและแผนการที่ทรงวางไว้ และจะเป็นแรงสนับสนุนให้การปรับปรุงกิจการงานเป็นผลสำเร็จตามเป้าหมาย รวมทั้งทรงเตรียมปัจจัยการเงินและวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ

การเสด็จพระราชดำเนินต่างประเทศในระยะแรก

การเสด็จพระราชดำเนินต่างประเทศเป็นครั้งแรก คือ เสด็จสิงคโปร์ของอังกฤษ เมืองปัตตาเวียและเมืองสมารังของฮอลันดาในพุทธศักราช 2413¹ หลังจากที่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ 2 ปีเท่านั้น ครั้งที่สองได้เสด็จประพาสอินเดียในปีพุทธศักราช 2414² วัตถุประสงค์ในการเสด็จเยือนต่างประเทศทั้งสองครั้ง ก็เพื่อจะได้ทอดพระเนตรวิธีการปกครองบ้านเมืองของประเทศที่มีการปกครองตามแบบตะวันตก เพราะตั้งแต่ไทยได้ทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีเปิดประเทศให้ชาวตะวันตกเข้ามาค้าขาย มีกงสุลและฝรั่งชาติต่าง ๆ เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ มากขึ้นทุกที การที่ทรงเลือกเสด็จเยือนสิงคโปร์นั้นเนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชปรารภไว้ว่า

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ, หน้า 246.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 266.

จะเสด็จสิงคโปร์ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของเซอร์เฮนรีออร์ค ผู้ว่าราชการสิงคโปร์ คราวที่มาเข้ากับภรรยาเพื่อจะมาดูสุริยปราสาทมหคดวงที่ตำบลหวากอ จังหวัดประจวบคีรี-
ขันธ์ ใน พ.ศ. 2411¹ แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตเสีย
ก่อน เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ผู้สำเร็จราชการทราบพระราชปรารภนั้น จึงบอกแกกงสุล
อังกฤษประจำประเทศไทย ขณะนั้น คือ มิสเตอร์น็อกซ์และกงสุลฮอลันดาที่รับทราบด้วย
พวกกงสุลได้แจ้งไปยังรัฐบาลของตนให้กราบบังคมทูลเชิญ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงยินดีรับคำเชิญ การเสด็จสิงคโปร์ครั้งนั้นมีผู้ตามเสด็จทั้งหมด 208
คน² มีเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ อัครมหาเสนาบดีที่สมุหพระกลาโหม กับเจ้าพระยา-
ภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศรวมตามเสด็จด้วย การเตรียมการ
เสด็จสิงคโปร์ได้ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงประเพณีทั่วประเทศไทยอีกประการหนึ่งด้วย คือ
การยกเลิกการไว้ผมทรงมหาดไทย ให้มีการกำหนดเครื่องแต่งตัวข้าราชการ ทหาร และ
มหาดเล็ก และให้ข้าราชการยื่นเฝ้าถวายคำนับแบบยุโรปแทนการหมอบเฝ้าด้วย³ ผู้
สำเร็จราชการ ชาวอังกฤษ และชาวเมืองสิงคโปร์ ได้จัดการรับเสด็จอย่างใหญ่ยิ่งกว่า
เคยรับแขกเมืองมาแต่ก่อน ด้วยเป็นครั้งแรกที่มีพระเจ้าแผ่นดินเสด็จไปถึงเมืองสิงคโปร์
ตั้งคำกล่าวถวายพระพรของผู้รั้งราชการเมืองสิงคโปร์เป็นภาษาอังกฤษ แต่แปลได้ความว่า

¹ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, หน้า 455.

² จดหมายเหตุเสด็จประพาสต่างประเทศในรัชกาลที่ 5 เสด็จเมืองสิงคโปร์
และเมืองเบตาเวียครั้งแรกและเสด็จประพาสอินเดีย (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒ
ธนากร, 2467) พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงอดิศร
อุดมเดช ณ เมรุทองสนามหลวง, หน้า 2.

³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องเดิม, หน้า
250-53.

"การชุมนุมครั้งนี้ ทำให้เป็นพระเกียรติยศ แต่สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามซึ่งเป็นพระองค์แรกที่เสด็จมาทักทายพระบาทเหยียบแผ่นดินของอังกฤษ" ¹ ตลอดเวลาที่ประทับอยู่ที่สิงคโปร์ 7 วัน ได้เสด็จตรวจแถวทหารกองเกียรติยศ โรงทหารบก เรือรบอังกฤษ อยู่เรือศาลชำระความ เรือนจำ โรงพยาบาล โรงเรียน อาคารไปรษณีย์ สถานีโทรเลข สถานีเครื่องดับไฟ โรงกลั่นไธประทีป (Gas-works) ห้างและตลาดขายของถนนหนทางด้วย ² ต่อจากนั้นเสด็จไปเมืองปัตตาเวีย ที่เกาะชวา และเมืองสมารัง รัฐบาลฮอลันดาก็ได้จัดการรับเสด็จเป็นงานใหญ่เช่นกัน มีการสวนสนามของทหารบก เป็นต้น ได้ทอดพระเนตรโรงทำปิ่น ตึกสอนวิชาทหาร ตึกสำหรับรักษาทหารที่เจ็บป่วย ที่ตำบลเลอเตอพอเดเนดังกกล่าวไว้ในจดหมายเหตุน่า ³

...วัน 3 ใ 5 คำ เวลาเช้าโมงเศษ ทรงรถแตรมไปทางประมาณครึ่งโมง แล้วทรงรถม้าไปทอดพระเนตรที่ตึกทำปิ่นไรเฟอล (ที่เมืองเมออิสเตอคอนเด็ค) แล้วเสด็จไปทอดพระเนตรที่ทหารอยู่ ทหารหัดทำต่าง ๆ ถวายหลายอย่าง แล้วเสด็จไปทอดพระเนตรโรงสกูลเรียนวิชาต่าง ๆ แล้วทอดพระเนตรที่ทำแยกขาดแลไฟฟ้า (ที่โรงเรียนยมนาเซียมวิดเดียมที่สาม...ทอดพระเนตรหัดทำทหารในโรงเรียนทหาร แล้วไปตึกที่รักษาคอนไซ แล้วทอดพระเนตรตึกที่ไว้ปืนใหญ่ต่าง ๆ วัน 4 ใ 5 คำ เกวเนอเยเนราล เชิญเสด็จทรงรถแตรมเต็มยศไปทอดพระเนตรทหารบกหัดรบถวาย (ที่สนามก่อนอิวสเปเลน)

¹ จดหมายเหตุเสด็จประพาสต่างประเทศในรัชกาลที่ 5 เสด็จเมืองสิงคโปร์และเมืองเบตาเวียครั้งแรกและเสด็จประพาสอินเดี๋ย, หน้า 16.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 15-7.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30-1.

ประทับบนพลับพลา ยก ทหารปืนใหญ่ ทหารปืนเล็ก แลทหารม้าประมาณ
3000 คน ยิงปืนใหญ่ปืนเล็กต่าง ๆ ...

สิ่งที่ได้ทอดพระเนตรในปัตตาเวียมีทางไปจากในสิงคโปร์ คือ โรงงานสรรพาวุธ
กับพิพิธภัณฑ์สถาน ซึ่งในขณะนั้นสิงคโปร์ยังไม่มี ครั้นมาถึงเมืองสมารังก็มีพิธีรับเสด็จคล้าย
กับที่เมืองปัตตาเวียได้ทอดพระเนตรโรงทำดินปืน การรถไฟ พิพิธภัณฑ์สถาน โรงพยาบาล
โรคจิต การทำผ้าโสร่ง และโรงเรียนภาคหลวงสอนหนังสือเฉพาะสตรี (คอนแวนต์) (การ
เสด็จพระราชดำเนินต่างประเทศครั้งนี้เป็นเวลา 37 วัน ถ้าวิเคราะห์ดูก็จะเห็นได้
ว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทอดพระเนตรวิถีการปกครองของรัฐบาล
อังกฤษและฮอลันดามาก พร้อมทั้งการสมาคมและขนบธรรมเนียมต่าง ๆ โดยเฉพาะใน
เรื่องเกี่ยวกับกิจการทหารบก) ความเข้าใจของคนทั้งหลายทั้งชาวไทยและชาวต่างประ-
เทศมุ่งเป็นจุดเดียวกันว่า เสด็จไปทรงศึกษาแบบอย่างมาจัดการทะนุบำรุงประเทศสยาม¹
(เมื่อทรงกลับมาพระชนมายุยังเยาว์ไม่ได้วาระราชการ พระองค์ก็เริ่มทรงจัดการแก้ไขขนบ
ธรรมเนียมภายในราชสำนัก) ในเรื่องการแต่งตั้งเข้าเฝ้าตั้งโรงเรียนหลวงสอนภาษา
อังกฤษ เป็นต้น

"กรมที่ทรงจัดมากเมื่อเสด็จกลับจากสิงคโปร์นั้น คือ ทหารมหาดเล็ก"² ทรง
ให้จัดการแก้ไขเพิ่มเติมขยายกิจการออกไปหลายประการ ได้แก่การชักชวนพวกพระราช-
วงศ์ บุตรขุนนางและบุตรมหาดเล็กเข้าเป็นทหาร เพิ่มจำนวนขึ้นถึง 6 กองร้อย ให้สร้าง
ตึกแถว 2 ชั้น ขึ้นสองข้างประตูพิมานชัยศรีให้เป็นที่อยู่ของทหารมหาดเล็ก และสร้างตึก
2 ชั้น ขึ้นอีกหลังหนึ่งที่ริมกำแพงด้านหน้าพระราชวัง สำหรับเป็นที่อยู่ของนายทหารมหาด-
เล็ก ตามแบบตั้งสินบาแรก (Barrack) ณ เมืองสิงคโปร์ รวมทั้งสร้างตึกใหญ่สำหรับ

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ, เรื่องเดิม,
หน้า 258.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 261.

เป็นที่สโมสรของทหารมหาดเล็ก ตามแบบสโมสรของคอเคเชียที่เมืองปัตตาเวีย¹ อีกหลังหนึ่ง
เรียกชื่อตามภาษาฝรั่งว่า "หอของคอเคเชีย"²

หลังจากเสด็จพระราชดำเนินกลับจากสิงคโปร์ไม่นานเท่าไร ก็มีพระราชประสงค์
ที่จะเสด็จประพาสทวีปยุโรป เพราะว่ามีใบบอกพระเนตรเห็นความเป็นอยู่ในเขตแดน
อาณานิคมแล้ว ก็เป็นการสมควรที่จะเสด็จเยือนรัฐที่มีอธิปไตยสมบูรณ์บ้าง³ แต่ผู้
สำเร็จราชการเห็นว่า การที่จะเสด็จประพาสประเทศต่าง ๆ ซึ่งมีสภาพแตกต่างกับความ
เป็นอยู่ในเมืองไทยอย่างมากนั้นเป็นเรื่องใหญ่โต จึงไม่เต็มใจเสี่ยงที่จะจักถวาย จึง
กราบบังคมทูลขอให้เสด็จแต่อินเดีย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงยิน
ยอมเสด็จประพาสอินเดียเพื่อทอดพระเนตรกิจการบ้านเมืองใน พ.ศ. 2414 ข้าราชการ
บริพารที่ตามเสด็จครั้งนี้เพิ่มจำนวนมากขึ้น ผู้ที่เคยไปสิงคโปร์ก็ได้ไปอีกแทบทุกคน ที่เพิ่ม
ใหม่ก็แล้วแต่ข้าราชการหนุ่ม เลือกลัดแต่ที่มีแววฉลาด ดูเหมือนวิธีเลือกสรรคนตามเสด็จ
ครั้งก่อนจะเอาแต่ที่ทองทรงไช่สอย ครั้งหลังเลือกด้วยความมุ่งหมายจะให้ไปไต่ความรูมา
สำหรับราชการภายนอกเป็นสำคัญ⁴

¹ เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมคอเคเชียที่สิงคโปร์ ปรากฏในจดหมายเหตุนเสด็จ
ต่างประเทศในรัชกาลที่ 5 เสด็จเมืองสิงคโปร์และเมืองปัตตาเวียครั้งแรก และเสด็จ
ประพาสอินเดีย, หน้า 31.

² *หอของคอเคเชีย*
ศาลาสหทัยสมาคม.

³ หนังสือที่ระลึกถึงรอบ 100 ปี แห่งวันสวรรคตพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว และวันเสวยราชย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทาน วันที่ 1 ตุลาคม พุทธศักราช 2411 (พระนคร : โรงพิมพ์
พระจันทร์, 2511), หน้า 181.

⁴ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ, เรื่องเดิม, หน้า 266.

ผลของการเสด็จอินเคียบ ทรงเกิดความคิดในการที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงการปกครองหลายประการ แต่ยังไม่อาจจะทรงทำได้ในทันที เป็นแต่ได้ปรับปรุงชนบทรวมเนียบที่ใดทรงเริ่มจัดไว้ครั้งเสด็จกลับจากสิงคโปร์ให้ดียิ่งขึ้น อีกประการหนึ่ง ได้แกการตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษขึ้นในกรมทหารมหาดเล็ก เพื่อให้เป็นที่ศึกษาของบรรดาสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ และนายทหารมหาดเล็กครั้งแรกซึ่งมีจำนวน 50 คน โรงเรียนนี้มีมาตั้ง พ.ศ. 2417 สิ้นสัญญาที่ทำไว้กับครูอังกฤษ ครูอังกฤษลากลับไปประเทศของตน โรงเรียนนั้นก็เลิกไป แต่ผู้ที่เรียนในโรงเรียนนี้มีความรู้สามารถใช้ภาษาอังกฤษรับราชการได้โดยไม่ต้องไปเมืองนอกหลายพระองค์ ตัวอย่างใดแก่ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร

ในการเสด็จประพาสต่างประเทศสองครั้งนี้ นับว่าเป็นผลดี โดยเฉพาะทางด้านการทหาร ทุกประเทศที่เสด็จไปได้จัดการต้อนรับอย่างสมพระเกียรติด้วยการสวนสนามของทหารบก ความมีระเบียบวินัย สีสันเครื่องแต่งกาย และอาวุธ ย่อมทำให้เกิดความประทับใจในความสง่าภาคภูมิ ตัวอย่างเช่น ตอนเสด็จไปอินเดียนั้นที่ปัตตาเวียก่อนพระองค์ได้ทอดพระเนตร "ทหารมาถือกระบี่แห่แห่นเป็นกระบวนข้างหน้าและทหารเดินเท้าถือปืน แลมีทหารแขกแต่งตัวอย่างแขกยะวาถือหอกซัดยี่นแฉกรายรับตลอดลงมาจนถึงหน้า" รวมทั้งทหารวิดิ้นดา...¹ จากความประทับใจในกิจการทหารของต่างประเทศ จึงทรงนำแบบอย่างการจัดทหารที่ชาวยุโรปได้ใช้ปฏิบัติอยู่ในเมืองเหล่านั้นมาดัดแปลงแก้ไขใช้ในประเทศ มีการปรับปรุงหน่วยทหารให้เป็นแบบใหม่ ปรับปรุงอาวุธยุทโธปกรณ์ให้เหมาะสมกับกาลสมัยที่ละเล็กละน้อยตามลำดับ โดยเริ่มปรับปรุงกรมทหารที่ใดทรงบังคับบัญชาโดยใกล้ชิดก่อน จนเมื่อทรงบรรลุนิติราชภาวะและทรงบริหารราชการแผ่นดินโดยสิทธิ์ขาดด้วยพระองค์เองแล้ว จึงทรงเริ่มปรับปรุงกองทัพมากขึ้นเป็นลำดับ จนเป็นแบบทันสมัย

¹ จดหมายเหตุเสด็จประพาสต่างประเทศในรัชกาลที่ 5 เสด็จเมืองสิงคโปร์ และเมืองเบตาเวียครั้งแรก ๗, หน้า 36.

สมัยทั้งหมด ดังนั้นระยะเวลาในช่วงแรกถือว่าเป็นการเตรียมการปฏิรูปการทหาร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงคำนึงถึงปัจจัยสำคัญยิ่งในการปรับปรุง คือ การเตรียมคนที่จะช่วยรับพระราชภาระไปปฏิบัติ เพราะผู้นั้นจะต้องมีความสามารถและเข้าใจในกิจการทหารแบบใหม่คือพอที่จะเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการจัดการทหารให้เป็นระเบียบแบบแผนตามพระราชประสงค์

การเตรียมคน

การเตรียมคนเข้ามาช่วยแบ่งเบาพระราชภาระในการปรับปรุงกิจการทหารของประเทศเป็นการเตรียมงานแบบค่อยเป็นค่อยไป ทั้งนี้เพราะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อขึ้นครองราชสมบัตินั้น ยังทรงพระเยาว์ มีผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน จึงไม่อยู่ในสภาพที่จะทรงใช้พระราชอำนาจได้อย่างเต็มที่ การทหารเป็นการใหญ่และเปรียบเสมือนดาบสองคม ผู้ที่จะมาจัดการทหารให้เป็นแบบใหม่จำเป็นต้องเป็นผู้ที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยและขึ้นโดยตรงต่อองค์พระมหากษัตริย์ เมื่อเริ่มรัชกาลนั้นมีข้าราชการชั้นผู้น้อยที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยเพียงไม่กี่คน ทั้งพระราชอนุชาที่ยังทรงพระเยาว์ ดังพระราชหัตถเลขาที่ทรงพระราชทานสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก 112 (พ.ศ. 2436) ว่า

...ในเวลานั้น อายุพอเพียง 15 ปี กับ 10 วัน ไม่มีมารดา มีญาติฝ่ายมารดาก็ล้วนแต่โลเลเหลวไหล หรือไม่โลเลเหลวไหลก็มีได้ตั้งอยู่ในตำแหน่งราชการอันใดเป็นหลักฐาน ฝ่ายญาติข้างพ่อคือเจ้านายทั้งปวงก็ตกอยู่ในอำนาจสมเด็จพระยา และจะต้องรักษาตัวรักษาชีวิตอยู่ด้วยกันทั่วทุกองค์ ที่ไม่เอื้อเพื่อต่อกรอันใดเสียก็มีโดยมาก ฝ่ายข้าราชการถึงว่ามีผู้ที่ได้รักใคร่สนิทสนมอยู่บ้างก็เป็นแต่ผู้น้อยโดยมาก ที่เป็นผู้ใหญ่ก็ไม่มีความสามารถอาจจะอุทหนุนอันใด ฝ่ายพี่น้องซึ่งรวมบิดาหรือที่รวมทั้งมารดาก็เป็นเด็กมีแต่อายุ

ต่ำกว่าพอลงไป ไม่สามารถจะทำอะไรได้ทั้งสิ้น... 1

ดังนั้น การเตรียมคนที่จะมาช่วยในการปรับปรุงการทหารจึงเป็นการเตรียมการระยะยาว ด้วยการเลือกส่งบุคคลในราชสกุลไปศึกษาต่อต่างประเทศก่อนบุคคลอื่นก็น่าจะเนื่องจาก

1. ทรงคัดเลือกโค่งกายและควบคุมโค่งกาย ด้วยทรงทราบภูมิหลังของบุคคลในราชสกุลอย่างดีทุกคน
2. การศึกษาในราชสกุลขณะนั้นอยู่ในระดับดีกว่าบุคคลอื่น และมีความรู้พอที่จะไปเรียนต่อได้
3. เป็นการจัดครั้งแรก จึงทรงหาคนที่ใกล้ชิดพระองค์ก่อน เพราะพระองค์ทรงรู้จัก ส่วนคนภายนอกนั้นไม่ทรงรู้จักดีพอ

พระองค์จึงทรงดำเนินการไปตามความเหมาะสม เริ่มต้นด้วยเนื่องในโอกาสที่ได้เสด็จสิงคโปร์ในปี พ.ศ. 2413 ได้คัดเลือกหม่อมเจ้า 14 คน ไปเรียนหนังสือที่สิงคโปร์ คือ

หม่อมเจ้าเปล่ง	ในกรมหลวงสรรพศิลป์ปรีชา
หม่อมเจ้ารัศมี	ในกรมหลวงวงศาธิราชสนิท
หม่อมเจ้าอเนก	ในกรมขุนวรจักรธรานุภาพ
หม่อมเจ้าคำเกิง	ในกรมขุนวรจักรธรานุภาพ
หม่อมเจ้าโอภาส	ในกรมขุนวรจักรธรานุภาพ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ แฟ้มเอกสาร ร.5 รล.3/9 "สำเนาพระราชหัตถเลขานี้ที่ 2/6179 ถึงลูกชายใหญ่เจ้าฟ้าวชิรมหิศ ลงวันที่ 8 กรกฎาคม ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436).

หม่อมเจ้าทิชากร	ในกรมหมื่นอมเรนทรภินทร
หม่อมเจ้าเชื้อชิต	ในกรมหมื่นอมเรนทรภินทร
หม่อมเจ้าปาน	ในกรมหมื่นภูมินทรภักดี
หม่อมเจ้าเพิ่ม	ในกรมหมื่นภูมินทรภักดี
หม่อมเจ้าพิศวง	ในกรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ
หม่อมเจ้าภูษงค์	คือกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ในกรม ขุนเจริญผลพูนสวัสดิ์
หม่อมเจ้ากรรเจียก	ในกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส
หม่อมเจ้าสง่างาม	ในกรมหมื่นวิษณุภาณินาทร
หม่อมเจ้าพิภักดีนาค	ในกรมหมื่นวิษณุภาณินาทร ¹

หม่อมเจ้าเหล่านี้เรียนที่สิงคโปร์จนถึง พ.ศ. 2415 ก็โปรดให้เข้ามาเรียนที่โรงเรียนสอนภาษาอังกฤษที่วังทวารมหาราชวัง ในพระบรมมหาราชวัง อย่างไรก็ดี นับว่าเป็นการส่งคนไปเรียนต่างประเทศเป็นครั้งแรก

กรมทวารมหาราชเล็กของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เปิดโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษ มี นายฟรานซิส บอร์จ แพตเตอร์สัน เป็นครู และโรงเรียนสอนภาษาไทย มี พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย) ครั้นยังเป็นหลวงสารประเสริฐเป็นครูเช่นกัน ได้ผลิตข้าราชการที่สามารถหลายท่าน ซึ่งเป็นกำลังในการปรับปรุงประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชสมัยต่อมา ที่สมควรกล่าวถึง คือ

จอมพลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช (สมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์) ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหม ผู้บัญชาการกรม-

¹ จดหมายเหตุเสด็จประพาสต่างประเทศในรัชกาลที่ 5 เสด็จเมืองสิงคโปร์ และเมืองเบตาเวียครั้งแรก ฯ, หน้า 56.

บุษนาธิการจอมพลทหารบก จอมพลเรือ ราชองครักษ์ จเรทหารบก ทหารเรือ และ
อธิรัฐมนตรี

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ (พระองค์เจ้าเทวัญ
อุไทยวงศ์) ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศและเสนาบดีกรมการคลัง

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงพิชิตปรีชากร (พระองค์เจ้าคัคณางค์คุณ) ทรง
ดำรงตำแหน่งอธิบดีที่ดูแลรับสั่งข้าราชการและเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัติ (พระองค์เจ้าเกษมศรีสุโขทัย)
ทรงกำกับราชการกรมช่างมุก

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ (พระองค์เจ้าทิศว-
กุมาร) ทรงดำรงตำแหน่งนายพลเอกราชองครักษ์ ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก เสนาบดี
กระทรวงมหาดไทย กระทรวงมุรธาธร อธิการมนตรี และนายกราชบัณฑิตยสภา

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา (พระองค์เจ้าโสภณบัณฑิต) ทรง
เป็นข้าหลวงใหญ่มณฑลภาคพายัพ เสนาบดีกระทรวงมุรธาธร โยธาธิการและกระทรวงวัง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (พระองค์เจ้า
จิตรเจษฎ์) ทรงเป็นพลโทราชองครักษ์ เสนาบดีกระทรวงกลาโหม กระทรวงโยธา-
ธิการ กระทรวงพระคลังและกระทรวงวัง ทรงเป็นอธิรัฐมนตรีอุปนายกราชบัณฑิตยสภา
และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในรัชกาลที่ 7

ท่านที่กล่าวนามมานี้ ล้วนเป็นพระเจ้าน้องยาเธอทั้งสิ้น ครั้นพระเจ้าลูกยาเธอ
ทรงมีพระชนมายุขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีพระราชดำริให้ได้
ศึกษาต่อในยุโรป เพื่อจะได้กลับมาบริหารราชการให้เป็นประโยชน์ต่อบ้านเมืองในภาย
หน้า พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์แรกที่ไปรคให้ศึกษาต่อในสาขาวิชาทหาร คือ พระองค์เจ้า
จิรประวัติ (จอมพลพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช) เริ่มจากการให้ศึกษา
ที่ประเทศอังกฤษจนถึง พ.ศ. 2435 จึงได้ไปศึกษาวิชาการทหารที่ประเทศเดนมาร์ก ทั้งนี้
เพราะทรงทราบว่าในยุโรปประเทศเดนมาร์ก การฝึกหัดทหารก็นับว่าเป็นอย่างดี ด้วยประเทศ-

เคนมาร์กเป็นประเทศที่ใช้ลักษณะการเกณฑ์ทหาร ชายชาวเมืองตองเป็นทหารทั่วไป จึงมีพระราชประสงค์จะโปรดให้กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชไปเรียนวิชาทหารในประเทศเคนมาร์ก¹ และได้เสด็จฯ กลับมารับราชการทหารในปี พ.ศ. 2440 ต่อมาก็โปรดให้ส่งพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้านายอื่นและคนสามัญไปศึกษาวิชาทหาร ณ ประเทศยุโรปมากขึ้น ความนิยมเรียนวิชาทหารเกิดจากเหตุการณ์ใน ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) ที่ฝรั่งเศสเอาเรือรบมาปิดปากอ่าวประเทศไทย และไทยจำต้องเสียดินแดนให้กับฝรั่งเศส ดังปรากฏในจดหมายกราบบังคมทูลของพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ว่า

...แต่ก่อนมาครั้งพระเจ้าลูกยาเธอชั้นใหญ่ 4 พระองค์ ออกมาศึกษาในประเทศยุโรปนี้ แต่สิบปีกว่ามาแล้วในสมัยนั้นสยามประเทศเป็นเวลาที่มีสุขปราศจากทุกเข็ญ การเล่าเรียนของพระเจ้าลูกยาเธอชั้นนี้ก็ไม่สู้จะเป็นการกวดขันจำเพาะเจาะจงในทางใด วิธีใดมา ตั้งแต่ ร.ศ. 112 ล่วงมาแล้ว ประเทศสยามได้รับความเคียดแค้นจากราชศัตรูภายนอกดลอำนาจเข้ามาขู่เข็ญด้วยอำนาจศาสตราวุธ ใจของชาวสยามจึงบังเกิดความรู้สึกชอกช้ำ และสะอึกสะอื้นถึงความทีละเลยมานี้เป็นเหตุให้ทราบกำลังของบ้านเมืองที่จะต่อต้านความย่ำยีที่ตามาในระหว่างเมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาฯ และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ หลวงพระองค์ได้เสด็จออกมาทรงเล่าเรียน ณ ประเทศนี้โดยลำดับ สมัยนี้ความเห็นที่จะจัดการทรงศึกษาจึงร้อนขึ้นเป็นการทหารเกือบจะหมด โดยมูลเหตุที่ได้รับความเจ็บแสบมาสด ๆ ประกอบกับทางประเพณีของฝรั่งซึ่งหยิบ

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ, พระประวัติจอมพลพระเจ้านครไชยศรีสุรเดช (พระนคร : โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษาทหารบก, 2516), กองทัพบกพิมพ์แจกเนื่องในโอกาสวันสิ้นพระชนม์เวียนมาบรรจบครบ 60 ปี ใน 4 กุมภาพันธ์ 2516, หน้า 17.

เอามาใช้เป็นถ้อยคำว่า "ซัคตีย ต้องเป็นทหารหมด" จนจะทำให้พระอารมณ์
และความนิยมเลื่อมใสของพระกุมารทั้งหลายซึ่งยังทรงพระเยาว์อยู่ในเวลา
เล่าเรียน และกำลังอ่อนโอนไปงายนั้น พันเพื่อนสู้สาไปแต่ทางทหารฝ่าย-
เดียว... 1

แต่พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ทรงนิยม
การทหาร ดังมีพระราชหัตถเลขาพระราชทานจอมพลสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์
วรพินิต เมื่อยังทรงพระเยาว์ศึกษาวิชาทหารอยู่ที่ประเทศเยอรมันนี้ ลงวันที่ 17 พฤศจิกายน
ร.ศ. 119 (พ.ศ. 2443) ว่า

...แต่ความวินิจฉัยของพ่อขอ 1 เจ้าจะรู้ว่าไม่ ไหมทราบ ในเรื่องนี้มีผู้
ถือว่าการทหารดีที่สุด พลเรือนไม่ดี อีกพวก 1 ถือว่าการทหารไม่มีประโยชน์
อะไร พลเรือนต้องการมาก เมื่อพ่อได้กลับเข้ามาจากยุโรปแล้วได้ยืนยันต่อ
แม่ว่า ขออย่าให้มีความวิตกอันใด (ที่เป็นทหารนั้นก็มากกว่าพลเรือนเพราะ
อาจจะเรียนได้ทั้ง 2 อย่าง และได้วินิจฉัยไว้ว่าบรรดาผู้ที่เป็นเจ้าฟ้าควรจะ
ต้องเป็นทหาร เพราะเหตุว่าที่จะประมาณว่าเมืองไทยในภายหน้าจะไม่มีเวลา
เป็นคอนสตีติวชันแนลไม่ได้ ถ้าหากว่าจะเลิกเจ้านายรับราชการในหน้าที่พลเรือน
เมื่อใด เจ้าฟ้าและจะหลุดไปก่อนไม่มีอะไรทำ ถ้าหากว่าเป็นทหารอยู่คงจะ
ได้เป็นทหารอย่างเจ้านายฝรั่ง อีกประการหนึ่งการในเมืองไทยเดี๋ยวนี้ก็กลับ
กันกว่าแต่ก่อน แต่มีใช้ก่อนที่เดี๋ยว เพราะก่อนที่เดี๋ยวนั้นการทหารเป็นสำคัญ

1 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ แฟ้มเอกสาร ร.5 ต.49/8 จดหมายพระยาวิสุทธี
สุริยศักดิ์ กรามบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 20 กุมภาพันธ์
ร.ศ. 116.

สำหรับป้องกันศัตรูภายนอก เจ้านายยอมเป็นทหารมาศภายหลังกลายเป็น
 ขบถไม่ยอมให้ใครไปแตะต้องการช่างฝ่ายทหาร จึงได้ทำการอยู่แต่ข้างพล-
 เรือ...เวลานี้ก็เป็นเวลานิยมการพลเรือ จึงมีผู้เห็นการพลเรือเป็นดี
 เพราะเขาต้องการแต่ข้าวชั้นเคี้ยวเสมอมา แต่พอคิดเห็นว่า ถ้าการพลเรือ
 บริบูรณ์ เขาจนถึงออกแล่นไคสะวก ในภายนอกการทหารจะกลับเป็นดี...
 ถ้ามีวิชาฝ่ายทหารไว้ ทหารนั้นแฉะเป็นที่พึง... 1

พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการที่ทรงส่งพระ-
 ราชโอรสออกไปเรียนวิชาทหาร ปรากฏในลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระนางเจ้าสุซุมมาล
 มารศรีมีถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต
 เมื่อยังทรงศึกษาอยู่ ณ ประเทศเยอรมันว่า

...ความในลายพระราชหัตถ์ตามซึ่งสั่งเกล้าไว้ว่าเรียนทหารดีกว่าเรียน
 พลเรือ เพราะความประพฤติตัวใครเบียบเรียบร้อยกว่ากัน... ซึ่งจะให้
 เรียนทหารก่อน เพราะการทหารในเมืองเราว่าไควว่าไม่มีเลย จะกลับมา
 เรียนในบางกอกไม่ได้ ธรรมดาเจ้านายผู้ซึ่งมีบรรดาศักดิ์และเป็นใหญ่เป็น
 โดดออกไปในภายนอกจำเป็นต้องรู้การทหารไว้ เพื่อจะได้คิดจัดการให้มหัศจรรย์ขึ้น

1 พระราชหัตถ์เลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและลายพระหัตถ์
 สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุซุมมาลมารศรี พระอรรคราชเทวี (พระนคร . โรงพิมพ์ไทยเช็่ม,
 2493) พิมพ์ในงานพระเมรุจอมพลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์
 กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ณ หอสนามหลวง วันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2493, หน้า
 25-7.

จะได้พอที่จะพูดจาให้เข้าใจกันได้ และจะได้เป็นตัวอย่างใหญ่ซึ่งเป็นทหารมี
ใจไมยอมทอดทิ้งการทหาร... 1

และจากพระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
มีพระราชดำริเกี่ยวกับการศึกษาของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์กับสมเด็จพระเจ้า
ฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัยว่า "การเข้าคอเลจก็เป็นประโยชน์ที่ท่องอ่านมาก มีของคบ
เพื่อนมาก รู้ทางความคิดเห็นในพื้นที่เมือง แต่เป็นทหารอยู่ในความฝึกหัดตัวเองและบังคับ
คน" 2

ซึ่งถ้าจะวิเคราะห์หุ้กันแล้ว ก็เห็นจริงตามคำที่กล่าวมา พระเจ้าลูกยาเธอชั้น
เจ้าฟ้าที่ออกไปศึกษา ณ ประเทศยุโรป รวม 7 พระองค์ ทรงเลือกศึกษาวิชาทหาร 6
พระองค์ พระเจ้าลูกยาเธอชั้นพระองค์เจ้า รวม 12 พระองค์ ทรงเลือกศึกษาวิชาทหาร
เพียง 4 พระองค์ เมื่อรวมแล้ว ผู้ที่ศึกษาวิชาทหารก็ยิ่งมากกว่า คือ นับได้ 10 จาก
19 พระองค์ พระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร และพระเจ้าลูกยาเธอ 10 พระ-
องค์ที่ทรงศึกษาวิชาทหารได้ทรงเป็นกำลังสำคัญในกิจการทหารของประเทศ คือ

จอมพลพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช (พระองค์เจ้าจิรประวัติ
วรเดช) ทรงศึกษาวิชาทหารบกในประเทศเคนมารัก ทรงเป็นผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ
ในรัชกาลที่ 5 และเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหมในรัชกาลที่ 6

1 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และลายพระหัตถ์
สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาถมารศรี พระอรรคราชเทวี, หน้า 144.

2 กองจกหมายเหตุแห่งชาติ แฟ้มเอกสาร ร.5 ต.49/51 พระราชหัตถเลขา
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง พระบรมโอรสาธิราช ลงวันที่ 19
กุมภาพันธ์ ร.ศ. 124.

พลเรือเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ (พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์) ทรงศึกษาวิชาทหารเรือในประเทศอังกฤษ ทรงเป็นนายพลเรือตรี ราชองครักษ์ ตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารเรือในรัชกาลที่ 5 และทรงเป็นเสนาธิการทหารเรือ เสนาบดีกระทรวงทหารเรือในรัชกาลที่ 6

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (สมเด็จพระเจ้าพ้ามหาจักรีบรมราชูปถัมภ์) ทรงศึกษาวิชาทหารบกในประเทศอังกฤษ ทรงเป็นนายพลเอกราชของครักษ์ ตำแหน่งจเรทัพบกและทรงบัญชาการกรมทหารมหาดเล็กในรัชกาลที่ 5 เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2453

จอมพลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงศึกษาวิชาทหารบกในประเทศเยอรมนี ทรงเป็นพลตรีราชองครักษ์ตำแหน่งเสนาธิการทหารบก แล้วเลื่อนเป็นพลเรือโทราชองครักษ์บัญชาการกรมทหารเรือในรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6 ทรงเป็นจอมพลเรือในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ และราชองครักษ์ ต่อมาทรงเป็นจอมพลในตำแหน่งเสนาธิการทหารบก ในรัชกาลที่ 7 ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทยและอภิรัฐมนตรี

พลเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน (พระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร) ทรงศึกษาวิชาทหารช่างในประเทศอังกฤษ ทรงเป็นนายพลตรีราชองครักษ์ ตำแหน่งผู้บัญชาการกองพลและจเรทหารช่างทหารบกในรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6 ทรงบัญชาการกรมรถไฟหลวง และเป็นนายพลเอกทหารบก ในรัชกาลที่ 7 เป็นเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมและอภิรัฐมนตรี

จอมพลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทรงศึกษาวิชาทหารบกในประเทศรัสเซีย ทรงเป็นนายพลตรีราชองครักษ์ตำแหน่งเสนาธิการทหารบกในรัชกาลที่ 5 ทรงเป็นจอมพลทหารบกราชองครักษ์ในตำแหน่งเสนาธิการทหารบกในรัชกาลที่ 6

พลเรือเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร (พระองค์เจ้า วุฒิชัยเฉลิมลาภ) ทรงศึกษาวิชาทหารเรือในประเทศอังกฤษ ในรัชกาลที่ 5 ทรงเป็นนายพลเรือตรี ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือชายทะเล ในรัชกาลที่ 6 ทรงเป็นนายพลเรือเอก เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ ในรัชกาลที่ 7 ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหม

พลเรือเอกสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา ทรงศึกษาในประเทศอังกฤษแล้วกลับมารับราชการทหารบก ทรงเป็นพลตรีราชองครักษ์ ตำแหน่งผู้บัญชาการกองพล แล้วทรงเป็นพลเรือเอกผู้สำเร็จราชการกระทรวงทหารเรือในรัชกาลที่ 6

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ ทรงศึกษาวิชาทหารเรือในประเทศเยอรมันนี ทรงเป็นนายนาวาเอกทหารเรือ นายพันเอกทหารบก ราชองครักษ์พิเศษ ในรัชกาลที่ 6

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (สมเด็จพระเจ้าฟ้าประชาธิปก กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา) ทรงศึกษาวิชาทหารบกในประเทศอังกฤษ ทรงเป็นนายพันเอกปลัดกรมเสนาธิการทหารบก และผู้บัญชาการกองพลทหารบกที่ 2 เสด็จเสด็จถึงถวัลยราชสมบัติเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468 ¹

นอกจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงส่งพระเจ้าลูกเธอทั้งหลายออกไปศึกษาวิชาทหารในต่างประเทศแล้ว ภายหลังจากยังทรงส่งเจ้านายในราชวงศ์และบุคคลสามัญที่มีสติปัญญาสูง บุคคลลักษณะดีไปเรียนวิชาทหารในยุโรปด้วย การส่งคนออกไปศึกษาวิชาทหารในต่างประเทศนั้น ประโยชน์อีกข้อหนึ่งที่ได้ คือ นายทหารจะรู้ภาษาต่างประเทศ อันจะทำให้วิชาชีพของตนกว้างขวางมากขึ้น ขณะนั้นในประเทศไทยก็มีโรงเรียนนายร้อยทหารบก "คะเค็ทส์กูล" ตั้งแต่วันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2430 สอนวิชาทหารบก ซึ่งมีผู้นิยมเรียนหลายคน แต่จะส่งนายทหารที่เรียนจบจากต่างประเทศไม่ได้แน่

¹ ประยูร ลิทธิพันธ์, ตามรอยบาทพระพุทธเจ้าหลวง, หน้า 371-93.

คังพระคำริของสมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชมีว่า "ถ้าจะให้การเรื่องนั้นเป็นผลดีโดยรวดเร็วแล้ว ก็มีทางเดียว แต่ที่จะเริ่มต้นส่งคนออกไปศึกษาวิชาทหาร ณ ประเทศยุโรปให้มากขึ้น" ¹ คังนั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต ตั้งเงินในงบประมาณทหารบกสำหรับคัดเลือกนักเรียนนายร้อยส่งออกไปศึกษาวิชาทหารบกที่ประเทศเยอรมันปีละ 2 คน

บุคคลที่ออกไปเรียนวิชาทหารในต่างประเทศครั้งนั้นพอจะรวบรวมมาได้เป็นตัวอย่างคังนี้ ²

ผู้เรียนวิชาทหารที่ประเทศอังกฤษ

นายจาง

ม.จ.ปิยสรพวงค์   เรียนที่โรงเรียนแซนเฮิสต์

ม.ร.ว.ดิทธิ   "   "

นายเตี้ยม   "   "

พระองค์เจ้าบวรเดช   เรียนคะเค็ตสกลด์ที่วูลิช แล้วเรียนอนิเยียต่อ

นายชื่น   เรียนวิชาแพทยทหาร

ม.จ.พงษ์หินเทพ

ม.จ.พินัท

นายฉาง   เรียนวิชาทหารเรือ

นายวาค

หม่อมอนุวัตรวรพงษ์

ม.ร.ว.สายหยุด

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ แฟ้มเอกสาร ร.5 ต.49/23 สมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 17 พฤษภาคม ร.ศ. 118.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ แฟ้มเอกสาร ร.5 ต.49 สารบัญเรื่องพระราชวงศ์และนักเรียนไทยในต่างประเทศ มี 55 ปีก.

ผู้ที่เรียนวิชาทหารที่ประเทศเยอรมัน

ม.ร.ว. โตะ

นายอ่าง

เรียนทหารแล้วเรียนวิชาอินยิเนียต

ม.ร.ว. ไหม

นายจำรัส

นายเพชร

ม.จ. ทิศากรณ

เรียนไม่จบ

นายหลุย

นายจรัส

ม.จ. มงคลประวติ

พระองค์เจ้าศิริวงษ์วัฒนเดช

สิ้นพระชนม์ก่อนที่โรงเรียนเมืองไนเซ

นายคำวิท

เรียนทหารปืนใหญ่

นายชุบ

เรียนทหารราบ

ม.จ. วงษ์นิรชร

เรียนวิชาทหารมา

นายเทียม

จบจากอังกฤษแล้วมาเรียนที่เยอรมันอีก 1 ปี

นายชิน

เรียนวิชาทำคินปืน

ม.จ. ทศศิริวงษ์

ม.ล. ชาย

ม.ร.ว. ครอบ

ผู้ที่เรียนวิชาทหารที่ประเทศรัสเซีย

นายพุ่ม

ไม่ได้กลับมารับราชการในประเทศไทย

ม.จ. ทองพิมาย

เรียนวิชาทหารมา

ผู้ที่เรียนวิชาทหารที่ประเทศออสเตรีย

ร้อยโทกลิน

เรียนวิชาทหารมา

ม.ร.ว. ครอบ

จบจากเยอรมันแล้วมาเรียนต่อ

ม.ร.ว. กลาง

เรียนวิชาปืนใหญ่

ม.ร.ว. พิน

เรียนวิชาทหารเรือ

ผู้ที่เรียนวิชาทหารที่ประเทศเบลเยียม

นายผาด

เรียนวิชาทหารปืนใหญ่

นายผล

เรียนวิชาทหารราบ

ผู้ที่เรียนวิชาทหารที่ประเทศฝรั่งเศส

ม.จ. สूरินเยียมพยับ

กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ

นักเรียนทหารบก

นอกจากส่งคนไปศึกษาวิชาทหาร ณ ต่างประเทศ ซึ่งเท่ากับเป็นการเตรียมการ
ที่หวังผลภายหลังแล้ว ก็ยังได้มีการส่งคนไปดูงานด้านทหารอีกเมื่อมีโอกาส เช่น เมื่อ
ได้มีการลงโทษพระปรีชาภักการ (สัวอาง อมาตยกุล) บุตรเขยนายนอกซ์ กงสุลเขนเนอ-
ราดอังกฤษประจำกรุงเทพฯ เนื่องจากทำความผิดคร่อนอย่างมากมายแก่ราษฎรจังหวัดปราจีน
บุรี ตามฎีกาที่ได้หลุดเกล้า ๆ ถวาย นายนอกซ์ได้ชู้ว่าจะเรียกเรือรบเข้ามาโจมตีกรุงเทพฯ
สภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินได้มีความเห็นพร้อมกันว่า ควรจะต้องจัดราชทูตพิเศษออกไป
เจรจาความเมืองที่ประเทศอังกฤษ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้
พระยาภาสกรวงศ์ (ชุมพร บุณนาค) เป็นราชทูต และ จมื่นสราภักย์สถมคติการ (เจิม แสง-
ชูโต) เป็นอุปทูตไปเจรจาที่อังกฤษเมื่อ พ.ศ. 2421¹ ในระหว่างที่ราชทูตยังรอฟัง
ราชการอยู่นั้น พระยาภาสกรวงศ์ได้รับพระราชหัตถเลขาหนึ่งฉบับ ใจความว่า

¹ จอมพล เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี, ประวัติการของจอมพลและมหาอำมาตย์เอก
เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสง-ชูโต) (พระนคร : โรงพิมพ์ศรีหงส์, 2504),
หน้า 38.

...บัดนี้ท่านกาพย์ ๆ¹ ก็ตายไปเสียแล้ว เรามีความต้องการจะให้จมีน สรวาภัย ๆ เข้ามาเป็นผู้บังคับการทหารมหาดเล็กแทนท่านกาพย์ ๆ ก่อนหน้าที่ จะกลับเข้ามากรุงเทพฯ นั้น ขอให้พระยาภาสกรวงศ์จัดการขออนุญาตต่อ รัฐบาลอังกฤษให้จมีนสรวาภัย ๆ ไปได้ไปคู่มือการทหารบก ทหารเรือ และโรง ทำเครื่องอาวุธยุทโธปกรณ์ เครื่องกระสุนปืนต่าง ๆ เป็นพิเศษด้วย...²

จมีนสรวาภัยสละสิทธิการที่ได้ขออนุญาตรัฐบาลอังกฤษดูงานตามโรงทหารต่าง ๆ และ โรงงานทำเครื่องยุทโธปกรณ์ทั้งหมด และยังได้ไปคู่มือการทหารและโรงช่างแสงของประเทศ อิตาลี ฝรั่งเศส และเยอรมนี. ซากลับก็ได้แวะดูการบ้อมค่ายและการทหารที่เมืองยิบรอลต้า ของอังกฤษด้วย³ การดูงานทหารครั้งนี้เป็นผลดีแก่จมีนสรวาภัยสละสิทธิการ ซึ่งได้มาช่วย เป็นกำลังปรับปรุงกิจการทหารบกให้เป็นแบบตะวันตกต่อ จมีนสรวาภัยสละสิทธิการได้รับราชการเป็นแม่ทัพปราบฮ่อ ปราบเงี้ยว และโจรผู้ร้ายในแผ่นดินและได้เป็นผู้บัญชาการทหารบก ในรัชกาลที่ 5

เมื่อครั้งหม่อมเจ้าปฤษฎางค์ ราชทูตพิเศษไปราชการประเทศยุโรปที่ ประเทศออสเตรีย (ออสเตรียฮังการี) เยอรมนี ฝรั่งเศสและอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. 2424

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1 พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้ากาพย์กนกรัตน์.

2 จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี, เรื่องเดิม, หน้า 41.

3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 41-2.

มีพระบรมราโชวาทเรื่องการทหารดังนี้ ¹

1. การที่จะไปครั้งนี้ ให้เอาใจใส่ตรวจตราดูแลวิธีวางปืนและการรักษา
ป้อม รักษาอ่าว และการรักษาท้องที่ตามเรื่องที่ได้มีพระราชสาส์นไปรเวทถึง
เอมเปอเรออสเตรีย เอมเปอเรอเยอรมันนี และเพรสซิเคนฝรั่งเศษขอ
อนุญาตให้ ม.จ.ปฤษฎางค์กับนายเสนห์ มีโอกาสที่จะเที่ยวตรวจดูป้อม คูโรง-
ทหาร คูโรงไว้อาวุธ โรงทำอาวุธ และอ่าวที่สำคัญต่าง ๆ ในการทหารบก
ทหารเรือและขอให้มืออฟฟิศเซอร์สำหรับพาไปเป็นผู้ดำเนินการนั้น จะได้อธิบาย
ให้ตลอดทั้ง 3 เมือง

2. ให้ ม.จ.ปฤษฎางค์และนายเสนห์ ร่วมกันทำรายงานที่ได้ดูได้รู้เห็น
กับทั้งความเห็นจนเต็มกำลังปัญญาและความคิดให้ตลอดเพื่อจะได้ทูลเกล้า ฯ
ถวาย และในการรายงานที่คูนั้นจะแยกเป็นการเปิดเผยใดส่วนหนึ่ง ความลับ
ควรปิดเป็นแต่ความรู้อของเราส่วนหนึ่งก็ได้ หรือจะทำรวมกันก็สุดแท้แต่ใจ
ม.จ.ปฤษฎางค์กับนายเสนห์จะเห็นดีเห็นชอบ และให้หาแผนที่ที่เท่านั้น ๆ
หมายสำคัญการที่เขาจัดใหม่มาด้วย จะได้เป็นที่แนะนำในการที่เราจะจัดการ
รักษาต่อไป

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เพิ่มเอกสาร ร.5 ร.ด.3/1 พระบรมราโชวาท
ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานให้แก่ ม.จ.ปฤษฎางค์ราชทูตวิเศษออกไปเมือง
ยุโรป มีเมืองออสเตรีย เยอรมันนี ฝรั่งเศส และอังกฤษ เป็นต้น จากกรุงเทพมหานคร
แต่วัน 1 ใ 9 คำ ปีมะเส็ง ตรีศก 1243 (ร.ศ. 100) กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ
ผู้รับพระบรมราชโองการ ทำให้ไว้แต่ ณ วันที่ 7 ใ 9 คำ ปีมะเส็ง 1243.

3. ออฟฟิศเซอรที่จะจางนั้นควรจะช้อจางจากกอเวอนแมนทที่เป็นคนเคยรับราชการทพิศก และยั้งคงทำราชการอยุ่เสมอ เป็นคนรูภาษาอังฤษ มีกิริยาอัธยาศัยเรียบรอยดี เมือสิ้นธุระเราแล้วเขาจะโคกกลับไปทำราชการตามเดิมโคได้ ออฟฟิศเซอรที่ควรจะใช้ คือ

อินพันตรี	ทหารเดินเท้า	กัปตันคน 1	เงินเดือนไม่เกินปีละ	500	ปอนด์
"	"	ชายันคน 1	" "	120	"
อาทิลเลอร์	ทหารปืนใหญ่	กัปตันคน 1	เงินเดือนไม่เกิน	500	"
"	"	ชายันคน 1	" "	120	"
ควาลรี	ทหารม้า	กัปตันคน 1	" "	500	"
อินชเนี่ย	ทหารช่าง	กัปตันคน 1	" "	500	"

กัปตันอินชเนี่ยนั้นควรตองหาคนที่รู้จักทำปศุกันและซ่อมอาวุธ ควบคุมหัดม้า นั้นควรหามาสักคนหนึ่ง ถ้าจางไม่สุ่แพงเกินกว่าปีละ 120 ปอนด์ เราจะได้มาฝึกหัดออฟฟิศเซอรของเราให้สอนคนเลว ๆ ทอไป หมอรักษามาเงินเดือนไม่สุ่แพงนักเพียง 120 ปอนด์ ก็ให้จางมาสักคนหนึ่ง เพราะมาเทศเลี้ยงในกรุงเทพไมโครจะเจริญเลย มาทหารที่จะมีตอไปจะให้เลี้ยงให้สุ่วารขึ้นโคควย

4. ช่างเย็บที่เย็บรองเท้าบูคโคได้ และเย็บเครื่องหน้งต่าง ๆ ได้มีอาณมาเป็นตน ที่จะใช้ซ่อมเครื่องอาณมาและจะโคสอนทหารพวกอินชเนี่ย ช่างเย็บรองเท้านั้นเจ้าหมื่นไวยวรนาถโคพูดกับเขาไว้แล้ว ให้ ม.จ.ปฤษฎางค์พูดกับเขาโค ควรจะเรียมมาสักคนหนึ่งกำหนดเงินปีละ 120 ปอนด์ ถ้าสอนคนของเราเป็นแล้วจะโคเมื่อโคก็โคได้

5. ออฟฟิศเซอรและคนที่จางมานี้ ควรจะทำสัญญาให้โคเสียโคตามใจเราคือถ้าทำความผิดเมื่อโคจะโคคืนโค ถ้าจำเป็นจะตองสัญญาก็กำหนดปีให้เขาโคเสีย เพราะเขาจากบ้านจากเมืองมากกำหนดสัญญา 3 ปี

6. ประการหนึ่งคนที่เราจะเรียกมานี้ ควรจะเรียกต่างชาติต่างภาษาคณะ
 อย่างสองอย่าง ที่จะใคร่มาประกวดประชันกัน ไม่ให้เป็นกลมเกลียวกันถุกค
 กันได้ และต่างคนจะได้หาที่ต่อเราด้วยและจะได้กันความกำเริบในตัวคน
 เหล่านั้น

7. อนึ่งทหารของเรานั้นมีกำหนดริบเมนต์ 1 [คงจะเป็น Regiment]
 มีไพร่เวท 2200 คน ทั้งอินชเนียก็คนให้สอบตามธรรมเนียมเขา แต่เห็น
 ของเราจะมีมากกว่า ให้คิดประมาณเอา 2, 3 ริบเมนต์ก่อน ป็นทหารเดิน
 เท้าและเป็นคารไปนสำหรับทหารมานั้น คิดไว้ว่าจะส่งปืนโรมันตันอย่างอเมริกัน
 จะต้องการปืนคาร์ไปนสัก 100 กระบอก ป็นทหารเดินเท้าขึ้นมาก แด่อย่า
 เพิ่งซื้อที่เคียวก่อน ด้วยหางมาแลบยูเลียนในกรุงเทพจะรับส่งได้ ราคาปืน
 ทหารเดินเท้าไม่ต้องเสียค่าอะไร เสรีจเป็นปืนปลายทอกกระบอกละ 25 บาท
 ปืนตันหีบละ 20 ลูก ราคาหีบละ 4 บาท แยกสำหรับทำปืนตันพื้นละสามบาท
 เป็นสัญญาเหมาส่งที่กรุงเทพ ฯ เสรีจ และขออย่าให้ของเสียภาชีร้อยชั่งสาม
 ด้วย จึงควรคิดเพิ่มกำหนดราคาอีกร้อยละสามเข้าเป็นราคาปืนอย่างหนึ่ง และ
 อีกอย่างหนึ่งหางมาแลบยูเลียน รับจะส่งปืนตามราคานอก แต่เราจะต้องเสีย
 ค่าเฟรตอินชรันธและค่าภาชีทุกอย่างและค่าแลกเงิน กับเขาจะเอาคอมมิชชัน
 แด่สองเปอร์เซ็นต์ครึ่งเป็นราคาอีกอย่างหนึ่ง ให้คิดควาราคาสองอย่างนี้จะ
 ถูกแพงอย่างไรใหญ่ ถ้าเห็นว่าเราจะซื้อที่นอกได้ถูกกว่าก็ให้บอกมาให้ทราบ
 จะได้สั่งให้ซื้อตามมากและนอย ถ้าเห็นว่าซื้อที่ราคาเขารับนี้ดีกว่าก็ให้สั่งทางนี้
 ให้เขาจัดซื้อที่เคียว

8. เครื่องทหารที่จะต้องจัดซื้อนั้น และที่เราจะต้องการนั้น ค้อมมีบัญชีชื่อไป
 นี้แล้ว ควรจะจัดซื้อที่เคียวหรือควรจะทำมาเป็นตัวอย่าง เพราะยังมีความ
 สงสัยอยู่มาก ในรัชชกเขาใจชัคกับนายทางผู้รับทำให้ทั่วทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อจะได้
 จัดซื้อต่อไปภายหน้าก็ให้สั่งได้โดยง่าย และสารพัดของทั้งปวงที่เป็นของหลวง
 ใหม่ที่ราคาดีทุกอย่างจะเป็นตราทหารก็ดี เป็นตราแผ่นดินก็ดีค้อมให้พร้อม

9. เป็นรีวอลเวอร์สำหรับออฟฟิศเซอร์ 100 กระบอก ควรใช้ปืนอังกฤษ
 อย่างที่ลูกออกเองได้ราคาไม่เกินกว่ากระบอกละ 5 ปอนด์ รวมเป็น 500
 ปอนด์

10. เป็นรีวอลเวอร์สำหรับไปรเวททหารมา 100 กระบอก เพราะว่าถ้า
 ใช้หอกแล้ว จะได้มีปืนรีวอลเวอร์ติดตัวอยู่ด้วย ปืนนี้ใช้ปืนธรรมดาก็ได้ เอา
 แต่แข็งแรงแน่นหนาเอาวาระราคากระบอกหนึ่งไม่เกินกว่ากระบอกละ 2 ปอนด์
 รวมเป็น 200 ปอนด์

11. แลนซ์ [ทวน] หอกสำหรับทหารมาไปรเวทนั้นจะได้ใช้หน้าตามเสด็จ
 พระราชดำเนิน ในเวลาที่ไม่ใช่เป็นการไปน [ปืนเล็กสั้น] ต้องจัดหาหอกมา
 100 เล่ม เล่มหนึ่งราคาไม่เกิน 2 ปอนด์ รวมเป็น 200 ปอนด์

12. ปืนใหญ่นั้นควรใช้ปืนเล็ก ๆ เป็นเบาแน่นกัน [ปืนใหญ่บันทุกต่าง]
 เฝ้าพระอมรวิไลยศรเคชสัง แต่ต้องไปตรวจดูให้เห็นกับตาเอง เลือกลง
 อย่างที่ควรจะใช้ขึ้นหลังข้างหลังมาได้ และควรจะคิดแปลงอย่างใดบ้างให้
 สมควรกับที่จะใช้ในเมืองไทย ปืนนี้ควรจะใช้ 24 กระบอกหรืออย่างไร ต้อง
 ให้สืบถามควาริบเมนต์ 1 มีกำหนดใช้เท่าไรเป็นพอควร ให้มีเครื่องบันทุกหลัง
 ข้างหลังมาได้ทั้งสองอย่าง เหมือนเขาทำใช้ที่อินเดียกระบอกหนึ่งราคาประมาณ
 200 ปอนด์ รวม 24 กระบอก เป็นเงินประมาณ 4800 ปอนด์

13. คาบออฟฟิศเซอร์ทหารมา 3 ชั้น หรือกี่ชั้นต้องไปตรวจดูตามเห็นว่า
 เป็นของดี ต้องปรึกษาหารือคนที่เขารูจักการนั้น ผู้ที่จัดการนั้นดูเอาตามอย่าง
 ครูทหารมา แต่ควรให้ทำเบาและสั้นกว่าคาบธรรมดาของเขาสักหน่อย ให้พอ
 สมควรแก่ทหารเราที่จะใช้ได้จริง ๆ ราคาเล่มหนึ่งไม่เกินกว่า 2 ปอนด์
 ประมาณอยู่ใน 100 เล่ม เป็นเงิน 200 ปอนด์

14. คาบออฟฟิศเซอร์ อาทิลเลอรี [คาบทหารปืนใหญ่] ทหารปืนใหญ่ต้อง
 มีสามชนิด เหมือนทหารเดินเท้าเหมือนกันราคาเล่มละ 2 ปอนด์ ต้องการ
 เท่ากับออฟฟิศเซอร์ทหารมา

15. เครื่องสำหรับทหารไปโอเนี่ย [Pioneer ทหารช่างโยธา] ทหารอินชเนีย นั้นได้สอบหอมรับเมตต์หนึ่งมีที่คน ก็ให้คิดกะเอาเท่าตามที่เขาใช้กันที่นอก ต้องมีทุก ๆ อย่างที่ควรใช้ในเมืองไทยได้ ต้องไปตรวจดูเอาเอง แต่ต้องให้เบา ๆ พอกำลังทหารไทยจะแบกไหวป็นั้นควรใช้คาไปนอยางเบา ๆ เพราะมีเครื่องอื่นบันทุกหนักอยู่แล้ว แต่ป็นนี้มีราคาออกมาข้างตนแล้ว... แต่สิ่งของเครื่องไปโอเนี่ยนั้นคิดไว้แล้วว่า ขวานหนึ่ง พลั่วหนึ่ง กระจ่าหนึ่ง มีคหนึ่ง สายมีค 1 กระจ่าหน้า 1 คันชีพ 1 น้บแซก 1 [Knapsack] รวมกันเงินคนหนึ่งไม่เกินกว่า 12 ปอนด์ อยู่ใน 200 คน เงิน 2400 ปอนด์

16. เครื่องทำแผนที่หยาบและละเอียดพร้อมสำหรับกับอินชเนียทหาร รวมเสร็จไม่เกินกว่า 200 ปอนด์

17. เครื่องซิกนัล [เครื่องมือสื่อสาร] นัดหมายพุกกันทางไกลเกินเสียงคนจะพูดที่เป็นของใช้ได้ในเมืองไทยไม่เกินกว่า 200 ปอนด์

18. เครื่องเทเลกราฟ [เครื่องโทรเลข] ที่สำหรับติดต่อกับทหารประมาณ 100 ปอนด์

19. เครื่องสำหรับยกปืนใหญ่มีล้อลากไปไหนไปได้ 200 ปอนด์

20. เครื่องทดลองแรงเหล็ก แรงไม้ คินป็น และอาวุธต่าง ๆ ไม่เกินกว่า 500 ปอนด์

21. เครื่องทำลูกปัดตัน [เครื่องผลิตกระสุน] เป็นเครื่องเล็กทำได้หลายๆ คนทำได้มาก ๆ ทำได้หลาย ๆ อย่างตามป็นอยางที่ควรใช้ในทหาร ซึ่งเป็นของง่าย ๆ จะได้ฝึกสอนคนให้ทำได้วันละหลาย ๆ พัน รวมกันเป็นเงินอย่าให้เกิน 300 ปอนด์

22. เครื่องมือเว็ทชอบ [เครื่องมือซ่อมอาวุธ] พร้อมทุกสิ่งทุกอย่างสำหรับซ่อมแซมอาวุธทหารอยางเซนทางเฟนน ส่งกับพระยาสยามรพาท ที่สำหรับใช้สุนัททาได้เครื่องหนึ่ง เป่าเสร็จอย่าให้เกิน 700 ปอนด์

23. เครื่องจักรทำไม้ในเครื่องเคียวมีพร้อมทั้งสไกบ หัวเคียว เจาะรู ตักไม้ และลอกสวกควยเสร็จเครื่องหนึ่ง 250 ปอนด์ กับเครื่องมือเบ็ดเตล็ด สำหรับช่างไม้พร้อม 50 ปอนด์ รวม 300 ปอนด์
24. เครื่องทำรางปืนใหญ่ปืนเล็กและลอปปืนใหญ่ 500 ปอนด์
25. เครื่องตีเหล็กสำหรับซ่อมอาวุธต่าง ๆ อยู่ใน 100 ปอนด์
26. เครื่องแม่แรงยกของหนัก ๆ ที่คนยกไม้ไหวไม่ถนัดนั้นใช้ควยแรงน้ำ ไม่เกินกว่า 60 ปอนด์
27. เครื่องตีพิมพ์สำหรับโรงทหาร ใช้ตีแบบแลตทาคาราง หนังสือรายงาน แลอื่น ๆ ที่เป็นการเบ็ดเตล็ดพร้อมเสร็จเครื่องหนึ่ง 50 ปอนด์
28. เครื่องตีพิมพ์สำหรับโรงทหารเป็นแบบแมนและตัวอย่างลูกคิน และ ตัวอย่างป้อมค้ายและกำแพง สะพาน และเรือและปืน และเครื่องใช้อื่น ๆ เป็นเกวียน เสบียง และฮอชบิตลเป็นตัวอย่างเล็ก ๆ ฆ่าซึกใหญ่ เขาทำตัวอย่าง ใด ๆ ใ้พร้อม ใ้มีแบบแมนในโรงทหารที่ป้อมค้ายและบ้านเมือง ที่มีเครื่อง ป้องกันรักษาเป็นอย่างดี ที่คิดเห็นในทุกวันนี้สำหรับจะได้ฝึกสอนชี้แจงทหารให้ เข้าใจทุกอย่างเบ็ดเสร็จควยกันไม่เกินกว่า 2000 ปอนด์
29. แตรวงใหญ่สำหรับหนึ่ง พร้อมควยแตรเกาซาร์ตเสียไปหมดใช้เกือบ ไม้ไค้แล้ว เมื่อได้แตรใหม่มาจะได้ส่งแตรเกาออกไปซ่อมแซม ราคาสำหรับหนึ่ง อย่าใ้เกินกว่า 500 ปอนด์
30. แตรเคียว สำหรับทหารเดินเท้า ทหารปืนใหญ่ ทหารม้า กับกลอง แลขลุ่ยสำหรับทุกกัมปนีเบ็จเสร็จไม่เกินกว่า 500 ปอนด์
31. เครื่องแต่งตัวทหารนั้น เจ้าหมื่นไวยรนาถได้ตรวจดูแล้วเห็นว่าของ นั้นเป็นของคี่ของทน แลก็ถูกกว่าของอังกฤษมาก เครื่องประดับประดาก็ไม่สู้ จะมีอะไรนัก ออกไปครั้งนี้ใ้ทำเข้ามาเสียใ้พร้อมกันสักสองริบเมนต์ เครื่อง แต่งตัวนั้นตองผอนลงใ้เล็กกว่าเครื่องสำหรับทหารยุโรป คือ นิบแซก [เขียน-

มาจาก Knapsack และคำนึงกรอนมาจาก Snapsack แปลว่า "เครื่อง-
หลัง" หมายถึงถุงยามทำควยผ้าใบ ใส่ของจำเป็นสำหรับการทรงชีพของทหาร]
เป็นต้น ไซควยผ้ายอมผาคควยเมืองเราเป็นเมืองรอนก็ใช้ได้ แต่จะไม่ทนฝน
ใด ถ้าถูกฝนจะเปียก ผาผอนที่อยู่ในนิบแซกเสียหมด จะเกิดความลำบากแก่
ทหารเป็นอันมาก ถ้าจะให้มันเป็นผาซีมึงหรืออย่างไรให้กันฝนใดควยจะดีมาก
และให้เบา ๆ เป็นใช้ได้ ไมตองกำหนดชัควาทำควยสิ่งไร เครื่องแต่งตัว
นุงหมันนั้นไมตองหนานักควยเป็นเมืองรอน ไซให้เล็กกว่าเขาได้ กำหนดน้ำหนัก
สิ่งของให้พอกำลังคนของเรา และกระตักน้ำหนักนั้นตองให้โตกว่าเขาเพราะไมไซ
เลา [เหล่า] และเมืองรอนคนกินน้ำมากกว่าเมืองหนาวเป็นธรรมดา เครื่อง
แต่งตัวสำหรับหนึ่งเพียง 6 ปอนด์ สองริบเมนต์เป็น 2,000 สำหรับ เพียง
12,000 ปอนด์

32. เครื่องมือสำหรับทำหนังเป็นสิ่งของต่าง ๆ ในเครื่องทหาร และซ่อม
แซมเครื่องของต่าง ๆ เกา ๆ ก็จะต้องซื้อหนังที่ควรใช้ในเครื่องแต่งตัวทหาร
ที่โคสั่งมาจะได้ไว้สำหรับซ่อมแซมควย และหนังสำหรับเย็บรองเท้า ก็รับมาทำ
ให้พร้อมเบ็จเสร็จเงินเพียง 200

33. เครื่องใส่ของกินพอกคนสะพายไปโคสำหรับให้คนเจ็บที่เดินไม่ได้ไซ
และสำหรับคนเจ็บพร้อมเสร็จเพียง 200 ปอนด์

34. เครื่องสำหรับเราจะโคไซหมายคีตราว่าเป็นหลวงในสิ่งทั้งปวง ที่
เป็นเหล็กก็คี เป็นไม้ก็คี ผาและสิ่งอื่น ๆ ก็คี ให้มีตราทหารเป็นตราหลวงบ้าง
พร้อมเสร็จเพียง 100 ปอนด์

35. เงินราคาของที่กำหนดมาข้างต้นจนปลายนี้ ตองเข้าใจคิดเพื่อให้เป็น
ราคาเบ็จเสร็จ ถึงกรุงเทพ ๆ ปอนด์หนึ่งไม่เกินกว่า 10 บาท ทั้งค่าบันทุก
อินชรันซ์ และคอกเบี้ยอะไร ๆ ทั้งสิ้น ตองให้ดูสาคัดเอาใจใส่ อย่าให้เสีย
ชื่อวามาท่าเงินหลวงเสียไปเปล่า หรือทำเกินกำหนดประมาณไปได้

36. รวมเงินเบ็จเสร็จในการเรียกครุ 2,600 ปอนด์ กับเงินซื้อของ เครื่องมือทหาร 12,110 ปอนด์ กับเครื่องแต่งตัวทหารอีก 14,400 ปอนด์ รวมทั้ง 3 อย่างเป็นเงิน 29,110 ปอนด์ เพื่อเหลือเผื่อขาดอีกร้อยละ 10 เป็นเงิน 32,021 ปอนด์

จึงเห็นได้ว่าผู้มีส่วนช่วยในงานปรับปรุงกองทัพทำให้เป็นแบบตะวันตกได้แก่พระ-
ราชโอรส พระบรมวงศานุวงศ์และนายทหารสามัญที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
หัวไคทรงเตรียมบุคคลเหล่านี้ไว้เพื่อเป็นกำลัง

การเตรียมปัจจัยการเงิน

ปัญหาเรื่องการเงินเป็นปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่ง ถ้าขาดเงินจะดำเนินกิจการใดให้ สำเร็จสมดังความมุ่งหมายคงจะเป็นไปโดยยาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่า การจัดการเงินแบบเก่ามีทางรั่วไหลมาก พวกเจ้าภากษีนายอากรไม่ส่งเงินเข้า พระคลังครบถ้วนตามจำนวนที่ประมูลได้ พระองค์จึงทรงจัดการเรื่องการเงินของแผ่นดิน หรือการคลังทันทีที่พระองค์ทรงบรรลุนิติภาวะ มีอำนาจในการปกครองแผ่นดินเต็มที่

งานชิ้นแรกที่พระองค์ทรงดำเนินการทันทีเพื่อจะเตรียมปัจจัยในการปรับปรุงกองทัพ คือ ทรงออกพระราชบัญญัติตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ จ.ศ. 1235 (พ.ศ. 2416) และโปรด ให้สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี กรมสมเด็จพระบวรราชปักษ์ทรงเป็นผู้ควบคุมเจ้าภากษีนายอากร คุมเงินส่งคลังให้ครบถ้วน มิฉะนั้นจะต้องถูกลงโทษ เช่น ถ้าเจ้าภากษีทำผิดเงื่อนไซ ให้ริบ เอาบุตรภรรยา ซ้ำทาส ที่บ้านเรือน เรือแพ สวนไรนา และทรัพย์สินสิ่งของ สวีญญาณภทรัพย์ อวิญญาณภทรัพย์ มาเป็นของหลวงให้สิ้นเชิงแล้วให้เอาตัวเจ้าภากษีจำคุกไว้ 3 ปี¹ ทำให้

¹ ราชกิจจานุเบกษา ปี จ.ศ. 1236, หน้า 65.

คนเข็ชชยากไม่ยอกเป็นเจ้าภษี จำนวนเจ้าภษีก็ลดน้อยลง ในที่สุดก็หมดไปเหลือแต่นาย-
อากร ในกรณีที่ปลดเจ้าภษี ทางรัฐบาลก็เก็บภษีเอง

ต่อมาทรงตราพระราชบัญญัติกรมพระคลังมหาสมบัติในปี จ.ศ. 1237¹ (พ.ศ. 2418) ทรงวางกำหนดวิธีการสงเงิน รับเงิน ตรวจเงิน และการรับผิดชอบ มีเจ้าหน้าที่ ตำแหน่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ อธิบดีกรมพระคลังมหาสมบัติ รองอธิบดีกรมพระคลังมหาสมบัติ ปลัดบัญชีกลาง พนักงานตรวจบัญชีและสิ่งของ พนักงานใหญ่ผู้รับเงิน พนักงานใหญ่ผู้จ่ายเงิน และพนักงานผู้เก็บเงินทอง

ใน พ.ศ. 2433 ทรงตราพระราชบัญญัติพระธรรมนูญหน้าที่ราชการ กระทรวง พระคลังมหาสมบัติ ร.ศ. 109² เพิ่มเติมพระราชบัญญัติที่ทรงประกาศใช้เมื่อ จ.ศ. 1237 ครั้งนั้นว่าเป็นกระทรวงครบถ้วน มีการจัดเก็บภษีอากร เข้าออกในกรุงเทพฯ จัดกรมพระคลัง ข้างที่ของพระมหากษัตริย์ แยกทรัพย์สินส่วนพระองค์ออกจากรัฐ มีสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน ทรงอำนวยการคดยพระองค์เอง ทั้งนี้เพื่อจะได้ทรงทราบถึงเงินรายไคของประเทศที่จะ สามารถนำมาใช้จ่ายในการปรับปรุงประเทศในด้านต่าง ๆ ต่อมาทรงจัดหางบประมาณเมื่อ พ.ศ. 2434 เพื่อเป็นการจัดสรรเงินให้แก่กระทรวงต่าง ๆ เป็นสัดส่วน

การปรับปรุงกองทัพบก พ.ศ. 2411-2444

ดังที่ไคชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นต้นเหตุให้พระบาทสมเด็จพะจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความจำเป็นอย่างรีบด่วนที่จะต้องปรับปรุงการทหารบก ตามที่ได้กล่าวแล้วในบทที่ 2 นั้น ในการปฏิบัติจริงก็ยังไม่ทรงทำอะไรไคมากนักในระยะต้นรัชกาล ดังที่ทรงวางหลักการที่จะให้อำนาจในการปกครองทหารแยกออกจากการปกครองพลเรือน และไม่ให้มีการกระจายอำนาจในการบังคับบัญชาออกไปอยู่ในมือผู้บังคับบัญชาหลายคน ด้วยขณะนั้นทหารส่วนใหญ่ยังอยู่ในอำนาจของเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

¹ ราชกิจจานุเบกษา ปี จ.ศ. 1237, หน้า 17.

² ราชกิจจานุเบกษา ปี ร.ศ. 109, หน้า 286.

ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน กรมพระราชวังบวรและเจ้าต่างกรมหลายองค์ ดังนั้นนโยบายในการจัดการทหารบกในระยะแรกจึงทรงมุ่งที่จะรวมกำลังของประเทศให้มาอยู่ในบังคับบัญชาของคน ๆ เดียวเพื่อเป็นเครื่องครองในทางการเมือง ป้องกันมิให้มีการแย่งชิงอำนาจในการปกครองประเทศอันอาจจะเกิดขึ้นได้ หลังจากที่ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินถึงแก่พิราลัยใน พ.ศ. 2425 กับกรมพระราชวังบวรทิวศศินใน พ.ศ. 2428 แล้ว พระองค์จึงทรงวางนโยบายการปรับปรุงกองทัพให้เป็นกองทัพที่มีประสิทธิภาพอย่างจริงจัง เพื่อจะใช้เป็นเครื่องมือลดความบีบคั้นจากลัทธิจักรวรรดินิยมจากภายนอกประเทศ และรักษาความสงบเรียบร้อยทั้งภายในและภายนอกประเทศ ก่อให้เกิดสันติสุขอย่างแท้จริง

การจัดการทหารบกก่อนมีพระราชบัญญัติจัดการทหาร

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ในวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2411 ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งพระยาสุรวงค์ไวยวัฒน์เป็นเจ้าพระยาที่สมุหพระกลาโหมบัญชาการกรมทหารหน้ และทรงตั้งนายทหารที่ได้รับการฝึกจากรอยเอกอิมเปีรียมาแล้วมาท้วการฝึกสอนทหาร คือ ¹

1. ครูกรอบ เป็นครูทหารหน้า (ภายหลังเป็นขุนจัดกระบวนพล)
2. ครูวงค์ เป็นครูทหารหน้า (ภายหลังเป็นขุนรุกรณชัย)

และให้ครูอีก 2 คน ไปเป็นครูฝึกตามหน่วยต่าง ๆ คือ

1. ครูเชิงเลิง เป็นครูทหารเรือ (ภายหลังเป็นขุนเจนกระบวนหัต)
2. ครูเล็ก เป็นครูฝึกทหารมหาดเล็ก 24 คน (ภายหลังเป็นขุนรัตนบุษ)

¹ ประวัติกิจการทหารสมัยกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 44.

ระเบียบการฝึกต่าง ๆ ก็ให้เป็นไปตามแบบทหารอังกฤษตามที่เคยฝึกมา และเสด็จทอดพระเนตรการฝึกทหารทุกวัน ในขณะนั้นให้ทรงฝึกทหารมหาดเล็กไปรดเกล้า ๆ ให้ตั้งกรมทหารมหาดเล็กขึ้นเป็นกรมหนึ่ง พระราชทานนามว่า "กรมทหารมหาดเล็กราช-วัลลภรักษาพระองค์" ¹ แปลว่า "ที่รักษนิตนุ์นเคยของพระราชา"

ใน พ.ศ. 2414 กรมทหารหน้าได้เจริญขึ้นจนเป็นกำลังสำคัญยิ่งอยู่ในพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยตรง มีพระอินทรเทพ (อ่ำ) เป็นผู้บังคับบัญชา และให้ปรับปรุงตำแหน่งนายทหารประจำหน่วยตามแบบแผนของหน่วยทหารที่ทันสมัย แต่เรียกชื่อเป็นภาษาอังกฤษหมด ขณะนั้นจำนวนนายทหารสัญญาบัตรและนายทหารชั้นนายดาบยังมีไม่ครบตามตำแหน่งที่ควรจะมี ต่อมาจึงโปรดเกล้า ๆ ให้โอนเอกาทหารรักษาพระองค์ กองทหารล้อมวัง กองทหารปืนพาย มารวมกับกรมทหารหน้าด้วย

หลังจากที่เสด็จกลับจากประพาสสิงคโปร์และปัตตาเวียแล้ว ใน พ.ศ. 2415 ได้ทรงนำแบบอย่างการทหารที่ชาวยุโรปได้ฝึกทหารในอาณานิคมมาดัดแปลงแก้ไขให้เหมาะสมแก่สภาพของประเทศไทยเกี่ยวกับ

- การปรับปรุงหน่วยทหาร
- การปรับปรุงอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ใช้อยู่ในหน่วยทหารต่าง ๆ ให้เหมาะสมตามกำลังของประเทศ
- การวางระเบียบการแต่งกายทหารทั้งให้มีเครื่องแบบปกติและเต็มยศ ให้รัดกุมขึ้น

¹ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช, ตำนานทหารมหาดเล็ก พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอกพระวรวงศ์เธอกรมหมื่นอดิศรอุดมศักดิ์ ณ วัดเบญจมบพิตร 14 มิถุนายน พ.ศ. 2496, หน้า 7.

- ให้เลิกคัดนมทรงมหาดไทย กลับมาใช้นมยารองทรงโดยเริ่มปฏิบัติในราชสำนักก่อน

การปรับปรุงหน่วยทหาร ในกองทัพกตามการจัดแบบใหม่ขณะนั้นมีอยู่ 7 กรมด้วยกัน คือ ¹

1. กรมทหารมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์
2. กรมทหารรักษาพระองค์
3. กรมทหารลอมวัง
4. กรมทหารหน้า
5. กรมทหารปืนใหญ่
6. กรมทหารช่าง
7. กรมทหารม้า

และมีกรมที่เป็นทหารเรืออีก 2 กรม คือ

1. กรมทหารเรือพระที่นั่งเวสชาติศรี (ทหารช่างแสงเดิม)
2. กรมอรสมพล (ทหารมารีนเดิม)

ทหารทั้ง 9 กรม ต่างก็มีผู้บังคับบัญชาปกครองเป็นกรม ๆ ไป เว้นแต่กรมทหารมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำรงตำแหน่งผู้บังคับการด้วยพระองค์เอง ทหารทั้ง 9 กรมต้องฟังแต่กระแสนพระบรมราชโองการเท่านั้น แม้แต่สมุหพระกลาโหมก็ไม่มีหน้าที่บังคับบัญชาทหารเหล่านี้ คงได้แต่ว่าการหัวเมืองปักษ์ใต้ และผู้บังคับบัญชากรมทหารอย่างเก่าซึ่งได้เลิกไปแล้วในระยะเวลาต่อมา ฉะนั้นผู้ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกองทัพบกคนแรก ก็คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

¹ ประวัติกิจการทหารสมัยกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 46.

การจัดเป็นกรมอิสระขึ้นตรงต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเช่นนี้ นาน ๆ เข้า ทำให้กิจการภายในกรมแต่ละกรมเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันไปมากมายไม่เป็นแบบเดียวกัน ทั้งสิ้นเปลืองเงินมาก เพราะผู้บังคับการกรมแต่ละคนเข้าถวายกราบบังคมทูลขอเปลี่ยนแปลงแก้ไขกรมของตนตามใจชอบ ไม่มีผู้พิจารณาปรับปรุงให้เป็นแบบแผนเดียวกัน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติจัดการทหารเมื่อ 8 เมษายน 2430 การทหารจึงเข้าสู่แบบขึ้น ซึ่งวันนี้เองกระทรวงกลาโหมถือเป็นวันที่ระลึกวันสถาปนากระทรวงกลาโหม

ต้นกำเนิดของความเจริญในกิจการทหารบกแบบตะวันตก นับว่าเริ่มได้จัดให้มีในกรมทหารมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์ก่อน แล้วจึงมาเริ่มที่กรมทหารหน้า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้มหาดเล็กรักษาพระองค์ในกรมทหารมหาดเล็กได้รับการฝึกหัดที่ดีที่สุดในสมัยนั้น ใน พ.ศ. 2420 ได้มีการแก้ไขการปกครองของกรมทหารมหาดเล็กใหม่ให้เข้าระเบียบที่ดียิ่งขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำรงพระอิสริยยศเรียกว่า "คอมมานดิ่งอินชีพ" ¹ มีการจัดทหารเป็นหมวดหมู่ เช่น ทหารราบ 1 กองร้อย มีพลทหาร 100 คน แบ่งเป็น 2 หมวด หมวดหนึ่งแบ่งออกไปอีกเป็นหมู่ และมีนายร้อยเอก ร้อยโท ร้อยตรี นายสิบ รับฝึกซ้อมลงไปเป็นทอด ๆ การปกครองในกองทหารราบ กองทหารม้า กองทหารช่าง และกองแตรวง แตกต่างกันไป นอกจากนั้นแล้วยังมีตำแหน่งแพทย์ พยาบาล คนงานทำความสะอาดซึ่งเรียกว่า "เลขไพร่หลวงสำหรับกรมทหารมหาดเล็ก" ในการพระราชทานสัญญาบัตรนายทหารมหาดเล็กก็โปรดเกล้าฯ ให้มีพิธีพิเศษเป็นเกียรติ มีการประชุมนายทหารแดงตัวเต็มยศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระแสงขรรค์ไชยศรีฟาดบนบานนายทหารทั้งสองข้าง แล้วจึงพระราชทานสัญญาบัตรพิธีอย่างนี้ชาวยุโรปหมายความว่ารับเข้าในคณะผู้มีศักดิ์ เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า ไนต์ (Knight) และยังโปรดเกล้าฯ ให้นายทหารมหาดเล็กบางคนมีตำแหน่งเป็นราชองครักษ์

¹ น่าจะเป็นคอมมานเดออินชีพ (Commander-in-Chief) ในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช, ตำนานทหารมหาดเล็ก, หน้า 17.

เรียกว่า "ราชเอคเคอแคมป์" ¹ มีเครื่องแต่งตัวเป็นพิเศษ ต่อมาใน พ.ศ. 2426 มี
กรมท่าแผนที่เป็นหน่วยฝากในกรมทหารมหาดเล็กชั้น นายเยมส์ แมคคาร์ซี (พระวิภาคภูวาล)
เป็นเจ้ากรม

ส่วนกรมทหารหนานัน เคิมเจ้าพระยาสุรวงค์ไวยวัญ (วร บุนนาค) ที่สมุหพระ-
กลาโหมเป็นผู้บังคับบัญชาอยู่ ซึ่งก็ได้พยายามจัดการฝึกยุทธวิธีให้เป็นแบบตะวันตก ตามที่ได้
มีมาแล้วตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ครั้นถึง พ.ศ. 2414 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระราชดำริว่า กรมทหารหนานันความเจริญมั่นคง จึงให้กรมทหารรักษาพระองค์ กรม
ทหารลอมวัง เขามาสมทบกรมทหารหนานันอยู่ในการบังคับบัญชาของพระอินทรเทพ (อำ) ซึ่ง
พระอินทรเทพเวลานั้นเป็นผู้บังคับบัญชากองมหาดเล็กอยู่ ดังนั้นกรมทหารฝ้ายก็เขามารวมอยู่
ด้วย และได้จัดตั้งกองทหารมาขึ้นอีก 1 กอง ดังนั้นกรมทหารหนานันใน พ.ศ. 2415 จึงมี
กำลังคล้ายคลึงกับกองพลหรือกองทัพหนึ่ง ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งนายทหารสัญญา-
บัตรเป็นผู้บังคับบัญชา มียศและตำแหน่งทหารเรียกตามแบบอังกฤษ ตัวผู้บังคับการเรียกว่า
"คอลonelอินชีพ" ครั้นเมื่อเจ้าหมื่นไวยวรนาถ (เจิม แสงชูโต) กลับจากงานทหารบก
ในประเทศอังกฤษ อิตาลี ฝรั่งเศส และเยอรมนี ก็โปรดเกล้าฯ ให้มียศเป็น "คอลonel"
คือนายพันเอกเป็นผู้บังคับการกรมทหารหนานันตั้งแต่ พ.ศ. 2423 ² ได้จัดทำระเบียบการ
ปกครองในกรมทหารหนานัน มีโรงทหาร มีทหารอาสาสมัครหลายกอง และมีกองดับเพลิง
กองทหารช่างเพิ่มขึ้นมาด้วย กรมทหารหนานันก็กลายเป็นกรมทหารใหญ่กรมหนึ่ง มีครูทหารเป็น
ชาวต่างประเทศ เช่น ชาวอิตาลี คือ นาย ยี.อี. เยรีนี (พระสารสาสน์พลชั้น) กับ

¹ Aide-de-Camp.

² จอมพล เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี, ประวัติการของจอมพลและมหาอำมาตย์เอก
เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี, หน้า 47.

นายโยเซฟฟารันโค¹ ทหารในกรมทหารหน้าได้มีโอกาสไปปราบปรามพวกฮ่อ 2 ครั้ง
ใน พ.ศ. 2428 และพ.ศ. 2430²

หน่วยทหาร 2 หน่วย คือ กรมทหารมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์ กับกรม
ทหารหน้านี้เท่านั้นที่มีการจัดการฝึกหัดตามแบบตะวันตก ส่วนหน่วยทหารอื่นก็ยังเป็นแบบ
โบราณอยู่ดังเช่นในการปราบฮ่อครั้งที่ 2 พ.ศ. 2426 ที่ทุ่งเชียงคำ กองทัพไทยมีพระ-
ราชวรานุกุล (เวก บุญรักษาพันธุ์) เป็นแม่ทัพพาทหารไปได้รับความอศอยาก ตัวแม่ทัพถูก
ยิงบาดเจ็บสาหัส กองทัพต้องถอย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรด
เกล้าฯ ให้จัดทหารที่ได้รับการปรับปรุงใหม่ตามแบบยุโรปเป็น 2 กอง ยกไปปราบฮ่อใน
พ.ศ. 2428 ซึ่งตามรายงานว่าได้ปะทะกับพวกฮ่อที่แตกหนีไป จึงเห็นได้ว่ากองทัพส่วน
ใหญ่ของไทยในระยะต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังคงเป็นแบบ
เก่าอยู่ ค่ายไม่สามารถจัดเป็นแบบตะวันตกพร้อมกันในที่เดียวได้ กองทหารที่ยังเป็นแบบ
เก่านั้นคงขึ้นอยู่กับสมุหพระกลาโหม คือบังคับการฝ่ายทหารทั่วไป และสมุหนายกมีหน้าที่
บังคับกรมฝ่ายพลเรือน ตั้งแต่ตอนปลายสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์มีการแบ่งให้หัว-
เมืองฝ่ายเหนือไปขึ้นกับสมุหนายก หัวเมืองฝ่ายใต้ขึ้นกับสมุหพระกลาโหมและยังแบ่งให้
กรมท่าดูแลหัวเมืองชายทะเลฝั่งตะวันออกอีกด้วย ต่อมาได้โอนหัวเมืองของกรมท่ามาขึ้น
กับกรมพระกลาโหม ฉะนั้นกรมพระกลาโหม กรมมหาดไทย ก็ทำหน้าที่คล้ายกัน คือ มีทั้ง
การทัพศึก การที่จะรักษาทำนุบำรุงบ้านเมือง การเก็บส่วยบรรณาการ และการที่ระงับคดี
ความต่าง ๆ ปนกันอยู่ การแบ่งงานของกรมต่าง ๆ ก็มีที่สับสนกัน งานของพลเรือนไป
ไว้ในฝ่ายทหาร เช่น กรมช่างสิบหมู่ ส่วนงานของทหารไปไว้กับฝ่ายพลเรือนก็มี เช่น
กรมเล็ชเร:รงชวี่

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 118.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 146 และ 383.

กรมล้อมพระราชวังกรมแสงปืนโรงใหญ่ กรมช่าง กรมม้า เป็นต้น¹ ดังนั้นงานใหญ่ที่จะต้องทรงทำ คือการปรับปรุงหน่วยงานทหารให้เป็นแบบเดียวกันและเป็นแบบพระราชนิยม คือ แบบตะวันตก งานปฏิรูปของพระองค์เป็นการกระทำลักษณะค่อยเป็นค่อยไป จะเปลี่ยนแปลงกิจการทหารโดยทันทีนั้นทำได้ยากเพราะมีปัญหาเรื่องคนและเรื่องเงินพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการหลายพระองค์และหลายคนมีความคิดเห็นพ้องกันว่า ประเทศไทยจะต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไขการปกครองแผ่นดินเพื่อต้อนรับสถานการณ์ขณะนั้น แต่ไม่สนับสนุนให้ทุ่มเทจัดการทหารให้มีจำนวนมาก เพื่อจะต่อสู้กับศัตรูที่จะมารุกรานพระราชอาณาเขต โดยอ้างว่าการที่จะมีทหารไว้ให้พร้อมจะต้องมีกำลัง 50,000 คน รวมเครื่องแต่งตัวและอาวุธที่ซื้อมาให้เหมือนทหารยุโรปครบทุกคนก็จะเปลืองเงินแผ่นดินมาก ทั้ง "ทหารของเรา โดยอย่างจะฝึกหัดให้แข็งแกร่งก็ดี ก็คงจะมีชำนานผู้ทหารยุโรปได้ แต่ทั้งวิธีจะใช้อาวุธ ยุโรปก็เจ้าของเองก็อาจสามารถที่จะใช้ได้แน่นอนกว่า"²

ก่อนที่จะมีประกาศจัดการทหาร พ.ศ. 2430 ก็ได้มีผู้เสนอเรื่องการจัดการทหารแบบยุโรปเมื่อปีวอก ฉศก 17 1246 (ร.ศ. 103) ว่า

...1. การทหารอย่างยุโรปนี้ ถ้าจะมีฤจะทำการทำให้เป็นทหารจริงๆ ให้ได้ตามแบบอย่าง ถ้าจะเห็นประโยชน์อย่างอื่นนอกจากการทหารแล้วอย่าทำดีกว่า เพราะว่าจะมีสิ่งใดที่ดีจริงนั้น จึงจะเป็นประโยชน์สมกับที่ต้องลงทุนไป ถ้ามีเอาที่ไม่ค่อย่าทำให้เสียทุนเปล่าเลยดีกว่า เพราะฉะนั้นการทหาร

¹ เก็บความในพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงเมื่อ จ.ศ. 1247 (พ.ศ. 2428)

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ พิมพ์เอกสาร ร.5 บ 1.1 ก/1 เรื่องเจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. 103.

อย่างยุโรปนี้ จำจะต้องมอบอำนาจออฟฟิศเซอร์บิงค์การฝึกหัดให้สิทธิขาด
อย่าให้ผู้ใดเข้าแทรกแซงแย่งเคียงเป็นหลายเสียงไปได้ ถ้าจะต้องการใช้
สรอยรักษานาที่ใด ๆ อย่างไม่รู้ ต้องสั่งต้องบิงค์กับนายเขาให้จัดและบิงค์
เป็นชั้น ๆ ลงไป ถ้าทหารทำผิดต้องให้นายเขาทำโทษ ถ้านายไม่ตีถ้าไม่
ได้ราชการก็ต้องเปลี่ยนต้องถอดเสีย

2. ต้องระวังอย่าให้ทหารทำการที่มีใช้การทหาร การของทหารควรใช้
แต่การรักษาที่แน่นอนตาไปรบสู้แต่ปราบปรามอันตรายด้วยอำนาจอาวุธเท่า
นั้น ศักดิ์ประโยชน์ของทหารต้องการเพียงเท่านี้ ถ้าต้องรับใช้การงานอื่น ๆ
แม้เป็นการเล็กน้อยก็ควรต้องเสียการดีของทหารไปเท่าส่วนที่มีได้ใช้การ
ทหารเท่านั้น เพราะฉะนั้นถ้ามีเป็นการจำเป็นจริง ๆ แล้ว ก็อย่ามีคำสั่งให้ใช้
ทหารในที่มีใช้การทหาร

3. จะต้องระวังเร่งรัดตรวจตรากำชับผู้บิงค์การทหารให้รักษาความ
ประพฤติกองทหารให้ฝึกหัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย อย่าให้ประพฤติกว้างไกล ๆ
แต่ให้ยวกระทำร้ายผู้อื่นให้ผิดประเพณีบ้านเมือง ถ้านายไม่รักษาและกระทำ
โทษทหารให้แข็งแรงปล่อยให้ทหารทำการเลมิดด้วยความสะดวก ไม่เชื่อเพื่อ
ของนายทหารแล้ว ก็เป็นข้อเหตุอันพอที่จะยกขึ้นว่าเพื่อจะถอดจะเปลี่ยนนาย
ทหารนั้นได้

4. นายทหารต้องหมั่นฝึกหัดทหารทุกคนตามเวลาอันควร ให้ทหารมีวิชา
3 อย่าง คือ การรู้ฟิงบิงค์นายด้วยคำบิงค์และด้วยเสียงแต่ในการบำรุงรักษา
นาที่ต่าง ๆ โดยเรียบร้อยแคลวคล่องว่องไวไม่เลอะเทอะยุ่งยิง 1 การรู้ใช้
อาวุธที่ควรถือให้ชำนาญทั้ง ปืน } ให้ดีกว่าธรรมดาให้มาก ทั้ง แมน } แล
คาบ } เร็ว }
แคลวคล่องว่องไวทุกอย่าง 1 การหัดกำลังทหารให้มีแรงมากทั้งแรง
แขน }
กาย } แลลดทนมไม่เหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าเร็วดังคนธรรมดา 1 การ 3 อย่างนี้
ตา }

เป็นการฝึกได้ทำได้ ถ้านายทหารเกียจคร้านมิชักซ้อมให้รอบคอบให้ทหารได้วิชาในเวลาอันควรจะได้ดังนี้ ก็เป็นเหตุพอที่จะยกขึ้นว่าเพื่อจะเปลี่ยนจะถอดนายทหารได้

5. ผู้เป็นพระยาทหารจำเป็นจะต้องเอาใจใส่เลี้ยงทหาร 4 ประการ คือ จักอาหารให้ทหารได้กินอิ่มหน้าบริบูรณ์ 1 จักเครื่อง นุ่ง | และที่อยู่พักให้
หม!

สบายแลสะอาด 1 เยียวยารักษาโรคไทยทั้งคิดป้องกันมิให้เป็นแลรักษาโดยดีเมื่อเป็นแล้ว 1 ใช้การแต่พอกำลังคนอย่าให้เกิดกรรมคาถาทรมาณ กรากกรำให้ทำการที่ไม่จำเป็นจะต้องลำบากมากเกินไปคนธรรมดาจะทนได้ 1 ถ้าพระยาทหารมิได้เอาใจใส่เลี้ยงทหารดังนี้ ก็เป็นเหตุที่นายทหารจะรับรองแลป้องกันในการฝึกหัดทหารมิได้ดังที่ควรจะได้เพราะการทั้ง 4 อย่างนี้เป็น การจำเป็นที่จะต้องทำก่อนที่จะมุ่งหมายให้ทหารดั่งประสงค์

6. การที่จะมีทหารมากถ้าน้อยและจะใช้อาวุธอย่างไรนั้น การนี้แลแต่เงินที่จะออกแลความต้องการจะเอาทหารใช้ เมื่อได้ไปถูกษาพร้อมกันจะคิดหัดทหารอย่างยุโรปขึ้นมากน้อยเท่าใด ต้องคิดหาเงินที่จะใช้สอยเสียก่อน

ทหารคนหนึ่งทั้งค่า	กิน นุ่ง หม	เงินเดือน	ตัว นาย ครู	แลค่าเครื่องใช้สอยอยู่กิน
--------------------	-------------------	-----------	-------------------	---------------------------

รักษาโรคเบ็ดเสร็จ คนหนึ่งคงต้องใช้เงินไม่น้อยกว่าคนละ 8 รูเปี้ย ¹
ถ้าหาเงินใช้ไม่ได้พอตั้งนือยาให้หัดขึ้นดีกว่า เพราะคงจะเอาดีไม่ได้ ถ้าแลมี
ไม้ตีก็เหมือนไม้ตีเป็นการขาดทุนเปล่า ²

¹ เงินอินเดีย ขณะนั้นประมาณรูเปี้ยละ 80 สตางค์.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ พิมพ์เอกสาร ร.5 ก.1/1 แบบอย่างอธิบายข้อราชการสำหรับกรมทหาร แต่เมื่อปีวอก นศศก ¹⁷ 1246 (ร.ศ. 103).

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นด้วยกับข้อความที่กราบบังคม-
ทูลมาในข้างต้น และทรงหวังเพื่อจะได้นำมาทรงแก้ไขข้อบกพร่อง เพราะพระองค์ทรงเห็น
คุณประโยชน์ในการที่จะมีการทหารเป็นแบบตะวันตกอย่างน้อยก็ไม่อาจแก่ประเทศเพื่อนบ้าน
ที่จัดกองทัพเป็นแบบยุโรปตามชาติที่เข้ามาปกครองประเทศ พระองค์ทรงพยายามเปลี่ยนแปลง
แปลงหน่วยทหารทั้งหมดให้เป็นแบบเดียวกัน และได้โอกาสดีที่กรมหมื่นบวรวิไชยชาญ
วังหน้าทิวศต เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2428 พระองค์จึงทรงยกเลิกประเพณีวังหน้า
ให้อोनทหารและไพร่ของวังหน้ามาเป็นของหลวงหมด และโปรดให้สถาปนาสมเด็จพระเจ้า
ลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศเป็นสยามมกุฎราชกุมาร

การจัดการทหารในกรุงเทพ ฯ ให้เข้าระเบียบเป็นแบบตะวันตกทั้งหมดนั้น ได้
เริ่มอย่างจริงจัง ตั้งแต่ พ.ศ. 2429 ในขณะนั้นได้มีกรมทหารที่มีการฝึกยุทธวิธีอย่างใหม่
ทั้งหมด ทั้งทหารบก ทหารเรือ รวม 9 กรม แล้วทรงเลือกผู้บังคับบัญชากรมทหารทั้ง 9
กรมนี้ ด้วยพระองค์เองคือ ¹

1. กรมทหารมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์ มีพันโทพระเจ้าน้องยาเธอ
กรมหมื่นดำรงราชานุภาพเป็นผู้บังคับบัญชา
2. กรมทหารรักษาพระองค์ มีพันเอกพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรา-
นุกิติวงศ์ เป็นผู้บังคับการ
3. กรมทหารด้อมวัง มีพันเอกพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม
เป็นผู้บังคับการ แต่ทรงยกทัพไปปราบฮ่อ จึงให้พันตรีพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นอดิศร
อุดมเดช เป็นผู้แทนผู้บังคับการ

¹ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช, ตำนานทหารมหาดเล็ก,
หน้า 33-35.

4. กรมทหารหน้า มีพันเอกพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) เป็นผู้บังคับการ ได้ยกทัพไปปราบฮ่อ จึงให้พันตรีเจ้าหมื่นสรรเพชญ์ภักดี (บุศย์ เพ็ญกุล) เป็นผู้แทนผู้บังคับการ

5. กรมทหารปืนยาว มีพันตรีพระยามหามนตรีเป็นผู้บังคับการอยู่ในความกำกับของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงเทววงษ์โรปกการ

6. กรมทหารปืนใหญ่ มีพันตรีพระอมรวินัยเสนา (โต บุนนาค) เป็นผู้บังคับการ ได้ไปปราบฮ่อเช่นกัน จึงให้ร้อยเอกหลวงสรวิเศษเสนา (บุศย์ บุนนาค) เป็นผู้บังคับการแทน

7. กรมทหารช่าง (เล็กในภายหลัง) มีพันตรีพระยาเพชรราชา (เอี้ยว คุชชีวะ) เป็นผู้รั้งผู้บังคับการ

ส่วนทหารเรือมี 2 กรม คือ

1. กรมทหารเรือพระที่นั่งเวสชาติศรี (คือ กรมทหารปืนกลแกตลิ่งในกรมแสงเดิม เลิกยกไปเป็นทหารเรือ) มีพันเอกพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ เป็นผู้บังคับการ ต่อมาได้เลื่อนขึ้นเป็นพลเรือโท

2. กรมอรสมพล รวมกองเรือรบและเรือพระที่นั่งกลไฟพวกหนึ่ง และกองทหารบกสำหรับรบเรียกว่าทหารมรินอีกพวกหนึ่ง อยู่ในกำบังบัญชาเดียวกัน มีพระยาประภากรวงษ์ฉิมภักดี (ชาย บุนนาค) เป็นผู้บังคับการ

ผู้บังคับการทหารทั้ง 9 กรม ต่างก็เป็นอิสระขึ้นตรงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การจัดอย่างนี้เมื่อนานเข้าก็ทำให้กิจการภายในกรมแต่ละกรมเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันทั้งสิ้น เปลืองมาก เพราะผู้บังคับการแต่ละคนต่างก็เข้าถวายคำกราบบังคมทูลขอเปลี่ยนแปลงแก้ไข กรมของตนตามอำเภอใจ ไม่มีผู้ใดพิจารณาปรับปรุงให้เป็นแบบแผนเดียวกัน ดังนั้น จึงโปรดเกล้าฯ ให้ออกประกาศจัดการทหารเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2430 ดังที่ไต่ถามมาแล้วข้างต้น

ประกาศจัดการทหาร พ.ศ. 2430

เหตุผลในประกาศจัดการทหารเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2430 มีดังนี้

...มีพระบรมราชโองการมา ณ พระบัณฑูรสุรสิงหนาทคำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า ราชการทหารบก ทหารเรือ ซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จัดตั้งขึ้นแต่ก่อนเป็นครั้ง เป็นคราวตามเวลาจำเป็นที่มีเหตุต้องเปลี่ยนแปลงตามกระบวนยุทธนาธิการที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ แล้วนั้น ยังแยกย้ายกันอยู่เป็นหลายหมู่ หลายกรมที่ผู้บังคับบัญชาในกรมทหารต่าง ๆ นั้นก็ต่างคนต่างจัดไปโดยน้ำใจของตน ที่เห็นว่าเป็นคุณต่อราชการจริงทั่วทุกหมู่ทุกกรมก็แปลกแตกต่างกันไปไม่ลงเป็นแบบแผนได้ เงินแผ่นดินที่ใช้ในทหารต่าง ๆ นี้ จึงไม่มีกำหนดลงเป็นอัตราแน่ได้ ใช้เปลืองมากมายนัก อีกประการหนึ่ง การที่ผิดแปลกแตกต่างกันนี้ ไซ้ว่าจะเงินแต่ใช้เงินทองอย่างเดียวเมื่อใด สรรพการฝึกหัดการบังคับบัญชาและเครื่องสาตราวุธที่ใช้อยู่ก็ไม่ลงเป็นแบบแผน การที่เป็นอยู่ดังนี้เป็นที่น่ากลัวว่า ถ้ามีเหตุการณ์ที่จะต้องใช้กำลังทหารทั่วไปแล้วจะเกิดเหตุยุ่งใหญ่ จะไม่เป็นการดี มีแต่ความพินาศจะพึงมา การที่เป็นอยู่เช่นนี้ ไม่สมควรจะเป็นจะมีอยู่ในราชการบ้านเมืองที่นับถือว่าเป็นเมืองเอกราชได้ ฉิดจากธรรมเนียมที่ใช้อยู่ทุกประเทศ...¹

ตามประกาศจัดการทหารฉบับนี้เห็นได้ว่า กิจการทหารบกทหารเรือรวมกันตั้งขึ้นเป็น "กรมยุทธนาธิการ"² ได้กำหนดการปกครองกองทัพไทยให้เป็นหลักฐานแน่นอน

¹ เสถียร ลายลักษณ์, (ผู้รวบรวม) ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 11, หน้า 100.

² คำว่า "กรมยุทธนาธิการ" ไม่มีในประกาศจัดการทหารฉบับวันที่ 8 เมษายน 2430 แต่ได้ปรากฏชัดเจนในพระราชบัญญัติจัดการกรมยุทธนาธิการ วันที่ 1 เมษายน 2433.

ฉบับแรกโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำรงพระอิสริยยศตำแหน่งที่จอมทัพ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ทรงดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชาทั่วไปในกรมทหาร แต่เมื่อพระองค์ยังทรงพระเยาว์ จึงโปรดให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดชเป็น "ผู้แทนผู้บัญชาการทั่วไปในกรมทหาร" ต่อมาเรียกว่า "ผู้แทนผู้บัญชาการทั่วไป" ภายหลังเป็น "ผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ" ¹ ในประเทศให้ตั้งตำแหน่งเจ้าพนักงานใหญ่ผู้จัดการในกรมทหารสำหรับช่วยผู้บังคับบัญชาการทั่วไปอีก 4 ตำแหน่ง คือ เจ้าพนักงานใหญ่ผู้ช่วยบัญชาการทหารบก เจ้าพนักงานใหญ่ผู้บัญชาการใช้จ่าย เจ้าพนักงานใหญ่ผู้บัญชาการยุทธภัณฑ์ และเจ้าพนักงานใหญ่ผู้ช่วยบัญชาการทหารเรือ โปรดให้แก้ไขงานที่เกี่ยวกับกรมทหาร 4 อย่าง คือ ให้ตรวจบัญชีทหารทั้งนายและพลทหารว่าควรจะเปลี่ยนแปลงตำแหน่งหรือตัดเติมอัตราให้ตรวจสอบบัญชีการเงินอย่างละเอียดตามปีที่ผ่านมา และให้ทำงบประมาณของปีใหม่ ให้ผู้บังคับการกรมทหารทุกกรมแก้ไขระเบียบการปกครองและการฝึกหัดตามยุทธวิธีอย่างใหม่ให้เป็นแบบแผนเดียวกัน และให้มีคลังเสื้อผ้า อาวุธ พาหนะและเครื่องใช้ของทหารรวมทั้งการทำบัญชีเบิกจ่าย ซ่อมแซม และให้มีคำชี้แจงประกอบ

หลังจากที่ได้มีประกาศจัดการทหารเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2430 นั้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริถึงการฝึกหัดนายทหารสัญญาบัตรที่จะต้องเป็นผู้ควบคุมนำกำลังเข้าต่อต้านข้าศึก จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ จัดตั้งโรงเรียนสอนวิชาทหารสำหรับทหารบกทั่วไปขึ้น เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2430 ² ชั้นแรกเรียกว่า "คะเค็คสกูล" แล้วเปลี่ยนเป็น "โรงเรียนทหารสราญรมย์" ขึ้นตรงต่อกรมยุทธนาธิการ ผู้บังคับการโรงเรียนคนแรกเป็นนายทหารอังกฤษเคยประจำอยู่ในประเทศอินเดีย ชื่อ พันเอกนิคาล วอลเกอร์ โรงเรียนทหาร

¹ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช, ตำนานมหาดเล็ก, หน้า 38.

² ประวัติโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, หน้า 7.

สราญรมย์ไครวมโรงเรียนทหาร ซึ่งในขณะนั้นมีอยู่แล้ว 2 แห่ง คือ คณะเด็กทหารมหาดเล็ก (หรือคณะเด็กสวนกุหลาบ) และคณะเด็กทหารหน้า (หรือคณะเด็กทหารสนันทา) รวมกับนักเรียนทหารแผนที่ และทหารสังกัดรับแคเด็กเล็ก¹ โรงเรียนนี้เปลี่ยนชื่อมาตามลำดับเป็นโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าในปัจจุบัน

กิจการทหารที่จัดขึ้นใหม่นั้นดำเนินไปได้เพียง 3 ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริเห็นว่า เท้าที่จัดไปแล้วนั้น "ยังหาเป็นการสมควรพอเพียงแก่ราชการที่มีเป็นอยู่ทุกวันนี้ไม่" ตำแหน่งและหน้าที่ผู้จะรับราชการตามพระราชบัญญัติเดิมนั้นก็ยังเป็นการบกพร่องขาดเกินกว่ากายไม่เรียบร้อย ย่อมเป็นความลำบากแก่ผู้ที่จะบังคับบัญชาและรับผิดชอบในราชการทหารบก ทหารเรือ"² สมควรจะแก้ไขเพิ่มเติมเสียใหม่ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติจัดการกรมยุทธนาธิการขึ้นประกาศใช้ เมื่อ 1 เมษายน 2433 ซึ่งมีสาระสำคัญ คือ ยกฐานะกรมยุทธนาธิการขึ้นเป็นกระทรวง เรียกว่า กระทรวงยุทธนาธิการ (Ministry of War and Marine) มีเสนาบดีว่าการยุทธนาธิการ (Minister of War and Marine) เลิกตำแหน่งผู้บัญชาการทหารทั่วไปที่ตั้งไว้ใน พ.ศ. 2430 และตั้งตำแหน่งที่จอมทัพ (Commander in Chief) ขึ้นแทน มีอำนาจบังคับบัญชากรมและกองทหารบกและทหารเรือโดยสิทธิขาด โดยพระราชประเพณี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงดำรงตำแหน่งนี้ แต่โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารมีตำแหน่งทรงปฏิบัติราชการในหน้าที่จอมพลแทนพระองค์ และแม้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชยังทรงพระเยาว์ก็ไม่ต้องจัดผู้แทน ยกเลิกตำแหน่งเจ้าพนักงานใหญ่ 4 ตำแหน่ง แล้วแบ่งกิจการในกระทรวงยุทธนาธิการออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายพลเรือน กับ ฝ่ายทหาร ตำแหน่งเสนาบดีว่าการกระทรวง ราชปลัดทูลฉลอง ราชปลัดบัญชี และเจ้ากรมคลัง เป็น

¹ ประวัติโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, หน้า พ. 31.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ พิมพ์เอกสาร ร.5 ก.13.2/8 "พระราชบัญญัติเพิ่มเติมจัดการยุทธนาธิการ 1 เมษายน ร.ศ. 109" และราชกิจจานุเบกษา ร.ศ. 109, หน้า 37.

ตำแหน่งฝ่ายพลเรือโท ตำแหน่งผู้บังคับหน่วยทหารในกรมทหารบกและทหารเรือเป็นตำแหน่งฝ่ายทหาร ตำแหน่งผู้บังคับบัญชาชั้นสูงของทหารบกและทหารเรือ แบ่งเป็น 2 ตำแหน่ง คือ ผู้บัญชาการทหารบก¹ (Chief Staff of The Army) เป็นประธานในกรมทหารบก (Army Department) ผู้บัญชาการทหารเรือ (Chief Staff of The Navy) เป็นประธานในกรมทหารเรือ (Navy Department) และให้มีตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารทั้ง 2 กรม เรียกว่าปลัดทหารบกใหญ่ ยกกระบัตรทหารบกใหญ่ และปลัดทหารเรือใหญ่ พร้อมกับการประกาศให้พระราชบัญญัตินี้ ได้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้สมเด็จพระเอกอภัยพิตรจตุรเศข เป็นเสนาบดีว่าการยุทธนาธิการ พระยาสุรศักดิ์มนตรีเป็นผู้บัญชาการทหารบก

ในปี พ.ศ. 2433 นี้ ผู้บัญชาการทหารบกได้ขอพระบรมราชานุญาตจัดทำหนังสือพิมพ์ขึ้นในกรมทหารบกให้ชื่อว่า "ยุทธะโกธ" ออกเป็นรายเดือน ด้วยประสงค์จะให้นายทหารได้รับทราบข่าวคราวของทางราชการอันควรแก่นายทหาร และทราบวิทยาการของทหารทำนองตำราเหมือนหนังสือที่ออกในประเทศอังกฤษ เรียกว่า อามีแอนด์เนวีแมกซีน² ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ออกหนังสือนี้ได้ และได้ลงมือทำหนังสือยุทธะโกธ เมื่อ 29 พฤศจิกายน 2433

¹ เป็นครั้งแรกที่มีผู้บัญชาการทหารบก.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ พิมพ์เอกสาร ร.5 ก.13.2/8 สมเด็จพระเอกอภัยพิตรจตุรเศข กกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 2 พฤศจิกายน รัตนโกสินทร์ ศก 109.

ตั้งกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2435

การจัดกิจการกองทัพก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงอีกใน พ.ศ. 2435 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการในประกาศตั้งเสนาบดีเกี่ยวกับการปรับปรุงกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ลงวันที่ 1 เมษายน ร.ศ. 111 (พ.ศ. 2435)¹ ยกฐานะกรมบริหารราชการแผ่นดินที่สำคัญ ๆ ขึ้นเป็นกระทรวง จึงได้มีกระทรวงกลาโหมขึ้น และยุบกระทรวงยุทธนาธิการลงมาเป็นกรมยุทธนาธิการ มีหน้าที่ปกครองและบังคับบัญชากรมทหารบกแต่อย่างเดียว ถึงแม้จะยุบกระทรวงยุทธนาธิการ ก็โดยยกตำแหน่งผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการให้มียศเป็นเสนาบดี ซึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดชทรงดำรงตำแหน่งนี้ กรมยุทธนาธิการจึงมีกรมกองทหารบกรวม 14 หน่วย ตามลายพระหัตถ์ถึกราบบังคมทูล เมื่อวันที่ 1 เมษายน ร.ศ. 111 (พ.ศ. 2435) ดังนี้²

1. กรมนายเวรใหญ่ทหารบก
2. กรมปลัดทหารบกใหญ่
3. กรมยกยบัตรทหารบกใหญ่
4. กรมยุทธภักดิ์
5. กรมคลังเงิน
6. โรงเรียนนายร้อย
7. โรงเรียนนายสิบ
8. กองทหารม้า
9. กองทหารปืนใหญ่
10. กองทหารมหาดเล็ก

¹ ราชกิจจานุเบกษา ปี รศ. 111, หน้า 25.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.13.2/8 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดชกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 1 เมษายน รศ. 111.

11. กองทหารนา
12. กองทหารรักษาพระองค์
13. กองทหารลอมว้าง
14. กองทหารฝึพาย

ส่วนราชการที่ขึ้นกับกระทรวงกลาโหม มีกรมและกองดังนี้¹

1. กระทรวงพระกระลาโหม
2. กรมพระกระลาโหมฝ่ายเหนือ
3. กรมพระกระลาโหมฝ่ายพลำพัง
4. กรมพระกระลาโหมฝ่ายพระราชวังบวร
5. กรมทหารเรือ
6. กรมพระคชบาล
7. กรมแสงปืนโรงใหญ่
8. กรมพระตำหรวจโน
 ๖
 ชาย
 ขวา
9. กรมพระตำหรวจใหญ่
 ๖
 ชาย
 ขวา
10. กรมพระตำหรวจนอก
 ๖
 ชาย
 ขวา
11. กรมพระตำหรวจสนม
 ๖
 ชาย
 ขวา
12. กรมอาษาใหม่

¹ กองจกหมายเหตุแห่งชาติ แพ้มเอกสาร ร.5 ก.1/3 การจรเบ็ดเสร็จ
 กระทรวงกลาโหม "บัญญัติกรมขึ้นและเมืองขึ้นกระทรวงพระกระลาโหม" วันที่ 28
 มกราคม รศ. 111.

13. กรมเกณฑหัตถ์ค้อย่างฝรั่ง { ชาย
          { ขวา
14. กรมสนมกลาง { ชาย
          { ขวา
15. กรมอาษาณูปัน { ชาย
          { ขวา
16. กรมทำลู่¹ { ชาย
          { ขวา
17. กรมกลองชนะ { ชาย
          { ขวา
18. กรมช่างสิบหมู่
19. กรมกลองแขก { ชาย
          { ขวา
20. แตรสังข์ { ชาย²
          { ขวา
21. กรมฝรั่งแมนป็น
22. พมาคอกกระบือ³

¹ พระอธิบายของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงพระทานแก่ ศจ.พระยา-
อนุนานราชชน ในหนังสือ "บันทึกความรู้" พ.ศ. 2508, หน้า 8 ว่า กรมทำลู่ นั้นเป็นกรม
ทหารอาสา.

² และ ³ ในเอกสารไม่ได้บอกไว้ว่าเป็นกรมหรือกอง เข้าใจว่าคงจะเป็นกอง
เพราะได้สรุปไว้ว่ามีกรมที่ขึ้นกับกระทรวงกลาโหม 30 กรม.

ในกรณียุทธนาธิการที่เป็นที่รวมทหารบกฝึกหัดแบบยุโรป ผู้บัญชาการกรมได้พยายามจัดระเบียบแบบแผนให้ทันสมัยอยู่เสมอ เช่น ได้ศึกษาค้นคว้าแบบแผนเรื่องตำแหน่งองครักษ์ต่างประเทศ ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่ามีราชองครักษ์ 4 พวก พวกที่ 1 คือ ราชองครักษ์ในพระองค์ (Personel Aide de Camp) ในต่างประเทศ เช่น อังกฤษผู้ที่รับตำแหน่งนี้จะเป็นพระบรมวงศานุวงศ์อันสนิท ได้แก่ ปรินออฟเวลส์ (Prince of Wales) ดยุกออฟคอนนอท (Duke of Connaught) และ ดยุกออฟเคมบริดจ์ (Duke of Cambridge) พวกที่ 2 เป็นราชองครักษ์ประจำการ (Aide-de-Camp on duty) ควรเป็นนายทหารที่ทรงคุณเคยประมาณ 20 นาย เพื่อคัดเปลี่ยนกันเข้าเวรประจำรักษาราชการในพระบรมมหาราชวัง พวกที่ 3 เรียกว่า ราชองครักษ์พิเศษ (Honourary Aide-de-Camp) ได้แก่ นายทหารที่ไม่ได้รับราชการใกล้ติด ต้องไปรับราชการหัวเมืองหรือรับตำแหน่งอื่น ๆ ไม่ตองกำหนดจำนวนคน แลแล้วแต่จะพระราชทานเกียรติยศให้แก่ผู้ใด พวกที่ 4 คือ ราชองครักษ์ประจำพระองค์ (Equerry) ราชองครักษ์อย่างนี้ตามแบบอังกฤษมีหน้าที่ขึ้นมากตามเสด็จ สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช และพระบรมวงศานุวงศ์ตามพระเกียรติยศ¹ ซึ่งตำแหน่งราชองครักษ์ก็ได้มีแบบแผนมาตั้งแต่นั้น

ในปลายปี พ.ศ. 2435 ถึง พ.ศ. 2436 ประเทศไทยได้เกิดกรณีพิพาทกับฝรั่งเศสเนื่องด้วยฝรั่งเศสเอาเรือรบเข้ามาปิดปากอ่าวไทย ไทยจึงจำต้องยอมเสียดินแดนส่วนหนึ่งเพื่อแลกกับเอกราชของชาติไว้ ทำให้ไทยตระหนักดีว่ากองทัพไทยยังมีประสิทธิภาพไม่ดีเท่าที่ควร จำเป็นต้องจัดระเบียบกรมกองทหารต่าง ๆ เสียใหม่ให้เรียบร้อยและจำเป็นต้องจัดระเบียบทหารหัวเมืองด้วย ควรมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารซึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้า

¹ กองจกหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.13.2/8 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานุพันธ์วงศ์วรเดช กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 10 เมษายน รศ. 111.

กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชทรงตั้งใจจะให้ใช้พระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารในวันที่ 1 เมษายน ร.ศ. 112¹ (พ.ศ. 2436) ทหารประจำการจะต้องถูกเกณฑ์ไม่พร้อมกัน ให้อยู่ฝึกหัดผลัดละ 3 ปี โดยให้ยกเลิกทหารเข้าเวรปีละ 3 เดือน 4 ผลัด กำลังทหารก็จะมีมากขึ้นและมีการฝึกฝนในยุทธวิธีมากขึ้น ความคิดอันนี้ยังไม่สามารถจะจัดการไปได้ในระยะนั้น แต่ก็ได้ทำสำเร็จในเวลาต่อมา

ครั้นถึง พ.ศ. 2437 ได้มีประกาศจัดปับหน้าที่กระทรวงกลาโหม มหาดไทย² หน้าที่ปกครองหัวเมืองทางใต้ ซึ่งเกิดขึ้นอยู่ในความดูแลของกระทรวงกลาโหมก็ให้โอนมาอยู่ในกระทรวงมหาดไทย ต่อมาใน พ.ศ. 2439 กรมสุรัสวดีก็โอนมาขึ้นกับกระทรวงกลาโหม³

ตั้งแต่ พ.ศ. 2411 จนถึง พ.ศ. 2439 ได้มีความเปลี่ยนแปลงในกองทัพไทยให้เป็นแบบตะวันตกตามลำดับ กรมยุทธนาธิการมีฐานะเท่ากับกองทัพบกในปัจจุบัน และควบคุมหน่วยทหารแบบใหม่ ส่วนหน่วยทหารแบบเก่าก็ยังคงมีอยู่ เพราะการปรับปรุงหน่วยทหารได้ค่อยทำค่อยไป กระทรวงกลาโหมก็ได้ทำหน้าที่ควบคุมทหารแบบเก่า ได้แก่กรมช่างเป็นต้น กรมสุรัสวดีมาทำงานในเรื่องสำรวจบัญชีพล ควบคุมการเกณฑ์ทหารในสมัยนั้นยังใช้เก็บลูกหมู่ทหารแยกเลกกรมอื่นมาเป็นทหาร จำนวนทหารไม่พอแก่การจึงต้องเรียกคนตามบัญชีกรมสุรัสวดี เอาคนส่งเป็นทหารให้ทันความต้องการก่อน

ศูนย์วิทยพัทยาการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.13.2/8 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 28 พฤษภาคม ร.ศ. 111.

² ราชกิจจานุเบกษา ร.ศ. 113, หน้า 306.

³ ราชกิจจานุเบกษา ร.ศ. 115, หน้า 308.

การปรับปรุงกองทัพบกในระยะหลังกรณีพิพาทกับฝรั่งเศสใน ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) มุ่งไปในทางที่จะป้องกันประเทศให้พ้นภัยจากศัตรู เพราะเห็นแล้วว่าได้จัดวางกำลังทหารประจำไว้แต่ในพระนครเพียงเล็กน้อยเท่านั้น และส่วนที่กระจายไว้ตามภูมิภาคไม่อยู่ในสภาพพร้อมรบ ใดแก่ปล่อยให้ทหารหาญอยู่ในภูมิลำเนาของตน เมื่อเกิดเหตุฉุกเฉินต้องเสียเวลาเรียกเขามารวมเป็นกรมกอง ขาดความชำนาญในการใช้อาวุธ จึงไม่สามารถต้านทานกำลังข้าศึกแบบใหม่ที่พร้อมรบกว่าได้ การจัดตั้งหน่วยทหารในจังหวัดที่สำคัญต่าง ๆ ทั่วพระราชอาณาจักรจึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง และจะได้ออกคล้องกับการปกครองประเทศที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองส่วนภูมิภาคเป็นแบบใหม่ ซึ่งเริ่มกันอย่างจริงจังใน พ.ศ. 2437 โดยจัดเป็นมณฑลเทศาภิบาล ให้การปกครองหัวเมืองอยู่ในความปกครองดูแลของกระทรวงมหาดไทยแต่เพียงกระทรวงเดียว ในแต่ละมณฑลประกอบด้วยเมืองต่าง ๆ หลายเมืองรวมกันเข้ามีมากน้อยบางตามความสะดวกในการคมนาคม การจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลนี้ มิได้จัดขึ้นพร้อมกันในคราวเดียว หากแต่ตั้งขึ้นเพียงปีละ 2-3 มณฑล ตามความเหมาะสมและความสะดวก แล้วย่อย ๆ ขยายขึ้นตามลำดับทั่วพระราชอาณาจักร จากการประกาศจัดป็นหน้าที่กระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม ร.ศ. 113 (พ.ศ. 2437) ให้กระทรวงกลาโหมมีหน้าที่รับผิดชอบในการเตรียมกำลังทหารบกทหารเรือ เพื่อป้องกันประเทศให้พ้นภัยจากศัตรูอย่างเดี๋ยวนั้น และได้จัดการปรับปรุงกองทัพของประเทศตามมติของที่ประชุมเสนาบดีสภา ซึ่งได้นำทูลเกล้า ฯ ถวาย เมื่อ พ.ศ. 2437

...การที่จะป้องกันราชศัตรูรักษาพระราชอาณาเขตนี้ จะต้องใช้กำลังทหารบกประมาณ 5 ส่วน ทหารเรือประมาณ 2 ส่วน จึงจะพอเพียง ค่าย

ห้องที่ในพระราชอาณาเขตจะต้องป้องกันด้วยกำลังทหารบกมีโดยรอบ จะต้อง
ใช้กำลังทหารเรือแคว้นเดียว... 1

และควรจะได้แบ่งเขตการปกครองทางทหารออกเป็นมณฑลทหาร ตามการบริหาร
ราชการส่วนภูมิภาค และเสนอแนวความคิดในการจัดตั้งหน่วยทหารดังนี้

... แต่ส่วนกำลังทหารบกนั้น เพราะจะต้องใช้คนมากกว่าเดิมนั้น ในเวลา
ปกติจะต้องจัดกองทหารขึ้นตามหัวเลภูมิลำเนาผู้คนซึ่งได้กะเกณฑ์มารับราช-
การและจะต้องเตรียมให้กำลังไว้ทุกทิศทุกทางให้ทันทางที่ราชการ ควร
จะจัดทหารบกเป็นหลายกองทัพ ท่างกองต่างมีแม่ทัพนายกองรับผิดชอบประจำ
การอยู่ตามท้องที่ ทุกทิศแบ่งเป็นมณฑล ๆ ไป ดังได้ทรงพระราชดำริไว้แต่ก่อน
นั้น ส่วนกองทหารบกประจำราชการในกรุงเทพฯ ก็นับว่าเป็นกองทัพประจำ
มณฑลอันหนึ่งเหมือนกับมณฑลอื่น ๆ หรือเมื่อจะว่าโดยย่อ ก็ควรมุ่งหมายจัดกอง
ทัพทหารบกทำนองมณฑลเทศาภิบาลฉะนั้น ซึ่งหัวเมืองมณฑลหนึ่ง มีข้าหลวง
เทศาภิบาลเป็นผู้รับผิดชอบแลเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเป็นเจ้าหน้าที่สำหรับ
ตรวจตราคดีอาณานิคมพลเรือนให้เรียบร้อย ดังพระราชประสงค์เสมอกันทุกมณฑ-
ลนั้นใด กองทหารมณฑลหนึ่งก็ควรมีผู้บัญชาการรับผิดชอบคนหนึ่ง แลเสนาบดี
กระทรวงกลาโหมก็เป็นเจ้าหน้าที่สำหรับตรวจตราคดีอาณานิคมทำนองการให้
เรียบร้อยดังพระราชประสงค์ให้การเสมอกันทั่วทุก ๆ กองนั้น... 2

1 กองจกหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.1/8 "ความเห็นจัดราชการ
กระทรวงกลาโหม" ลงวันที่ 23 มิถุนายน ร.ศ. 113.

2 เรื่องเดียวกัน.

มติของที่ประชุมเสนาบดีสภาครั้งเดียวกันนี้ ได้เสนอการเตรียมพลไว้ สรุปได้ดังนี้

1. ให้ตรวจและประมาณการใหญ่กำลังของประเทศว่า มีกำลังคน พาหนะ อาวุธ และกำลังทุนเท่าใด
2. หาวิธีการรวมกำลังคน พาหนะ อาวุธ ตามกำลังทุนที่พอจะทำได้ และให้แบ่งคนเป็นทหารบก ทหารเรือ รวมการทนบำรุงทหารเหล่านั้น
3. จะต้องวางแผนการจัดกำลังทุนในเวลาที่ต้องการ ซึ่งในปัจจุบันนี้เรียกว่า การส่งกำลังยามสงคราม
4. ต้องคิดเตรียมหาอาวุธยุทโธปกรณ์และเสบียงอาหารสำรองไว้ในยามสงคราม และมีการฝึกหัดนายทหารให้เตรียมพร้อมเสมอ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยในการจัดกองทัพทหารในมณฑลต่าง ๆ มาก จะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาฉบับ ลงวันที่ ๒๖ มกราคม รัตนโกสินทร ศก 114 (พ.ศ. 2438) ถึงกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ (พระยศขณะนั้น) เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยกับเจ้าฟ้ากรมขุนนิสรานุวัติกวัญษ์ (พระยศขณะนั้น) เสนาบดีกระทรวงกลาโหม ความว่า

...คว้ายอาไศรยเหตุผลในราชการซึ่งเกี่ยวข้องกับต่างประเทศเปลี่ยนแปลงไปครั้งนี้ เห็นว่าสมควรที่จะจัดการรักษาพระราชอาณาเขตระด้วยกำลังทหารพอสมควรเพื่อจะป้องกันความไม่พอใจของคนบางเหล่า เห็นว่ากองทหารในมณฑลนครราชสีมาควรที่จะตั้งขึ้นก่อน ถ้าจัดในมณฑลปราจีนและพิษณุโลกยี่ได้ควายยิ่งดี แต่ไม่ควรที่จะให้กองใหญ่ออกไปตั้งอยู่ที่ใกล้สี่ลิมหา

กิโลเมตร¹ ให้ตั้งอยู่ในมณฑลฉุาหัวเมืองที่สมควร ถ้ามีกำลังทหารพวกหนึ่ง
พวกใดถืออาวุธลงเข้ามาในพระราชอาณาเขตต้องให้กอดู...²

จะเห็นได้ว่ากรณีที่ทรงพระราชดำริจัดกองทหารในมณฑลนครราชสีมาเป็นอันคัม
แรก และมณฑลปราจีน มณฑลพิษณุโลก เป็นอันคัมต่อไปนั้น เพราะทั้ง 3 มณฑลนี้ เป็น
จุดที่จะส่งกำลังทหารเข้าไปในค้ำที่มีเขตแดนติดต่อกับดินแดนที่ตกเป็นของฝรั่งเศสได้ง่าย
ไค้แกมมณฑลที่^๓พระราชอาณาเขต คือ มณฑลลาวพวน (มณฑลอุดร) มณฑลลาวท้าว (มณฑล
อิสาน) และมณฑลเขมร

การปรับปรุงกองทัพบก พ.ศ. 2441-2453

แต่อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงนี้ยังไม่ได้ผลสมบูรณ์ตามพระราชประสงค์
เพราะยังขาดนายทหารที่ชำนาญการทหารแบบใหม่ที่จะมาดำเนินการ จนกระทั่งถึง พ.ศ.
2440 นายทหารที่ส่งออกไปศึกษาวิชาทหารในยุโรปกลับเข้ามาถึงประเทศไทยเป็นรุ่นแรก
ไค้แก่พระเจ้าอุยกยาเธอพระองค์เจ้าจิรประวิติวรเดช (จอมพลพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรม-
หลวงนครไชยศรีสุรเดช) ซึ่งทรงเป็นกำลังสำคัญในการเปลี่ยนแปลงกองทัพบกไทยใน
ครั้งนั้น

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

¹ ตามสนธิสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ลงวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2436 ข้อ 3
ว่า รัฐบาลสยามจะไม่สร้างค่ายมั่นหรือสถานที่สำหรับการทหารในเขตพระตะบองและ
เสียมราฐ และบนฝั่งขวาแม่น้ำโขงภายในเขตท้องที่อยู่ในระยะรัศมี 25 กิโลเมตร.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.13.2/14 พระราชหัตถ-
เลขาถึงกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ลงวันที่ 28 มกราคม ร.ศ. 114.

นับแต่พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช ซึ่งต่อมาได้ดำรงพระยศเป็นจอมพลพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช ได้เข้ามารับราชการเป็นทหารบก ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในด้านนำความเจริญมาสู่กองทัพบก และกระทรวงกลาโหมสมัยนั้น ได้มีวิวัฒนาการเป็นแบบทันสมัยทั้งในด้านการจัดหน่วยทหารและหลักนิยม ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพได้ทรงสรุปไว้ว่า

...การต่าง ๆ ที่ได้จัดขึ้นในทหารบกให้เป็นคุณแก่ประโยชน์แก่สยามราชอาณาจักรในเวลากกรมหลวงนครไชยศรีฯ ทรงบัญชาการนั้น ยากที่จะพรรณนาให้ถ้วนถี่ พิศดารได้ในที่นี้ ด้วยเป็นการมากมายหลายอย่างนัก ตั้งแต่ปีพุทธ.ศ. 2441 มาจนปีฉลู พ.ศ. 2456 ตลอดเวลา 15 ปี นี้เป็นเวลาที่เรากระทรวงทหารบกได้จัดเปลี่ยนแปลงยิ่งกว่าครั้งไหน ๆ ที่เคยปรากฏมาในพงษาวดารว่าโดยย่อคือได้สร้างกองทัพสำหรับป้องกันกรุงสยามให้ดีขึ้นได้จริง...¹

พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช เป็นโอรสองค์ที่ 17 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2419 ได้เสด็จไปทรงศึกษาวิชาการชั้นต้นที่ประเทศอังกฤษตั้งแต่มีพระชันษาได้ 9 ปี เสด็จไปพร้อมกับพระเจ้าลูกยาเธออีก 3 พระองค์ ซึ่งนับว่าเป็นพระราชโอรสรุ่นใหญ่กว่าเพื่อน คือ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระจันทบุรีนฤนาถ) พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์) พระองค์เจ้าประวิตรวชิโนคม (พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงปราจิณกิติบดี) หลังจากที่ทรงสำเร็จวิชาชั้นมัธยมจากอังกฤษแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกำหนดให้พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดชทรง

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ, พระประวัติจอมพลพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช, หน้า 28-9.

ศึกษาวิชาฝ่ายทหารที่ประเทศเดนมาร์ก ในเวลานั้นสมเด็จพระเจ้าคริสเตียนที่ 9 พระมหากษัตริย์เดนมาร์กทรงสนิสนมกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และทรงยินดีจะทรงรับเป็นพระราชบุตรอุปการะ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีพระราชดำริว่า การฝึกหัดทหารในประเทศเดนมาร์กนับว่าดี มีการใช้ลักษณะการเกณฑ์ทหาร ชายชาวเมืองต้องเป็นทหารทั่วไป จึงมีพระราชประสงค์โปรดให้พระองค์เจ้าจิระประวีตร เสด็จไปเรียนวิชาทหารในประเทศเดนมาร์ก ตั้งแต่ พ.ศ. 2435¹ ทรงสอบวิชาขั้นต้นสำหรับนายทหารมียศเป็นร้อยตรีของประเทศเดนมาร์กเมื่อ พ.ศ. 2437 แล้วทรงศึกษาในโรงเรียนชั้นสูงสำหรับนายทหารและสอบวิชานายทหารปืนใหญ่ได้ใน พ.ศ. 2439 ทรงฝึกหัดรับราชการอยู่ในกรมทหารปืนใหญ่สนามของประเทศเดนมาร์ก ได้ทอดพระเนตรการประลองยุทธในประเทศรัสเซีย ขณะที่ทรงศึกษาอยู่ได้เป็นผู้แทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไปช่วยงานบรมราชาภิเษมสมเด็จพระเจ้านิโคลัสที่ 2 แห่งรัสเซีย ช่วยงานรัชฎาภิเษกสมเด็จพระเจ้าออสการ์ที่ 2 แห่งสวีเดนได้ตามเสด็จพระบรมชนกนาถไปยังราชสำนักนานาประเทศ เมื่อครั้งเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก พ.ศ. 2440 จึงกล่าวได้ว่าพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าจิระประวีตร เสด็จได้ทรงคุ้นเคยกับเจ้านายในราชวงศ์ยุโรป ทรงเห็นความก้าวหน้าในค่านิยมการสมัยใหม่ในขณะนั้น และทรงเป็นพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์แรกที่ได้อ่านเรียนวิชาทหารต่างประเทศ มีคุณลักษณะที่จะรับราชการกองทัพบกเป็นพระกำลังของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

งานปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกองทัพบกที่พระองค์ทรงทำในชั้นแรกคือ²

1. ทรงแก้ไขสายงานฝ่ายอำนวยการในกรมยุทธนาธิการ ซึ่งเป็นเหตุให้ตั้งกรมเสนาธิการทหารบกขึ้นเมื่อ 1 เมษายน พ.ศ. 2441 และทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการเป็นพระองค์แรก

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

² คำเนิร เลขะกุล, ประวัติการเตรียมพลในกองทัพบกไทย, หน้า 59.

2. ได้เปลี่ยนชื่อกรมกองทหารให้เข้าหาระบบอย่างยุโรปใน พ.ศ. 2442

ดังนี้

กรมทหารลอมวัง เป็น กรมทหารบกประเภทที่ 2
 กรมทหารผีพ่าย เป็น กรมทหารบกประเภทที่ 3
 กรมทหารหน้า เป็น กรมทหารบกประเภทที่ 4

3. ได้เริ่มจัดตั้งหน่วยทหารบกในหัวเมืองที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์เป็น
 กองทัพประจำตั้งแต่ พ.ศ. 2442

หน่วยทหารบกที่จัดวางกำลังไว้ตามมณฑลต่าง ๆ มีดังนี้

- มณฑลกรุงเทพฯ ได้รวบรวมกรมกองต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วในกรุงเทพฯ ขึ้นเป็น
 มณฑลทหารบก 1 มณฑล

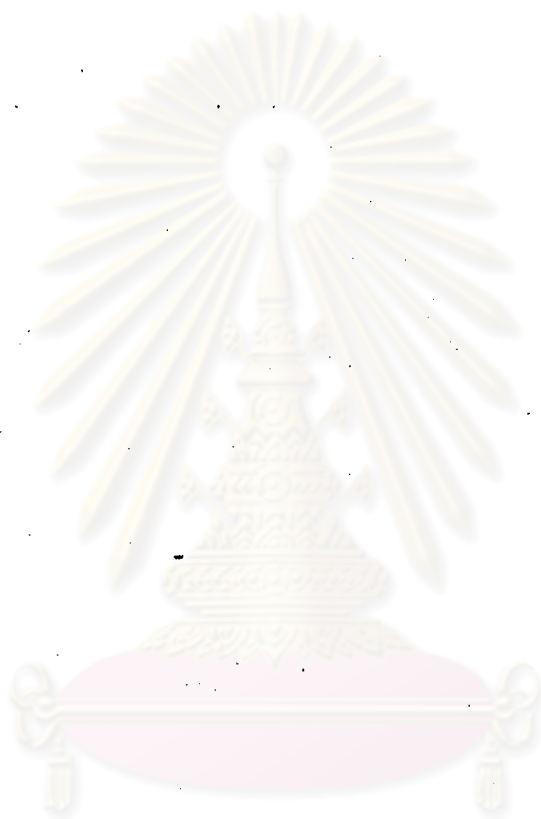
- มณฑลราชบุรี ได้มีกองทหารมณฑลราชบุรีอยู่ 1 กอง ซึ่งเป็นทหารสมัครไปรบ
 ในกองทหารหน้า สมัยพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) ไปปราบฮ่อ และได้กลับมา
 ประจำอยู่ที่เมืองราชบุรี ต่อมากองทหารหน้าได้เปลี่ยนนามเป็น กรมทหารบกประเภทที่ 4 และ
 ได้แบ่งกองทหารในกรมนี้มารวมกับกองทหารเดิมที่เมืองราชบุรีให้มีมากขึ้น ตั้งเป็นโรงทหาร
 ใหญ่โตตามแบบใหม่¹

- มณฑลนครราชสีมา ตามพระราชดำริ

ใน พ.ศ. 2444 กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช (พระยศขณะนั้น) ได้ทรงเป็น
 ผู้บังคับบัญชาการกรมยุทธนาธิการ ส่วนตำแหน่งเสนาธิการทหารบกได้มอบให้ สมเด็จพระเจ้าฟ้า-
 กรมขุนนครสวรรค์วรพินิตทรงทำหน้าที่แทน และสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ทรงรับตำแหน่ง
 ผู้บัญชาการกรมทหารมหาดเล็ก

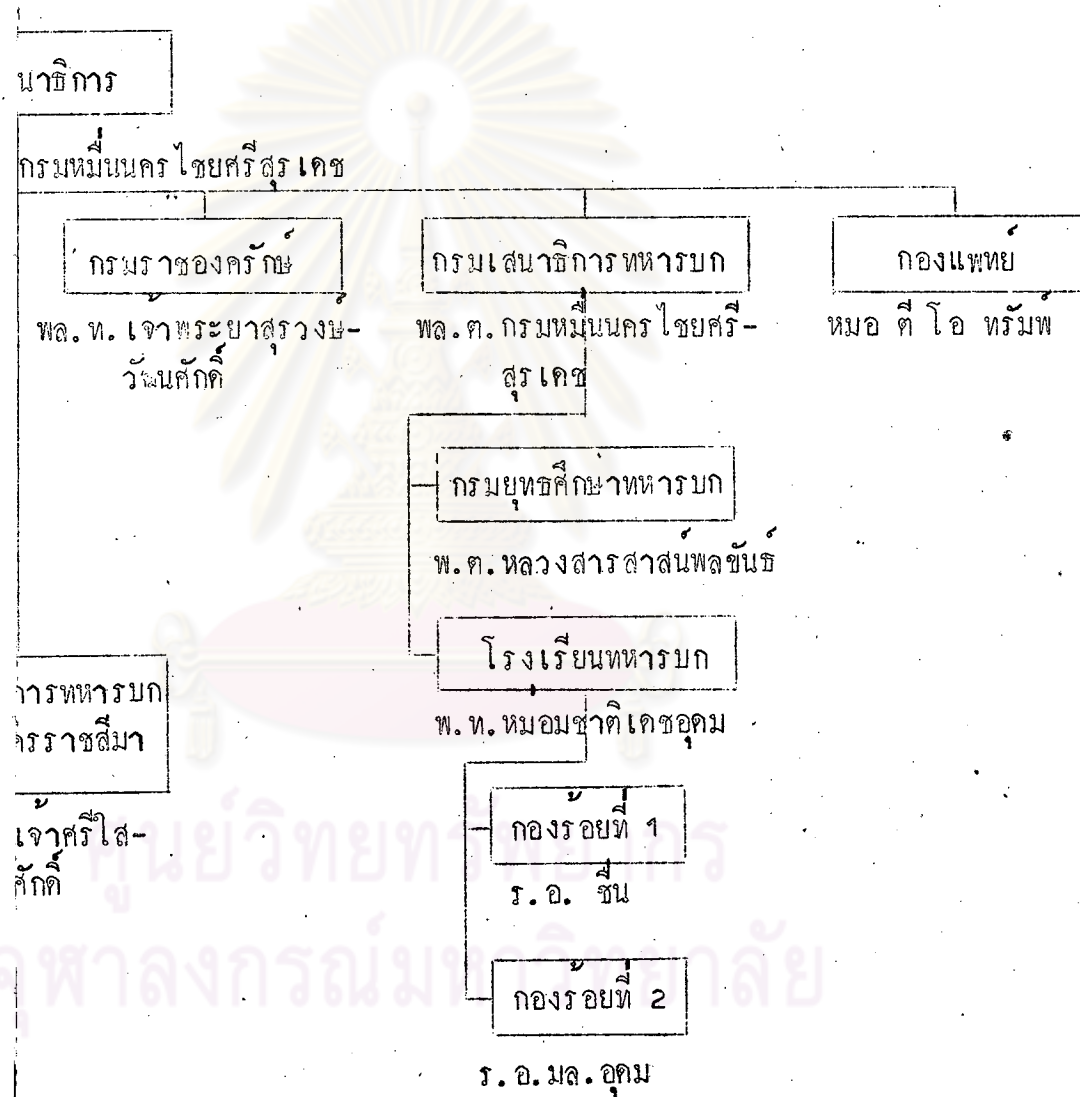
¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพงศาวดาร
 ภาคที่ 23 ตำนานการเกณฑ์ทหารไทยกับตำนานกรมทหารบกประเภทที่ 4, หน้า 58-9.

กรมยุทธนาธิการหรือกองทัพบก (ในภาคภาษาอังกฤษใช้คำว่า Army) ได้มี
หน่วยงานต่าง ๆ ดังแผนภูมิต่อไปนี้

ศูนย์วิทยพัทยาการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิการจัดกรมยุทธนาธิการ (กองทัพบก) เมื่อ พ.ศ. 2445 (ร.ศ. 121)

ตามแผนภูมิตีเห็นได้ว่า การวางกำลังแต่ละแห่งมีน้ำหนักแตกต่างกัน แห่งใดที่สำคัญมากก็ได้วางกำลังไว้มากดังนี้

1. ศูนย์กลางของประเทศซึ่งมีกรุงเทพฯ เป็นหัวใจการปกครองและการเศรษฐกิจก็วางกำลังไว้มากกว่าที่แห่งอื่น
2. ภาคอีสาน สมัยนั้นสถานการณ์ของฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงยังไม่แจ่มใส ซึ่งอาจจะถูกฝรั่งเศสรุกรานเมื่อใดก็ได้ จึงได้วางกำลังทหารไว้มากเป็นอันดับรองลงมา
3. ภาคตะวันตกและภาคเหนือ กำลังส่วนนี้มีไว้เพื่อป้องกันชายแดนด้านประเทศพม่า ให้มีกำลังน้อยลงมาตามลำดับ

กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดชได้ทรงชวนช่วยทำการทหารบกให้เจริญยิ่งขึ้น ดังข้อความที่ได้กราบบังคมทูลเสนอที่จะแก้ไขการบกพร่องในกรมยุทธนาธิการ เมื่อ 25 มีนาคม ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) ดังนี้¹

แผนกรมปลัดทัพบก มีหน้าที่สั่งการทั่วไปและโต้ตอบหนังสือ ทั้งจัดการเรื่องคนที่ จะเข้ารับราชการทหารบกและปลดออกจากราชการ วิธีจัดคนเข้ารับราชการทหารใช้วิธี เก่า นับว่าเป็นวิธีที่ไม่ดีใครคนไม่พอ ถือว่าเป็นการบกพร่อง

แผนกรมยกกระบัตรกองทัพบก มีหน้าที่ตรวจตราเบิกจ่ายสิ่งของ เงินทอง เครื่องสรรพาวุธยุทโธปกรณ์ เสื้อผ้า และอำนวยการโยธา โรงทหาร การพาหนะ ตลอดจน การเลี้ยงดูทหาร ในการนี้จะต้องสร้างตึกเก็บรักษากระสุนปืนของแต่ละกรมเพื่อไม่ให้ก้าว ภัยกัน และไม่ให้เกิดอันตราย ได้แก่ไฟไหม้และข่ารด เป็นต้น ส่วนเสื้อผ้าเดิมได้จัดหา ไว้เฉพาะทหารประจำการ ไม่ได้จัดหาไว้เผื่อเวลาระดมพล จึงได้ตั้งเตรียมสิ่งของต่าง ๆ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.13.2/27 กรมหมื่นนคร-ไชยศรีสุรเดช กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 25 มีนาคม ร.ศ. 121.

สำรองไว้พอที่จะระดมทหารได้ 20,000 คน และจะต้องเพิ่มเงินเพื่อเตรียมไว้สำหรับ
ทหาร 50,000 คน

แผนกพาหนะ เมื่อแรกตั้งกระทรวงยุทธนาธิการ ร.ศ. 111 (พ.ศ. 2435) เสนาบดีกระทรวงได้ตกลงไว้กับกรมทหารเรือว่าในการพาหนะฝ่ายน้ำ เป็นหน้าที่ของทหารเรือที่จะจัดให้ทหารบก กรมทหารบกจึงได้ส่งเรือที่สะสมไว้ไปเก็บที่กรมทหารเรือ ต่อมาทหารเรือแจ้งมาว่าเรือชำรุดและเรือทหารเรือก็ไม่พอจะจ่ายให้ได้ กรมยุทธนาธิการจึงต้องสร้างเรือขึ้นกรมละ 4-8 ลำ เมื่อมีราชการมากขึ้นเรือไม่พอใช้ บางครั้งต้องเช่าเรือราษฎรจึงต้องขอให้สร้างเรือขึ้นอีก พาหนะบก คือ เกวียน โค ในกรุงเทพฯไม่มีโอกาสใช้ จึงจัดไว้ในมณฑลอื่น เช่น มณฑลนครราชสีมา แผนกเวรโรง มีหน้าที่ซ่อมแซมโรงทหารและก่อสร้างขึ้นในกรุงเทพฯ รวมทั้งมีหน้าที่รักษาเตนท์และเครื่องเตนท์

แผนกกรมเสนาธิการทหารบก มีหน้าที่เรียบเรียงแบบฝึกหัดและข้อบังคับต่าง ๆ ทั้งรวบรวมแผนที่ซึ่งจะต้องใช้ในกรมทหารบกกับตรวจระยะทาง และการเดินทางของทหารที่จะยกไป ณ ตำบลต่าง ๆ และมีหน้าที่อำนวยการการศึกษาในกรมทหารบก

ในแผนกนี้ จำเป็นจะต้องเพิ่มเจ้าหน้าที่ทำแผนที่ เพิ่มนายทหารตรวจระยะทาง และการเดินทาง เพิ่มนักเรียนนายร้อยและสถานที่ให้เพียงพอกับอัตรานักเรียน และได้พิจารณาว่านักเรียนผู้ที่สอบได้ได้ชั้นประโยค เข้ามาเป็นนักเรียนนายร้อยทหารบก จะได้นายทหารเร็วขึ้น ส่วนโรงเรียนนายสิบเดิมรวมอยู่ในความปกครองของผู้บังคับการโรงเรียนนายร้อยซึ่งต้องดูแลนักเรียนนายร้อยมากขึ้น จึงยกกองนักเรียนนายสิบมาขึ้นกับกองบัญชาการทหารมณฑลกรุงเทพฯและจัดตั้งโรงเรียนนายสิบขึ้นอีกในมณฑลราชบุรี และมณฑลนครราชสีมา และขอเพิ่มเงินเดือนแก่นายสิบอีก

แผนกกองสารวัตรปืนใหญ่ มีหน้าที่ตรวจรักษาและซ่อมแซมสรรพาวุธซึ่งมีอยู่ตามกรมและกองทหาร ทั้งเรียบเรียงตำราการแนะนำฝึกหัดอาวุธปืน จึงขอเพิ่มช่างและคนงานในการที่จะทำกระสุนปืนสำหรับพลทหารฝึกหัด ภาวะให้ทำกระสุนได้วันละ 1,000 นัด ในแผนกเรียบเรียงคำแนะนำวิธียิงปืนใหญ่และปืนเล็ก จะต้องมีงานทำมากขึ้นเพราะได้มีการส่งปืนใหม่เข้ามา

กองแพทย์ทหารบก มีความเห็นว่าควรจะได้เพิ่มแพทย์ขึ้นอีกตามกรมกองและจัดให้มีแพทย์กรมกลางขึ้น ให้มีโรงพยาบาลสำหรับทหารในกรุงเทพฯ ๗ แยกประเภทแผนกกาย ฝรั่งและยาไทย

กรมบัญชาการทหารมณฑลกรุงเทพฯ มีกรมทหารอยู่ใต้บังคับ คือ กรมทหารมหาดเล็ก 1 กรม กรมทหารม้าที่ 1 1 กรม กรมทหารปืนใหญ่ที่ 1 1 กรม กรมทหารราบที่ 1 1 กรม กรมทหารราบที่ 2 1 กรม กรมทหารราบที่ 3 1 กรม กองทหารช่าง 1 กอง และกองโรงเรียนนายสิบ 1 กอง ขอบกพร่องของมณฑลกรุงเทพฯ ได้แก่ ผู้บัญชาการมณฑลไม่เอาใจใส่ในการฝึกทหาร การฝึกจึงไม่เป็นระเบียบเดียวกัน สู้ทหารในมณฑลอื่นไม่ได้ จึงต้องเลือกนายทหารที่จะเป็นผู้บัญชาการมณฑล

ในเรื่องทหารหลบหนีราชการมีมาก ทั้งนี้เพราะใช้วิธีเก่า คือ เกณฑ์คนจากมณฑลอื่น ได้แก่ มณฑลกรุงเทพฯ ปราจีนบุรี นครไชยศรี มาเป็นทหาร คนในกรุงเทพฯ มีน้อย ทหารอยู่ห่างไกลบ้านจึงหลบหนีกันมาก จึงได้เสนอว่าให้ตั้งข้าหลวงพิเศษของกรมยุทธนาธิการ ออกไปช่วยข้าหลวงเทศาภิบาลติดตามคน

ขอบกพร่องข้ออื่นได้แก่โรงพยาบาลไม่พอกับจำนวนคน ซึ่งจะต้องแก้ไขด้วยงบประมาณทำโรงพยาบาลเพิ่มขึ้น

มณฑลนครราชสีมา มีกรมทหารอยู่ใต้บังคับ คือ กรมทหารปืนใหญ่ที่ 3 กรมทหารม้าที่ 3 กองทหารราบที่ 5 กองโรงเรียนนายสิบ มณฑลนี้มีการบังคับบัญชาทหารอย่างเรียบร้อย ผู้ที่มาเป็นทหารก็มาด้วยความนิยม การฝึกหัดทหารเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้มีขอบกพร่อง คือขาดนายทหารกับอาวุธปืนจะต้องให้ทันสมัยขึ้น รวมทั้งให้สร้างโรงพยาบาลเพิ่มให้พอกับจำนวนทหาร

กรมบัญชาการทหารมณฑลราชบุรี มีกรมและกองทหารอยู่ใต้บังคับกองทหารปืนใหญ่ที่ 2 กรมทหารม้าที่ 2 กรมทหารราบที่ 4 กองนักเรียนนายสิบ ขอบกพร่องของมณฑลนี้คือการบังคับบัญชาลำบาก ้วยยังมีทหารประจำอยู่ในกรุงเทพฯ ้วยเป็นการก้าวก่ายกัน แต่การฝึกหัดทหารเป็นระเบียบวินัยพร้อมกันดี ขอบกพร่องอีกประการหนึ่งคือ คนหนีทหารกันมาก

จึงขอยกบรรดาไพร่ช่วยเงินฝ่ายพระราชวังบรรทมมาเป็นทหารบกในมณฑลนี้ ประมาณทหารทั้งมณฑลแล้วอยู่ในราว 4,000 คน

ข้อเสนอคือให้ย้ายกรมทหารราบที่ 4 ซึ่งอยู่ในกรุงเทพฯ ออกไปรวมกับมณฑลราชบุรี ก็จะทำให้การบังคับบัญชาทหารสะดวกขึ้น

มณฑลอีสาน มีกองทหารตั้งอยู่ที่อุบลราชธานี คือ กรมทหารราบที่ 6 มีปืนใหญ่ 6 กระบอก ขอบกพร่องคือผู้ที่ไปรับราชการทหาร ณ มณฑลนั้นเป็นคนกรุงเทพฯ ซึ่งร้องขอว่าขอลับมารับราชการในถิ่นของตน และขอให้เปลี่ยนผู้บังคับการใหม่ เพราะผู้บังคับการคนเก่าไม่เป็นผู้สามารถรอบรู้ในธรรมเนียมทหารอย่างใหม่ทันสมัย

มณฑลอุดร มีกองทหารตั้งอยู่ที่บ้านเคื่อหมากแข้ง คือ กรมทหารราบที่ 7 และปืนใหญ่ 6 กระบอก และแยกทหารออกไปประจำการรักษาคำน้ำอ้าย คำน้ำสี่ และเมืองเลย ทหารกรมนี้เป็นเช่นเดียวกับทหารมณฑลอีสาน คือเป็นคนกรุงเทพฯ คนในท้องถิ่นนั้นไม่ได้เรียกเข้ามาประจำการ การฝึกหัดขอบกพร่องและขาดคนไปตรวจตราให้ทั่วถึง จึงถือว่ามณฑลนี้การทหารไม่เจริญ จึงขอให้จัดการแบบมณฑลนครราชสีมา

มณฑลพายัพ มีกองทหารตั้งอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ คือ กรมทหารราบที่ 8 เดิมเมื่อแรกตั้งได้นำกองทหารไปจากกรุงเทพฯ และแยกย้ายกันรักษาการณ์ ทำหน้าที่ระงับเหตุปราบโจรผู้ร้ายในทำนองตำรวจจร ไม่ได้จัดระเบียบแบบกองทหาร ต่อมาได้จัดให้มีตำรวจจรขึ้นที่เชียงใหม่ จึงเป็นการประชันกัน และมีผู้คิดว่าไม่จำเป็นต้องมีทหาร คือ ทหารมีประโยชน์ไม่เท่ากับตำรวจ จึงทำให้น้ำใจของทหารในมณฑลพายัพเหี่ยวลง ต่อมาได้จัดหาคนพื้นเมืองเข้ามาฝึกหัดเป็นทหารแต่ก็ยังอ่อนมาก เมื่อเกิดเรื่องเงี้ยวขึ้น ทหารพื้นเมืองก็ไม่สามารถสู้รบได้ ไม่เหมือนทหารกรุงเทพฯ จึงจำเป็นต้องมีการฝึกหัดใหม่ให้ดีขึ้น

สรุป รายงานที่กรมหมื่นนครไชยศรีกราบบังคมทูลเพื่อให้มีการแก้ไขข้อบกพร่องนั้น สิ่งที่สำคัญที่สุด คือจะต้องหาวิธีการจัดการเรื่องคนที่จะเข้ารับราชการทหารให้ได้ผล การจัดการทหารจึงจะเข้าระเบียบแบบแผนกรมกองตามแบบใหม่ และมีกำลังพอที่จะป้องกันประเทศได้ในยามจำเป็น ดังนั้น กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดชจึงขอพระราชทานให้มีพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร

อันที่จริง สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานุพิตนภานุวงษ์วรเดช เมื่อทรงเป็นผู้นับราชการกรม
ยุทธนาธิการก็ทรงมีพระดำริเรื่องการเกณฑ์ทหารเช่นกัน ดังคำกราบบังคมทูลให้จัดการ
ทหารว่า

...ควยสมัยนี้เป็นเวลาที่จะต้องรีบร้อนจัดการป้องกันรักษาพระนครและ
พระราชอาณาเขตให้แข็งแรง สิ่งสำคัญซึ่งสำหรับจะป้องกันนั้นก็ให้เห็นพร้อมกัน
แล้วว่า ต้องรีบจัดการเพิ่มกำลังทหารให้มากยิ่งขึ้น จึงจะเป็นการพอเพียงกับ
ความต้องการนั้น แลเป็นเครื่องมั่นใจได้ในประการทั้งปวง การที่จะเพิ่มกำลัง
ทหารในทุกวันนี้ก็สำคัญทิศัยอยู่ที่แต่เรื่องคนที่จะเกณฑ์เป็นทหารเท่านั้น... 1

วิธีการเดิมที่จะได้คนมาเป็นทหารนั้น ได้แก่การเอาเลขที่เกณฑ์มา มาฝึกหัดเป็น
ทหารฝึกหัดกระบวนอาวุธ เมื่อฝึกหัดแล้วก็แบ่งคนเหล่านั้นออกเป็น 4 ส่วน ผลัดเปลี่ยนกัน
เข้าเวรอยู่ประจำราชการส่วนหนึ่ง ปลอยให้ออกเวรไปทำมาหากิน 3 ส่วน ใครถึงเวร
เข้า ตัวของเขามารับราชการ จะเสียเงินค่าราชการแทนไม่ได้ แต่เวลาที่อยู่รับราชการ
ได้พระราชทานเบี้ยเลี้ยงและเงินเดือนของหลวง ถึงกระนั้น การเป็นทหารก็ของทำงาน
การต่าง ๆ หนักกว่าพวกที่มารับราชการฝ่ายพลเรือน จึงไม่มีผู้ใดต้องการจะเป็นทหาร
เมื่อเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเป็นผู้บังคับการกรมทหารหน้า ได้ใช้วิธีเกลี้ยกล่อมหาคนสมัคร
เป็นทหารและสัญญาว่า เมื่อรับราชการทหารอยู่ครบกำหนด 1 ปีแล้ว จะปลอยให้พ้นจาก
ราชการทั้งปวง 2 จึงมีชาวเมืองราชบุรี เพชรบุรี สมัครมาเป็นทหาร และได้อาศัยกำลัง

1 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.13.3/2 สมเด็จพระเจ้าฟ้า
กรมพระยานุพิตนภานุวงษ์วรเดชกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ลงวันที่ 7 พฤศจิกายน ร.ศ. 112.

2 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ, พระประวัติจอมพล
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช, หน้า 37.

ทหารเหล่านี้ปราบฮอเมื่อคราวที่เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเป็นแม่ทัพ แต่ต่อมาก็ไม่มีใครคอยสมัครมาเป็นทหาร เมื่อมีความเห็นพ้องต้องกันว่าควรจะได้มีการเกณฑ์คนมาเป็นทหาร ก็ได้มีการตระเตรียมการ ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าให้มีกองตราไปยังราชทูตไทย ซึ่งประจำอยู่ในประเทศต่าง ๆ ให้แปลกฎหมายการเกณฑ์ทหาร (Conscription Law) ของประเทศนั้น ๆ ส่งเข้ามา เพื่อจะได้ตรวจเลือกคิดว่ากฎหมายของประเทศใดที่สมควรก็จะได้อัดคิดลง จัดขึ้นเป็นมาตราสำหรับประเทศไทยต่อไป/ ตั้งลายพระหัตถ์ของพันเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม¹ ทูลกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ราชเลขาธุการในพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทูลเกล้าถวายเอกสารแปลว่า

...บัดนี้ พระยาสุรียานุวัตร [อัครราชทูตสยามประจำกรุงปารีส] มีใบบอกเข้ามาว่า ได้รับกองตราแลจัดการจางแปลแลพิมพ์กฎหมาย "คอนสคริปชันลอ" (Conscription Law) ประเทศฝรั่งเศสเสร็จแล้ว... ได้ถวายมาในซองนี้ 1 ฉบับด้วยแล้ว...²

ในการนี้พระราชกระแสนับสั่งว่า

...ให้กรมสมมตจดหมายส่งไปให้จิริทั้ง 2 ฉบับ ท้องการรัฐวิชิของประเทศต่าง ๆ คือ เยอรมัน 1 ฝรั่งเศส 1 ประเทศใกล้เคียงญี่ปุ่น 1

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ เสนาบดีกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2442-2444.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.13.3/4 พันเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมทูลกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ลงวันที่ 16 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 118.

ประเทศที่จะทำขึ้นใหม่ อังกฤษหนึ่ง เมืองเล็กโคแกเคนมาร์ก เบลเยี่ยม
และสวีตเซอร์แลนด์¹

พันเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม มีรายพระหัตถ์กราบบังคม
ทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเวลาถัดมาว่า

...วิธีการจัดการทหารของเมืองสวีตเซอร์แลนด์ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้มี
คำสั่งให้พระยาสุรียานุวัตรจัดหาแปลนั้น พระยาสุรียานุวัตรฟังแปลส่งมา
ครั้งนี้ 3 ฉบับ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย
สำรับหนึ่ง เพื่อทรงทราบใตฝ่าละอองธุลีพระบาท

ส่วนกฎหมายทหารสำหรับประเทศอิตาลี สเปน และโปรตุเกสนั้น พระยา-
สุรียา ฯ แจ้งว่าหาซื้อมาได้แล้ว แต่หาแปลเป็นภาษาอังกฤษราคาถูก ๆ ไม่
ได้ มีผู้จะรับแปล แต่จะคิดราคาตั้งแต่ 1000 แฟรังซ์ สองพันแฟรังซ์ขึ้นไป
ต่อรายหนึ่ง พระยาสุรียา ฯ เห็นว่าราคาแพงนักจึงงตรอไว้...ถ้าจะให้
แปลเป็นภาษาฝรั่งเศสก็หาค่าคนแปลที่ราคาเบา ๆ ได้²

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.13.3/4 พระราชกระแส
รับสั่งแก่ พันเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ลงวันที่ 17 กุมภาพันธ์
ร.ศ. 118.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.13.3/4 พันเอกพระเจ้า
บรมวงศ์เธอกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 1 พฤษภาคม ร.ศ. 119.

กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช ทรงคิดแก้ไขปัญหาใหญ่ คือให้มีการเกณฑ์ทหารให้สำเร็จ ประกอบกับในปี พ.ศ. 2445 ได้เกิดมีการจลาจลของพวกเงี้ยวในมณฑลพายัพ จนถึงต้องเกณฑ์พลทหารแลไพร่บ้านพลเมืองยกขึ้นไปทำการปราบปราม ทั้งนี้เนื่องจากไม่ได้มีพลทหารที่ฝึกหัดประจำอาวุธไว้ในหัวเมืองใกล้เคียงมาแต่เดิม¹ ดังนั้นจึงทรงเริ่มจัดการขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตตั้งเป็นขอบังคับลักษณะการเกณฑ์ทหารเพื่อใช้ที่มณฑลพิษณุโลก และมณฑลนครสวรรค์เริ่มตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน รัตนโกสินทรศก 122 (พ.ศ. 2446) เป็นต้นไป พร้อมกันนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้โปรดให้คิดใช้ขอบังคับกับมณฑลนครราชสีมาควบคู่กัน ก็มีพระราชหัตถเลขาถึงกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ความว่า

...ควยไ้รับหนังสือมีมาที่กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ที่ 961/5501 ลงวันที่ 11 เดือนนี้ว่า ได้มีสารตราถึงมณฑลพิษณุโลกแลมณฑลนครสวรรค์ให้จัดการใช้ขอบังคับลักษณะเกณฑ์ทหารในวันที่ 1 กันยายน ร.ศ. 122 ส่งสำเนาสารตราที่ได้มีไปยังมณฑลทั้งสอง แลสำเนาขอบังคับมานั้นให้ตรวจดู เห็นว่าเป็นที่เรียบร้อยพอใจแล้ว มณฑลนครราชสีมาควรจะจัดให้เขาแบบใดอย่างที่ทำอยู่เดี๋ยวนี้ เขาใจว่ายังไม่ดี...²

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.13.2/26, สารตรากรมหมื่นดำรงราชานุภาพถึงพระยามกุษราชกุมาร ลงวันที่ 7 สิงหาคม ร.ศ. 122.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.13.6/26, พระราชหัตถเลขาถึงกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ลงวันที่ 13 สิงหาคม ร.ศ. 122.

ในขณะที่ไซขอบังคับลักษณะการเกณฑ์ทหารกับสามมณฑลที่กล่าวมาแล้ว ก็ยังให้ไซขอบังคับนี้ในมณฑลราชบุรีด้วย

ประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหาร พ.ศ. 2448

เมื่อการทดลองไซขอบังคับลักษณะการเกณฑ์ทหารใน 4 มณฑล เมื่อ พ.ศ. 2446 ใคผล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหาร เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม รัตนโกสินทร์ ศก 124 (พ.ศ. 2448) ผู้เรียบเรียงพระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหารฉบับนี้ คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นทรงดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร และทรงดำรงตำแหน่งที่จเรทหารบก ¹

วิธีเกณฑ์ทหารตามพระราชบัญญัติ พ.ศ. 2448 มีข้อความว่า ชายฉกรรจ์ต้องมาขึ้นทะเบียนเป็นทหารรับราชการประจำอยู่ 2 ปี เมื่อรับราชการครบ 2 ปีแล้ว จึงปลดออกเป็นกองหนุนชั้นที่ 1 พวกกองหนุนชั้นที่ 1 มีหน้าที่เข้ามาฝึกซ้อมปีละ 2 เดือน เมื่ออยู่ในกองหนุนชั้นที่ 1 ครบ 5 ปีแล้ว จะปลดออกเป็นกองหนุนชั้นที่ 2 พวกกองหนุนชั้นที่ 2 มีหน้าที่เข้ามาฝึกซ้อมเพียงปีละ 15 วัน และเมื่ออยู่ในกองหนุนชั้นที่ 2 ครบ 10 ปี ก็ปลดพ้นจากราชการทหาร

ต่อมาได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหารตามมณฑลตามลำดับ
ดังนี้ ²

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องเดิม, หน้า 38.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

มณฑลนครสวรรค์ มณฑลพิษณุโลก มณฑลนครราชสีมา และมณฑลราชบุรี ให้จัดการเกณฑ์ทหารตามข้อบังคับมาแล้ว ให้ใช้พระราชบัญญัติตั้งแต่วันที่ประกาศเป็นต้นมา

มณฑลกรุงเทพฯ มณฑลนครไชยศรี 2 มณฑลนี้ใช้พระราชบัญญัติตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน รัตนโกสินทร์ ศก 125 (พ.ศ. 2449)

มณฑลปราจีน ใช้พระราชบัญญัติ วันที่ 1 เมษายน รัตนโกสินทร์ ศก 126 (พ.ศ. 2450)

มณฑลกรุงเทพฯ ๑ มณฑลจันทบุรี ใช้พระราชบัญญัติ วันที่ 1 เมษายน รัตนโกสินทร์ ศก 127 (พ.ศ. 2451)

ส่วนมณฑลอื่น ได้แก่ มณฑลภาคพายัพ มณฑลอุดร มณฑลอุบลราชธานี มณฑลร้อยเอ็ด ใช้พระราชบัญญัติ เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2457

มณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลปัตตานี มณฑลสุราษฎร์ มณฑลภูเก็ต และมณฑลเพชรบูรณ์ 5 มณฑลนี้ใช้พระราชบัญญัติ เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2459

รวมความว่าได้ใช้พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารใน พ.ศ. 2448 และได้ใช้ทั่วทั้งพระราชอาณาจักร เมื่อ พ.ศ. 2459

จะสังเกตได้ว่า การประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารไม่ได้เริ่มที่มณฑลกรุงเทพฯ เป็นแห่งแรก ทั้งนี้เพราะผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการเห็นว่า ราษฎรในมณฑลกรุงเทพฯ หรือมณฑลใกล้เคียงกรุงเทพฯ เคยถูกเกณฑ์เป็นทหารแล้ว และกลัวการเป็นทหารเข้าใจว่าการเป็นทหารคือการทำงานหนัก ดังนั้นจึงไปเริ่มในมณฑลอื่นซึ่งเป็นผลดี สำหรับการที่ประกาศใช้พระราชบัญญัติไม่พร้อมกันนั้น ก็เป็นความคิดที่ดี เพราะนายทหารในขณะนั้นมีจำกัด ถ้าจัดการทหารพร้อมกันทุกมณฑลก็จะมีนายทหารพอ อีกประการหนึ่ง ผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการได้มีโอกาสศึกษาอุปสรรค และข้อบกพร่องในการจัดการทหารในมณฑลหนึ่ง ๆ และได้ป้องกันมิให้เกิดขึ้นในมณฑลที่จะจัดต่อไป รวมทั้งรู้ค่าใช้จ่ายเพื่อจะตั้งงบประมาณการจัดทหารในมณฑลต่อไปได้ถูก ผลดีของการใช้พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารในแต่ละมณฑลก็คือ ทหารไค้อยู่ในท้องถิ่นของตนหรือใกล้เคียง ไม่ต้องทิ้งถิ่นฐานไปรับ

ราชการที่อื่น มีความเต็มใจที่จะรับราชการทหารมากยิ่งขึ้น เมื่อได้รูกำหนดเวลาว่าจะอยู่เพียงชั่วระยะเดียวเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม การประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ไม่พร้อมกันทุกมณฑล จะได้ประโยชน์ดังกล่าวต่อเมื่อสถานการณ์ของบ้านเมืองเรียบร้อย แต่ถ้ายกอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่น่าไว้วางใจแล้ว บ้านเมืองจะตกอยู่ในอันตราย เพราะจะไม่มีกำลังทหารใช้พอเพียง เช่น ถ้าเกิดสงครามกับต่างประเทศ เป็นต้น

โครงการจัดกองทัพบกของกรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช

เมื่อได้ใช้พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารตามมณฑลต่าง ๆ มาเป็นลำดับ ทำให้กิจการทหารบกเข้าระเบียบแบบแผนมั่นคง กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดชจึงได้ทรงดำเนินการจัดกองทหารประจำการตามโครงการที่ได้ทรงวางไว้ โครงการของพระองค์คือ การจัดทหารบกทั่วประเทศเป็น 10 กองพล โดยได้พิจารณาการจัดและการวางกำลังประกอบด้วยฐานะทางภูมิศาสตร์ทหารและหลักฐานทางประวัติศาสตร์การรบอย่างถาวร กองทัพบก 10 กองพลตามโครงการวางอยู่ในมณฑลต่าง ๆ ดังนี้

ชื่อ	กำลัง	ที่ตั้ง
1. กองพลที่ 1 รักษาพระองค์	ทหารราบ 2 กรม ทหารม้า 1 กรม ทหารปืนใหญ่ 1 กรม กองทหารพาหนะ 1 กอง กองพยาบาล 1 กอง	มณฑลกรุงเทพ
2. กองพลที่ 2	ทหารราบ 2 กรม ทหารม้า 1 กรม ทหารปืนใหญ่ 1 กรม	มณฑลนครไชยศรี (มีบางส่วนอยู่ในกรุงเทพ)

ชื่อ	กำลัง	ที่ตั้ง
3. กองพลที่ 3	ทหารช่าง 1 กรม กองทหารพาหนะ 1 กอง กองพยาบาล 1 กอง ทหารราบ 2 กรม ทหารพราน 1 กรม ทหารปืนใหญ่ 1 กรม ทหารช่าง 1 กอง ทหารพาหนะ 1 กอง กองพยาบาล 1 กอง	มณฑลกรุงเทพฯ (บางส่วนอยู่ในกรุงเทพฯ)
4. กองพลที่ 4	ทหารราบ 2 กรม ทหารพราน 1 กรม ทหารปืนใหญ่ 1 กรม ทหารช่าง 1 กอง ทหารพาหนะ 1 กอง กองพยาบาล 1 กอง	มณฑลราชบุรี
5. กองพลที่ 5	ทหารราบ 2 กรม ทหารปืนใหญ่ 1 กรม ทหารช่าง 1 กอง ทหารพาหนะ 1 กอง กองพยาบาล 1 กอง	มณฑลนครราชสีมา

ชื่อ	กำลัง	ที่ตั้ง
6. กองพลที่ 6	ทหารราบ 2 กรม ทหารปืนใหญ่ 1 กรม ทหารช่าง 1 กอง ทหารพาหนะ 1 กอง กองพยาบาล 1 กอง	มณฑลนครสวรรค์
7. กองพลที่ 7	ทหารราบ 2 กรม ทหารพราน 1 กรม ทหารปืนใหญ่ 1 กรม ทหารช่าง 1 กอง ทหารพาหนะ 1 กอง กองพยาบาล 1 กอง	มณฑลพิษณุโลก
8. กองพลที่ 8	ทหารราบ 2 กรม ทหารพราน 1 กรม ทหารปืนใหญ่ 1 กรม ทหารช่าง 1 กอง ทหารพาหนะ 1 กอง กองพยาบาล 1 กอง	มณฑลพายัพ
9. กองพลที่ 9	ทหารราบ 2 กรม ทหารม้า 1 กรม ทหารปืนใหญ่ 1 กรม ทหารช่าง 1 กอง	มณฑลปราจีนบุรี

ชื่อ	กำลัง	ที่ตั้ง
10. ก่องพลที่ 10 (เป็นก่องพล พิเศษในยาม ปกติจะไม่จัด)	ทหารพาหนะ 1 กอง	มณฑลอุดรและอิสาน
	กองพยาบาล 1 กอง	
	ทหารราบ 2 กรม	
	(หรือทหารพราน 1 กรม)	
	ทหารปืนใหญ่ 1 กรม	
	ทหารช่าง 1 กอง	
	ทหารพาหนะ 1 กอง	
	กองพยาบาล 1 กอง	

จากคำกราบบังคมทูลของกรมหมื่นนครไชยศรีจะเห็นได้ว่า ความคิดที่จะจัดกำลังกองทัพบกเป็น 10 กองพล เป็นโครงการของพระองค์ตั้งแต่เริ่มเข้ารับราชการทหารบก ตั้งขอความที่ว่า

...ตามไปลี้ที่ตั้งโปรแกรมจัดการไว้แต่เดิมอย่างไรนั้น ได้คิดสอดส่องต่อมาในหนทางที่จะมีเหตุไฉและเสีย และได้จัดการดำเนินมาแล้วจนบัดนี้ ซึ่งนับได้ว่ากว่า 8 ปี มาแล้ว ก็ยังชัดเจนขึ้นทุกทีว่า ความเห็นของข้าพระพุทธเจ้าที่ใดกราบบังคมทูลไว้แต่ชั้นเดิมนั้น เป็นหนทางที่จะต้องเป็นไปโดยแน่แท้ไม่เห็นทางเคลื่อนคลาดเปลี่ยนแปลงอีกอย่างใดใด คือจำเป็นที่จะต้องบำรุงการทหารทุกอย่างให้เงินทุนที่จะทำได้ ที่ข้าพระพุทธเจ้าได้กำหนดกำลังที่ประเทศสยามควรจะมีบำรุงไว้ 10 กองพลนั้น ก็เพราะเห็นว่ากำลังเราไม่

สามารถจะบำรุงคนได้ถึงกว่า 10 กองพล แต่ก็ไม่ควรให้น้อยกว่า 10 กองพล...¹

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นด้วยตามโครงการนี้ และทรงอนุญาตให้จัดได้ตามที่เห็นสมควรและมีพระราชกระแสว่า "ทุนน้อยก็หย่อนกำลังของกรมทหารในกองพลน้อยลง ทุนมากก็จึงค่อยเพิ่มกำลังขึ้น"² ดังนั้นจึงมีการจัดกรมทหารในจำนวน 10 กองพลให้เป็นระเบียบ เพื่อการเกณฑ์ทหารและการบัญชาต่าง ๆ จะได้สะดวกและเรียบร้อย กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช จึงทรงคิดลำดับนามกรมทหารให้ลงทะเบียช เป็น 10 กองพล ดังนี้

ศูนย์วิทยพัทยาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.13.2/37 กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดชกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 4 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 126.

² เรื่องเดียวกัน, ลงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 126.

บัญชีนามกรรมทหารที่ชานานามให้ลงลำดับกองพล

นามเดิม	นามกรรมตามที่จัดใหม่	หมายเหตุ
<u>กองพลที่ 1 (รักษาพระองค์)</u> <u>มณฑลกรุงเทพ ฯ</u>		
กรมทหารมหาดเล็ก รักษาพระองค์	กรมทหารราบที่ 1 (มหาดเล็กรักษา พระองค์)	
กรมทหารราบที่ 2	กรมทหารราบที่ 11 (รักษาพระองค์)	
กรมทหารม้าที่ 1	กรมทหารม้าที่ 1 (รักษาพระองค์)	
กรมทหารปืนใหญ่ที่ 1	กรมทหารปืนใหญ่ที่ 1 (รักษาพระองค์)	
กรมทหารช่างที่ 1	กองทหารช่างที่ 1 (รักษาพระองค์)	เดิม 2 กองร้อย ให้คง มีแต่ 1 กองร้อย
กรมทหารพาหนะ	กองทหารพาหนะที่ 1 (รักษาพระองค์)	
กองพยาบาลกรุงเทพ	กองพยาบาลที่ 1 (รักษาพระองค์)	
<u>กองพลที่ 2</u> <u>มณฑลนครไชยศรี</u>		
กรมทหารราบที่ 1	กรมทหารราบที่ 2	อยู่กรุงเทพ ฯ
กรมทหารราบที่ 20	กรมทหารราบที่ 12 กรมทหารม้าที่ 2 กรมทหารปืนใหญ่ที่ 2	อยู่กรุงเทพ ฯ

นามเดิม	นามกรมตามที่จัดใหม่	หมายเหตุ
	กองทหารช่างที่ 2 กองทหารพาหนะที่ 2 กองพยาบาลที่ 2 <u>กองพลที่ 3</u> <u>มณฑลกรุงเก่า</u>	อยู่กรุงเทพฯ ๑
กรมทหารราบที่ 3 กรมทหารราบที่ 12	กรมทหารราบที่ 3 กรมทหารราบที่ 13 กรมทหารพรานที่ 3 กรมทหารปืนใหญ่ที่ 3 กองทหารช่างที่ 3 กองทหารพาหนะที่ 3 กองพยาบาลที่ 3	ไซ้แทนทหารมา อยู่กรุงเทพฯ ๗ อยู่กรุงเทพฯ ๑
กรมทหารราบที่ 4 กรมทหารราบที่ 12 กรมทหารม้าที่ 2 และ กองทหารพราน	<u>กองพลที่ 4</u> <u>มณฑลราชบุรี</u> กรมทหารราบที่ 4 กรมทหารราบที่ 14 กรมทหารพรานที่ 4	เดิมทั้งม้าและพราน 3 กองร้อย ใหญ่ยังมี แต่ 2 กองร้อย

นามเดิม	นามกรมตามที่จัดใหม่	หมายเหตุ
กรมทหารปืนใหญ่ที่ 2 กองทหารช่าง กองพาหนะ กองพยาบาล	กรมทหารปืนใหญ่ที่ 4 กองทหารที่ 4 กองทหารพาหนะที่ 4 กองพยาบาลที่ 4 <u>กองพลที่ 5</u> <u>มณฑลนครราชสีมา</u>	
กรมทหารราบที่ 5 กรมทหารราบที่ 13 กรมทหารม้าที่ 13 และ กองทหารพราน	กรมทหารราบที่ 5 กรมทหารราบที่ 15 กรมทหารม้าที่ 5	เดิมทั้งมาและพราน 3 กองร้อย ในคงมี แด่ 2 กองร้อย
กรมทหารปืนใหญ่ที่ 3 กองทหารช่าง กองทหารพาหนะ กองพยาบาล	กรมทหารปืนใหญ่ที่ 5 กองทหารช่างที่ 5 กองทหารพาหนะที่ 5 กองพยาบาลที่ 5 <u>กองพลที่ 6</u> <u>มณฑลนครสวรรค์</u>	
กรมทหารราบที่ 10, ที่ 15, ที่ 16	{ กรมทหารราบที่ 6 กรมทหารราบที่ 16 กรมทหารพรานที่ 6	

นามเดิม	นามกรมตามที่จัดใหม่	หมายเหตุ
กรมทหารปืนใหญ่ที่ 6 กองพาหนะ กองพยาบาล กองพลที่ 7 มณฑลพิษณุโลก	กรมทหารปืนใหญ่ที่ 6 กองทหารช่างที่ 6 กองพาหนะที่ 6 กองพยาบาลที่ 6 กรมทหารราบที่ 7 กรมทหารราบที่ 17 กรมทหารพรานที่ 7	
กรมทหารราบที่ 11, ที่ 17, ที่ 18 กองทหารปืนใหญ่ที่ 7 กองทหารพาหนะ กองพลที่ 8 มณฑลพายัพ	กรมทหารราบที่ 7 กรมทหารราบที่ 17 กรมทหารพรานที่ 7 กรมทหารปืนใหญ่ที่ 7 กองทหารช่างที่ 7 กองทหารพาหนะที่ 7 กองพยาบาลที่ 7 กรมทหารราบที่ 8 กรมทหารราบที่ 18	
กรมทหารราบที่ 8, ที่ 9, ที่ 14 และ กองทหารนครลำปาง กองทหารแพระ		เดิมทหารราบมี 12 กองร้อย ให้คงมีแต่ 8 กองร้อย ที่เหลือ สำหรับเป็นทหารเหล่าอื่น

นามเดิม	นามกรมตามที่จัดใหม่	หมายเหตุ
กรมทหารปืนใหญ่	กรมทหารม้าที่ 8 กรมทหารปืนใหญ่ที่ 8 กองทหารช่างที่ 8 กองทหารพาหนะที่ 8	
กองพยาบาล	กองพยาบาลที่ 8 กองพลที่ 9 <u>มณฑลปราจีนบุรี</u>	
กรมทหารราบที่ 19	กรมทหารราบที่ 9	
กรมทหารราบที่ 22	กรมทหารราบที่ 19 กรมทหารม้าที่ 9	
กรมทหารปืนใหญ่ที่ 9	กรมทหารปืนใหญ่ที่ 9	
กองทหารพาหนะ	กองทหารช่างที่ 9 กองทหารพาหนะที่ 9	
กองพยาบาล	กองพยาบาลที่ 9	

นามเดิม	นามกรมตามที่จัดใหม่	หมายเหตุ
	(กองพลที่ 10 เป็นกองพลพิเศษ) <u>มณฑลอุดร อีสาน</u>	ไม่มีการบัญชาการ กองพลในเวลาปกติ
กรมทหารราบที่ 6	กรมทหารราบที่ 10	อยู่เมืองอุบล
กรมทหารราบที่ 7	กรมทหารราบที่ 20	อยู่เมืองอุดร
	กรมทหารม้าหรือทหารพรานที่ 10	แบ่งอยู่ในมณฑลทั้งสอง
กองทหารปืนใหญ่ที่ 4, 5	กรมทหารปืนใหญ่ที่ 10	แบ่งอยู่ในมณฑลทั้งสอง
	กองทหารช่างที่ 10	แบ่งอยู่ในมณฑลทั้งสอง
	กองทหารพาหนะที่ 10	แบ่งอยู่ในมณฑลทั้งสอง
	กองพยาบาลที่ 10	แบ่งอยู่ในมณฑลทั้งสอง

1

การจัดวางกำลังกองทัพบก 10 กองพลนี้เป็นการจัดตามอุดมคติที่นักการทหารไทย พึงประสงค์หนักหนา เพราะได้พิจารณาอย่างรอบคอบแล้วว่า เป็นกำลังที่สามารถจะป้องกัน รักษาประเทศได้ แต่ในชั้นต้นนั้นไม่สามารถจัดกำลังทหารไว้ในมณฑลต่าง ๆ เต็มอัตราที่ วางไว้ได้ เพราะขาดอุปกรณ์หลายอย่างที่สำคัญคือเงิน กำลังทหารที่จัดไว้ค่อนข้างจะใกล้เคียงกับอุดมการณ์ที่วางไว้ คือ กำลังในมณฑลกรุงเทพ ถึงอย่างไรก็ตาม โครงการจัด

¹ กองจตุรมาตย์แห่งชาติ, แห่งเอกสาร ร.5 ก. 13. 2/37 กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว "เรื่องขนานนามกองทหารในหลวงระเบียบเป็น 10 กองพล" ลงวันที่ 4 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 126.

กองทัพบก 10 กองพล ยังใช้เป็นหลักในการจัดทหารบกอยู่จนทุกวันนี้ นับว่ากรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดชทรงเป็นนักการทหารที่ทันสมัย

แผนการวางกำลังของกองทัพบกของกรมหมื่นนครไชยศรีดังกล่าวนี้ ได้มาจากที่ทรงพิจารณาสถานการณ์ของชาวกรวยยุทธศาสตร์ (Strategic intelligence) ของประเทศไทย และผลอันนี้เหมาะสำหรับช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น แต่ในปัจจุบันถ้าพิจารณากำลังของฝ่ายที่ทำตัวเป็นข้าศึกกับไทย คือ ลาว เวียดนาม และเขมรแล้ว กำลังเพียง 10 กองพลจะไม่พอจะยังยั้งข้าศึกทางพื้นดินได้ (ไม่นับข้าศึกทางอากาศและทะเล)

นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว ได้มีการปรับปรุงกิจการในกรมยุทธนาธิการตามลำดับ ดังจะได้อธิบายถึงเหตุการณ์สำคัญนั้น ๆ ตามลำดับปีดังนี้

ใน พ.ศ. 2446 ข้าราชการทหารบกได้นุทนเกล้าฯ ถวายคทาจอมพลแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว¹ และในปีเดียวกันนี้ ได้จัดให้มีการประชุมผู้บังคับการทหารมณฑล² เพื่อจะได้ปรึกษาและชี้แจงการในส่วนที่ท่าและวิธีการปกครอง นับเป็นความก้าวหน้าข้อหนึ่งของกองทัพบก การประชุมผู้บังคับการทหารมณฑลต่าง ๆ ได้จัดเป็นประจำทุกปี ในปีนั้นกรมยุทธนาธิการได้จัดทำคำแปลหนังสือสัญญาสงบศึกว่าควกฎและธรรมเนียมการสงครามทางบก เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ในการที่จะต้องเจรจากับข้าศึกศัตรูที่จะมีขึ้น และสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธพระบรมโอรสาธิราชซึ่งดำรงตำแหน่งจเรทัพบกได้ทรงเรียบเรียงคู่มือนายทหาร 1 เล่ม เป็นคำชี้แจงสำหรับหนังสือสัญญาว่าควกฎและ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.13.1/86 เรื่องถวายไม้มอบแด่ จอมพล ลงวันที่ 16 พฤศจิกายน ร.ศ. 122.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.13.1/88 กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดชกราบทูลกรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ลงวันที่ 23 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 122.

ธรรมเนียมการสงครามกับทรงแปลหนังสือสัญญาเมืองเจนีวาซึ่งเกี่ยวข้องกับในการแปลหนังสือสัญญาสงบศึกกับไคซาร์ออสเตรียทหาร เทียบกับคำต่างประเทศไว้

ต่อมาใน พ.ศ. 2447 กรมยุทธนาธิการได้ตั้งกรมสรรพยุทธ กรมแพทย์และกรมยุทธโยธาขึ้น¹ โดยเฉพาะกรมแพทย์ได้นายแพทย์ตรีมิตรชาวเยอรมันเข้ามารับหน้าที่นายแพทย์ใหญ่กรมยุทธนาธิการ

เพื่อที่จะให้สะดวกในการเกณฑ์คนเข้ารับราชการทหาร เมื่อมีพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร กรมยุทธนาธิการจึงตั้งกรมเกียกกายทัพบกขึ้นใน พ.ศ. 2448² มีหน้าที่คัดเลือกคนส่งเข้ารับราชการทหารและปลดออกทำงานร่วมกับข้าหลวงประจำมณฑล ซึ่งได้รับพระราชทานให้เป็นข้าหลวงทหารบกประจำมณฑล ซึ่งต่อมาใน พ.ศ. 2451 (ร.ศ. 127) ได้มีการเปลี่ยนชื่อกรมเกียกกายทัพบก เป็นกรมสวัสดิ์ข้าหลวงทหารบกประจำมณฑล เป็นสวัสดิ์มณฑล ผู้ช่วยข้าหลวงทหารบกประจำเมืองเป็นสวัสดิ์เมือง พนักงานทหารประจำอำเภอเป็นสวัสดิ์อำเภอ³

ใน พ.ศ. 2450 ได้มีพระบรมราชโองการออกพระราชบัญญัติว่าด้วยตัดสิ้นคดีความในกรมทหารบกกับวิธีจัดการศาลทหารบก เรียกว่าพระราชบัญญัติพระธรรมนูญศาล

¹ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 21 ร.ศ. 123, หน้า 105 ประกาศตั้งกรมสรรพยุทธและกรมแพทย์, หน้า 399 ประกาศตั้งกรมยุทธโยธา.

² ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 22 ปี ร.ศ. 124, หน้า 189.

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก. 12/5 กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 11 ธันวาคม ร.ศ. 127 และราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 25 ร.ศ. 127, หน้า 1127.

ทหารบก ร.ศ. 126 เพื่อใช้ในเวลาสงครามหรือจลาจล ได้ประกาศให้ใช้กฎอัยการศึก ประกาศเขตศาลทหารบกในเวลาปรกติและประกาศกำหนดศาลกรมทหาร¹

ใน พ.ศ. 2452 ได้เลิกกรมบัญชาการโรงเรียนและตำแหน่งผู้บัญชาการโรงเรียนทหารบกที่กองโรงเรียนนายร้อยชั้นมัธยมและชั้นประถมขึ้นอยู่ในบังคับบัญชากรมเสนาธิการทหารบก และแยกหน้าที่ในกรมเสนาธิการทหารบกออกเป็น 3 กรม คือ กรมยุทธศึกษา กรมยุทธศาสตร์ และกรมแผนที่²

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ปรับปรุงกองทัพบกให้เจริญทันสมัยแบบตะวันตกได้เป็นผลสำเร็จ แต่การที่จะทราบได้ว่ากองทัพที่ทันสมัยนั้นจะสามารถป้องกันประเทศได้เพียงไร ก็จะต้องมีการฝึกซ้อมและเทากัณฑ์เป็นการเตรียมพร้อมด้วย ในรัชสมัยนี้ได้จัดให้มีการประลองยุทธหรือการซ้อมรบหนึ่งครั้งใน พ.ศ. 2452 ก่อนหน้านั้นได้มีการเตรียมรบ เมื่อ พ.ศ. 2446 แต่ครั้งนั้น ประเทศไทยยังไม่มี ความแน่ใจว่ากองทัพบกของไทยจะมีความแข็งแกร่งจนเข้าศึกได้

การเตรียมรบ เมื่อ พ.ศ. 2446 เป็นการเตรียมพร้อมของกองทัพบกไทย ซึ่งคาดหมายกันว่าไทยอาจจะต้องเข้าสูสงครามอีกครั้งหลังจากมีเหตุการณ์ ร.ศ. 112 แล้ว นั่นคือฝรั่งเศสไม่ยอมออกจากจังหวัดจันทบุรีทั้ง ๆ ที่ไทยได้ปฏิบัติตามสัญญาสงบศึก ลงวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2436 ครบถ้วนแล้วทุกประการ กาลเวลาดวงมาถึง 10 ปี ฝรั่งเศสก็ยังยึดจันทบุรีอยู่ ซึ่งจันทบุรีเป็นดินแดนสำคัญยิ่งในการรักษาความปลอดภัยของประเทศ ทางด้านตะวันออก ในการนี้ทางประเทศไทยได้พยายามปฏิบัติการทางด้านการทูตระหว่างประเทศ ด้วยการให้ราชทูตไทยประจำฝรั่งเศสได้ยื่นสัตยาบัน (Ratification) ต่อรัฐบาลฝรั่งเศส

¹ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 24 ร.ศ. 126, หน้า 1015, 1029, 1388 และ หน้า 1397.

² ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 26 ร.ศ. 128, หน้า 2111.

ในเวลาเดียวกัน ทางประเทศไทยก็ได้จัดการเตรียมรบด้วยการอ้างเหตุผลว่า

... ค่ายเมื่อใดที่ทรงพิจารณาตามทางราชการ ซึ่งเกี่ยวกับความนาประเทศประกอบด้วยเหตุการณ์ทั้งปวงซึ่ง เป็นไปอยู่ในเวลานี้ทั้งกำลังทหารชาติซึ่งมีอยู่ในท้องที่ กล เคียงและในดินแดนต่อเนื่องกับพระราชอาณาเขตสยามตลอดแล้ว กล่าวโดยย่อจึงได้เห็นว่าการกำลังแรงที่สุดของชาตินั้นอยู่ในบริเวณเมืองไซงอนและเขมร ซึ่งจะคะเนตามชาวต่าง ๆ ซึ่งได้รับตลอดมาจนทุกวันนี้ได้สักประมาณ 14,000 และมีกระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ ซึ่งต่อแดนกับพระราชอาณาเขตทางมณฑลอีสาน อูคร และพ่ายัพเพียงแห่งละเล็กน้อย เพราะฉะนั้นฝ่ายเราจะต้องระวังอยู่ทางมณฑลบูรพาโดยแข็งแรง ส่วนในมณฑลอีสาน อูคร และพ่ายัพนั้นก็วางใจเสียมิได้ เพราะถึงกำลังทหารของชาติก็มีอยู่แต่เพียงเล็กน้อยก็ พวกชาติก็คงสอเสียมยุรายนี้บุญแดงิ้วให้ลูกหลานขึ้นอีก โดยประสงค์ที่จะให้ฝ่ายเราต้องพะวัักพะวนระวังการอุรอบข้าง ไม่สามารถจะรวบรวมกำลังได้ในทางหนึ่งทางใดแต่ทางเดียวได้... 1

การเตรียมรบครั้งนั้นประเทศไทยเห็นว่ายังไม่เป็นเวลาอันสมควรที่จะระดมทหารให้เป็นการเอิกเกริก ผลที่จะได้ไม่คุ้มกับทางที่เสีย ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินคือ นาย สโรทร เบอ เห็นว่า การที่จะระดมคนเตรียมรบจะทำให้ศึคนั้นไม่สำเร็จ อย่างไรก็ตาม กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดชทรงมีความเห็นว่า การเตรียมรบต้องกระทำโดยเร็ว แต่ต้องให้เงี้ยบจนกว่าศึคนั้นที่ไทยยื่นต่อรัฐบาลฝรั่งเศสได้มีการตกลงหรือรับรองแล้ว ถ้าฝรั่งเศส

1 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.13.2/30 เรื่องจัดการเตรียมรบลงวันที่ 28 ตุลาคม ร.ศ. 122.

รู้เรื่องการเตรียมรบก็จะเกิดเหตุการณ์ความใหญ่โตขึ้น แต่สุดท้ายไม่เป็นที่ตกลง ก็ควรระดมพลโดยไม่ต้องปิดบัง¹ แสดงให้เห็นว่าไทยเรายังไม่มีกำลังที่จะขับไล่ฝรั่งเศสออกไปจากจันทบุรีได้ คราวนี้ไทยต้องเสียดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงอีก เพื่อให้ฝรั่งเศสถอนทหารไปจากจันทบุรี

ส่วนการซ้อมรบนั้นได้กระทำที่ทุ่งพญาไท เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2452 เป็นครั้งแรก เป็นการแสดงแสนยานุภาพของกองทัพไทย ในการนี้มีชาวต่างประเทศชมการซ้อมรบ คือ ตุ๊ก และค็ชเชส โยฮันอัลเบรท แห่งออสเตรีย และพลตรีเคอเบลี ผู้บัญชาการกองพลที่ 3 เมืองไซ่งอนกับร้อยโทองครักษ์อีก 2 คน² หลังจากการประลองยุทธแล้ว ให้มีการสวนสนามที่ลานพระบรมรูปทรงม้าติดต่อกันไปด้วย ผู้อำนวยการการประลองยุทธครั้งนี้ คือ พลตรีสมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนพิษณุโลกประชานารถ

ผลของการที่ได้จัดกิจการทหารบกของกรมหมื่นนครไชยศรี ได้ปรากฏแก่ตาชาวกรุงเทพฯ คนทั้งหลายได้เห็นกองทัพบกของไทย พร้อมด้วยเครื่องศาสตราวุธยุทโธปกรณ์ ตลอดจนวิธีฝึกหัด และยุทธวิธี นับว่ากำลังทหารไทยได้มีอย่างมั่นคงแล้ว

ลักษณะการจัดหน่วยทหาร การฝึกทหาร อาวุธ เครื่องแบบ

ลักษณะการจัดหน่วยทหารบกของประเทศไทยก่อนหน้าที่กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช เข้ามารับราชการทหารบกนั้น ได้จัดเป็นกรม และส่วนมากจะประจำอยู่แต่ในกรุงเทพฯ ถึงแม้ว่าไพร่จะอยู่ที่ใดก็ตามเมื่อถึงเวรก็ต้องเข้ามารับราชการทหารในกรุงเทพฯ

¹ กองจกหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก. 13. 2/30 กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 28 มีนาคม ร.ศ. 122.

² กองจกหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก. 13. 1/78 กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 14 มกราคม ร.ศ. 128.

เมื่อตั้งกรมยุทธนาธิการแล้ว และกรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดชทรงเข้ามาเป็นผู้บัญชาการ
กรมยุทธนาธิการ จึงจัดหน่วยทหารตามแบบยุโรป คือจัดเป็น กองร้อย กองพัน และกองพล
จนถึงกองทัพตามลำดับ เหล่าทหารที่จัดขึ้นก็ได้ออกทหารราบ ทหารม้า ทหารปืนใหญ่ ทหาร
พราน ทหารพาหนะ และทหารพยาบาล เหล่าทหารที่จัดเป็นกองร้อยและกรมมีประจำการ
อยู่ในกรุงเทพฯ และหัวพระราชอาณาจักรตามมณฑลทหาร เมื่อใช้พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์
ทหารแล้ว คนอยู่ในมณฑลใดก็รับราชการทหารอยู่ในมณฑลนั้น เป็นทหารประจำการและ
เป็นทหารกองหนุนตามกำหนดเวลาในพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร ซึ่งสามารถเรียกมา
เป็นกำลังกองทัพได้อย่างรวดเร็วในยามสงครามหรือยามฉุกเฉินได้

ส่วนการฝึกทหารนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ทรงเลาไว้ในพระประวัติจอมพลพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชว่า¹
การฝึกหัดทหารอย่างยุโรปที่แรกฝึกขึ้นมา ครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า-
อยู่หัวนั้น ครูผู้ฝึกเป็นชาวอังกฤษ ดังนั้น การทหารบกก็ใช้วิธีการแบบอังกฤษ รวมทั้งคำสั่ง
ในแถวทหาร ทหารบกไทยก็ใช้คำสั่งเป็นภาษาอังกฤษต่อมาเรื่อย ๆ ครั้นเริ่มรัชกาลพระ-
บาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังใช้การบอกคำสั่งในแถวเป็นภาษาอังกฤษ เคย
คิดจะเปลี่ยนคำสั่งทหารเป็นภาษามครครึ่งหนึ่ง แต่คิดได้เพียงคำสั่งทำป็น เช่นวันทยาอูฐ
เป็นต้นเท่านั้น ใช้ฝึกหัดแถวไม่ได้ ดังนั้นทหารบกจึงใช้คำสั่งแถวเป็นภาษาอังกฤษเรื่อยมา
เจ้าหมื่นไวยวรนาถ (เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี) เมื่อครั้งเป็นผู้บังคับการทหารหน้าเคยคิด
คำสั่งเป็นภาษาไทยครึ่งหนึ่ง กล่าวไว้ว่า "คำบอกสำหรับทหารนั้นไม่ชัดเจน แม่นวาคณ-

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. พระประวัติจอมพล
พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช, หน้า 44-5.

อังกฤษเองจะมาทั้งที่ไม่รู้เรื่อง ถึงคนไทยก็ยังไม่ได้อ่าน" ¹ จึงให้นายจาววด (พระยาอุทธิรงค์ธเนศ สุข ชูโต) เป็นหัวหน้าประชุมนายทหารและครูทหาร จัดการเปลี่ยนแปลงคำบอกทหาร เป็นภาษาไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรทหารที่ฝึกหัดใหม่ใช้คำบอกเป็นภาษาไทยก็โปรดในการเปลี่ยนแปลงคำบอกแฉะนั้น ถึงกับทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเงินให้นายฟาร์นโค (ครูทหารชาวอิตาลี) ครูฝึกหัดเป็นรางวัล 300 บาท ² คำบอกทหารเป็นภาษาไทยนี้ใช้เฉพาะกรมทหารหน้าเท่านั้น กรมอื่นไม่นำไปใช้ เพราะต่างกรมก็เป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กัน จนเมื่อตั้งกรมยุทธนาธิการแล้วเมื่อ พ.ศ. 2430 ผู้บังคับการกรมทหารต่าง ๆ ได้รวมมารับราชการตำแหน่งต่าง ๆ ในกรมยุทธนาธิการ จึงได้จัดการเปลี่ยนแปลงแบบแผนหลายอย่าง เป็นต้นว่า ตัดเติมอัศรากองทหารและเปลี่ยนยศตำแหน่งทหาร ตลอดจนคำบอกทหารเป็นภาษาไทยและแก้ไขระเบียบยุทธวิธีใหม่ในกองทหารให้เหมือนกัน ³ "แต่กระบวนฝึกหัดแปรแถวครั้งนั้น เพราะยังมีทหารน้อย วิธีฝึกหัดมีแต่เพียงแปรแถวกองพันเป็นอย่างสูง ยังไม่ได้เริ่มฝึกหัดถึงวิธียุทธ ต่อเมื่อกรมหลวงนครไชยศรี ฯ เสด็จเข้าไปรับราชการทหาร จึงเริ่มคิดวิธีฝึกหัดอย่างที่ใช้อยู่ทุกวันนี้ ทราบว่าทรงแต่งแลเขียนเอง และหัดต่อสู้ไปถึงออกสนามแลกระบวนยุทธ" ⁴ การเตรียมรบ การฝึกซ้อมรบประลองยุทธ์ก็เป็นการฝึกหัดทหารวิธีหนึ่งที่จะทำให้อาวุธมีความพร้อมรบ

¹ จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี, ประวัติการของจอมพลและมหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสง-ชูโต), หน้า 138.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 138-139.

³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพงศาวดารภาคที่ 23 ตำนานการเกณฑ์ทหารไทยและตำนานกรมทหารบกที่ 4, หน้า 93.

⁴ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประวัติจอมพล-พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช, หน้า 44-5.

การฝึกหัดทหารในครั้งนั้น ได้จัดให้มีการฝึกหัดวินัยและน้ำใจทหาร¹ นายอกรรจ ในสมัยนั้นหลังจากที่ได้ใช้พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารแล้ว ก็พากันสมัครเข้าเป็นพลทหาร ไม่ค่อยได้หลบหลีกหนีทหารอย่างแกล้งกัน ทั้งนี้เป็นเพราะการบังคับบัญชาดี อบรมใจคนที่ เป็นทหารได้ดี ไม่มีความหวาดหวั่นในการเป็นทหาร คิดว่าเป็นหน้าที่ของตนที่จะรับใช้ประเทศ ชาติ ดังมีเรื่องเล่าว่า² นายวัน เกอ ไฮเค คนวิไลคน เป็นหัวหน้าพนักงานท่อน้ำได้ไป ตรวจที่สร้างท่าบ่ที่เมืองชัยนาท วันหนึ่งขณะที่นั่งพักนอนอยู่ไทรร่มไม้ มีชาวเมืองเดินทาง ผ่าน 2-3 คน และแวะเข้าไปพักอาศัยร่มไม้ที่เดียวกัน เขาจึงถามว่าคนเหล่านั้นมาจากไหน และจะไปไหน คนหนึ่งตอบว่า เป็นทหารอยู่ที่เมืองชัยนาท ไค้จะไปเยี่ยมบ้าน นายวัน เกอ ไฮเค อยากทราบว่า ราษฎรที่ถูกเกณฑ์ทหารจะมีความรู้สึกอย่างไร จึงลองถามว่าที่ เป็นทหารนั้นเป็นอย่างไร ได้รับคำตอบว่า เป็นทหารตามหน้าที่ของพลเมืองที่จะต้องช่วย กันรักษายานเมืองของตน นายวัน เกอ ไฮเค ไม่ได้คาดว่าจะเป็นคำตอบอย่างนี้ ก็มีความ ประหลาดใจ เมื่อกลับไปประเทศเนเธอร์แลนด์แล้วก็ไปเล่าความเรื่องนี้ให้เสนาบดีว่า การกระทรวงการต่างประเทศเนเธอร์แลนด์กล่าววว่า ถ้าชาววิไลคนรู้สึกอย่างไรทหารไทยนี้ หมดทุกคนก็จะดี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเชื่อว่า เป็นความจริง และทรงเคยให้ตรวจนักโทษตามเรือนจำหัวเมืองหลายปีว่าจะมีผู้ที่สมัคร ทหารหลายครั้ง ครั้งแรก ๆ กองทรงชี้แจงให้เข้าใจ แต่ต่อมาถึงคราวใครจะต้องเข้า รับราชการเป็นทหารก็ไม่ต้องทรงตั้งเคือง ถึงกับคนที่ยังไม่ถูกเกณฑ์มาร้องขอสมัคร เป็น ทหาร แสดงว่าการทหารเป็นที่นิยมกันในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว และทรงเคยให้ตรวจนักโทษตามเรือนจำหัวเมืองหลายปีว่าจะมีผู้ที่สมัคร ทหารแล้ว มาต้องโทษมาน้อยเพียงใด เพราะมีคนปรารถกันว่า การเกณฑ์คนหนุ่ม ๆ ไป รวบรวมกันไว้มาก ๆ เวลาพันทหารออกมาคนที่จะไปไค้ความชั่วมาจากการมีผู้สมัครแล้ว

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 45-6.

ประพฤตินั้นโจรผู้ร้าย ปรากฏว่าบรรดานักโทษที่เขามาตองซึ่งมีน้อยที่สุดที่จะมีรอยสัก เป็นทหาร ก็แสดงว่าการเป็นทหารได้มีการฝึกหัดคนไว้ดีด้วย ทั้งหมดนี้เป็นวิธีฝึกหัดที่น่าใจ คนซึ่งได้จัดขึ้นใหม่ ในครั้งกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชทรงบัญชาการทหารบก ยิ่งกว่าค่าย เหตุอื่น¹

ที่กล่าวมาเป็น เรื่องของการฝึกหัดพลทหารหรือทหารเกณฑ์ ส่วนนายทหารนั้นได้รับ การฝึกหัดเป็นพิเศษด้วยการให้เขาฝึกหัดในโรงเรียนนายร้อยทหารบก เพื่อจะได้ นายทหารที่มีสมรรถภาพเข้มแข็งมีความรู้ความสามารถทัดเทียมนานาชาติประเทศทั้งหลาย วิชาต่าง ๆ ที่กำหนดให้ศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบก คือ หัดปืน หัดเคียว หัดยิง หัดวิชาฟอติโคเคชั่น (ป้อมค่าย) หัดพิชัยสงคราม หัดกายกรรม วิชาโตโปเกรฟี (แผนที่ทหาร) วิชาภาษาไทย วิชาคณิตศาสตร์ วิชาโยอิกราฟี (ภูมิศาสตร์) วิชาวาดเขียน วิชาภาษาอังกฤษ² นักเรียนนายร้อยสำเร็จการศึกษาเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2431 ได้มีการปรับปรุงโรงเรียนและการฝึกหัดนักเรียนนายร้อยให้เจริญขึ้นเป็นลำดับ ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการเปิดโรงเรียนนายร้อยมัธยม เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2452 ว่า "นับว่าโรงเรียนนี้เป็นที่ตั้งแห่งความมั่นคงของกองทหารในพระราชอาณาจักร... การโรงเรียนนายร้อยนี้เป็นสำคัญเพียงไร เพราะเป็นที่ตั้งแห่งการบังคับบัญชาและเป็นหัวหน้านำกำลังทหารต่อสู้ด้วยชาติ..."³

นอกจากนี้ ยังมีโรงเรียนเสนาธิการทหารบกซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการให้จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2452⁴

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

² ประวัติโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, หน้า 9.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59-60.

⁴ วันกองทัพบก 25 มกราคม 2497 (พระนคร : ประชาสาร, 2497)

เพื่อฝึกหัดนายทหารในตำแหน่งนายทหารฝ่ายเสนาธิการ โรงเรียนเสนาธิการทหารบกได้
เปิดทดลองฝึกหัดนายทหารรุ่นแรกก่อนใน พ.ศ. 2446-2448 เรียกนายทหารเข้าอบรม
18 นาย ใต้นายทหารประจำกรมเสนาธิการทหารบก 10 นาย¹ ใน พ.ศ. 2452
สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมขุนพิษณุโลกประชานาถ ทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการ
ทหารบก ได้ทรงวางระเบียบการคัดเลือกนายทหารเข้ารับการฝึกหัดในโรงเรียนเสนาธิการ
ทหารบก ให้มีกำหนดเวลาศึกษา 2 ปี การศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภท
วิชาทหาร มีวิชาพงศาวดารการสงคราม พิชัยสงคราม (ยุทธศาสตร์และยุทธวิธี) การจัด
และการปกครอง แบบฝึกและข้อบังคับที่ใช้ในกรมกองทหารบก กลยุทธ์ของทหารปืนใหญ่หรือ
สรรพาวุธวิธี แผนที่ดาราศาสตร์หรือแผนที่ชั้นสูง ป้อมค่ายวิชาทหารช่าง การฐานทัพ
เสนาธิการกิจการพยาบาล ส่วนประเภทวิชาสามัญมี วิชาคณิตศาสตร์ ภาษาต่างประเทศ
ได้แก่ ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส ลาว พม่า เขมร และภูมิศาสตร์โลก การฝึกหัดนายทหาร
เสนาธิการก็คือ ฝึก "สมองของกองทัพ" นั่นเอง จึงเห็นได้ว่าการฝึกหัดทหารในรัชกาล
ที่ 5 นั้น ได้มีการฝึกหัดตั้งแต่พลทหารอันเป็นมือและเท้าของกองทัพ จนถึงนายทหารที่เป็น
สมองของกองทัพ กิจการทหารบกได้วางรากฐานมั่นคงนับแต่บัดนั้นมา

อาวุธ ซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญที่ทำให้กิจการทหารสำเร็จลดลงได้ มาในสมัย
รัชกาลที่ 5 นี้ ก็ยังสั่งซื้ออาวุธจากต่างประเทศเช่นเคม ไคแกเป็นชนิดต่าง ๆ ดังปรากฏตาม
ลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผนัญชการกรมยุทธนาธิการ
หุลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 13 มิถุนายน ร.ศ. 111 (พ.ศ.
2435) ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต สั่งปืนแมนเดเคอ 5,000 กระบอก ปืนเล็กสั้น
ที่ทหารมาใช้ 1,000 กระบอก และสายสะพานสำหรับปืนเล็กยาวอีก 1,000 สาย เป็นต้น
อาวุธปืนในสมัยรัชกาลที่ 5 มีชื่อแปลก ๆ ออกไป เช่น ปืนมัลลิเคอร์ ซึ่งสั่งเข้ามาเมื่อ

¹ กองประวัติศาสตร์, กรมยุทธการทหารบก, ประวัติของหน่วยทหารในกองทัพบก
(พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, 2505), หน้า 178.

พ.ศ. 2430 ป็นเมมาเซอร์โรเฟอด ป็นบัสตัน ป็นคาร์บาย ป็นใหญ่สติดปรอนซอดเค-
เซียส และกำหนดเรียกยังเป็นป็น ร.ศ. ป็นที่นำเข้ามาใช้ เช่น ป็น ร.ศ. 121 ป็นคน
ป็นเหล่านี้นอกจากจะสั่งซื้อจากประเทศยุโรปแล้ว ไทยยังสนใจจะซื้ออาวุธปืนจากประเทศ
ญี่ปุ่นมาใช้ เหตุผลคือ ญี่ปุ่นเป็นประเทศตะวันออกไกลเคียงกัน คงจะไคช่วยเหลือเกื้อกูล
กันไคยามจำเป็น หน่วยงานทหารบกที่รับผิดชอบเรื่องอาวุธยุทธภัณฑ์ต่าง ๆ ไคแกกอง
องสารวัตรปืน ซึ่งตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2445 มีหน้าที่ซ่อมบำรุงและเก็บรักษาอาวุธต่าง ๆ หัวหน้า
กองสารวัตรปืน เรียกว่า สารวัตรปืน ใน พ.ศ. 2446 ไคมีการเสนองบประมาณสร้าง
โรงทำอาวุธและทำกระสุนปืน รวมเงินที่จะต้องใช้ใน 3 ปีแรกเท่ากับ 2,100,000 บาท
ขั้นแรกเป็นการสร้างโรงทำกระสุนปืนเล็ก มีเครื่องหลอมแร่และแผแร่ให้เป็นแผ่น เครื่อง
จักรทั้งหมดนั้นใช้กำลังไฟฟ้า 1 ต่อมาใน พ.ศ. 2452 กิจการด้านอาวุธปืนเพิ่มมากขึ้น
กองสารวัตรปืนจึงเปลี่ยนเป็นกรมช่างแสงทหารบก แบ่งงานออกเป็น 3 แผนก แผนกที่ 1
แผนกแบบแผนและตรวจทดลอง แผนกที่ 2 มีหน้าที่ทำกระสุนปืนเล็ก แต่ต้องซื้อดินทำกระสุน
จากนอก แผนกที่ 3 แผนกทำเครื่องอะไหล่และงานโลหะ

อาวุธที่ทันสมัยในระยะนั้นอีกชนิดหนึ่ง ก็คือลูกระเบิดที่ฝังใต้ดิน หรือที่ผู้เสนอขาย
เรียกว่าคอปิโคสำหรับบนบก ผู้เสนอขายไคแกชาวออสเตรเลีย 2 ซึ่งชี้ให้เห็นประโยชน์ว่า
เป็นอาวุธทำควยวิชาแพนการ ซึ่งต้องใช้ทหารเป็นอาวุธสำหรับรบและสำหรับป้องกันป้อมคาย
และไคทดลองใช้ในกองทัพออสเตรเลียแล้วไคไค ในกรณีไคปรากฏว่ารัฐบาลไทยไคสั่งซื้อ
คอปิโคสำหรับบนบกหรือไม่

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.13.2/30 จดหมายเหตุหมอม
เจ้าเศรษฐศิริ กุดกากร สารวัตรปืนถวายกรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช ผู้บัญชาการกรม
ยุทธนาธิการ ลงวันที่ 14 กันยายน ร.ศ. 122.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.1/1 เรื่องคอปิโคสำหรับ
บนบก ลงวันที่ 4 6 4 คำ จ.ศ. 1244.

เครื่องแบบ

เครื่องแบบทหารบกไคว้ฉานการ เป็นลำดับ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทหารทั่วไปสวมกางเกงไทยชาติบับ เสื้อทรงกระบอกแขนยาวสีต่าง ๆ บอกรหน่วยสังกัด ส่วนผู้ที่ปฏิบัติงานอยู่ในพระราชฐาน จะนุ่งผ้าโจงกระเบน ตัวอย่างได้แก่องทหารหนา เมื่อ พ.ศ. 2394 ดังภาพดังนี้ ¹

นายทหาร - เครื่องเต็มยศ นุ่งผ้าสมมิก สวมเสื้อเชิ้ตขาวและอัคคีกรับปีกหนึ่ง
- เครื่องครึ่งยศ นุ่งผ้าปมสีต่าง ๆ สวมเสื้อกระบอกขาว คาคีร์ค-
ปะคคีสีต่าง ๆ สะพานคาบ

พลทหาร - เครื่องเต็มยศและเครื่องครึ่งยศเหมือนกัน คือ กางเกงขาวแถบแดง
เสื้อขาว ข้อมือแดง หมวกแก๊ปสานห่มผ้าขาว มีผ้าสะพายหลัง ไซ้เป็น
คาบศิลาปลายหอก

ครั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินกลับจากประ-
พาสลิ่งคโปร์และปัตตาเวีย ก็ได้ทรงเปลี่ยนแปลงเครื่องแบบทหารบกให้เป็น "แบบใหม่"
ทรงเริ่มตั้งแต่กองทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ก่อน แลวจึงมาแก้ไขเครื่องแบบกองทหารหนา
การเปลี่ยนแปลงเครื่องแบบทุกประการ เป็นไปในทางให้สวยงามมากกว่าจะใช้ได้ประโยชน์
อย่างเช่น หมวกแก๊ป ไทยรับมาจากอังกฤษ ² ซึ่งไม่เหมาะสมกับคนไทยมากเพราะอากาศ
ร้อน ใส่หมวกแล้วทำให้อบเป็นต้น ส่วนเครื่องแบบเต็มยศของทหารรักษาพระองค์นั้น ทหาร
นุ่งกางเกงสีทาสีดำ มีแถบแดง สวมเสื้อสีทาสีแดง ปักยันต์ลายทองที่ข้อมือ ใคร ๆ

¹ "เครื่องแบบ" สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 6, หน้า 3367.

² จากการสัมภาษณ์ พันเอกพระสกลไกรนุชิต ผู้บังคับการกรมทหารช่างที่
อยู่ชานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว.

ก็ยอมรับว่าเป็นเครื่องแต่งกายที่สวยงามอย่างยิ่ง และคล้ายกับทหารรักษาพระองค์
ของพระเจ้ากรุงอังกฤษ¹ แต่เครื่องสักหลาดเหมาะสมสำหรับคนที่อยู่ในประเทศหนาว
ไม่เหมาะสมกับผู้ที่อยู่ในประเทศร้อนอย่างประเทศไทย

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเห็นว่าเป็นความ
จำเป็นที่จะต้องจัดการแต่งกายทหารให้สวยและมีสง่า เพราะแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรม
อย่างหนึ่งของประเทศ การแต่งกายที่สวยงามจะดึงดูดจิตใจผู้แรกพบให้เกิดศรัทธาและ
นิยม คังนั้น เมื่อรัชกาลที่ 6 ทรงกองทหารรักษาพระองค์ขึ้นใหม่อีก 1 กรม เรียกว่า
กรมทหารราบที่ 11 รักษาพระองค์ ทหารในกรมนี้จะแต่งชุดสักหลาดสีน้ำเงิน มีความ
งดงามมาก และทหารมาแต่งเครื่องแบบสีเทาหม่น

นอกจากจะรับลักษณะบางอย่างมาจากเครื่องแบบทหารอังกฤษแล้ว ยังรับมาจาก
ประเทศอื่น ๆ ด้วย เช่น กางเกงพอง แบบรัสเซีย เห็นได้จากพระบรมฉายาลักษณ์ของ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงฉายพร้อมกับพระเจ้าซาร์นิโคลาสที่ 2 ของ
ประเทศรัสเซีย เป็นต้น (ดูรูปเครื่องแบบหน้า 233, 234, 235, 236)

อุปสรรคในการจัดกองทัพบก

กิจการทหารบกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนับได้ว่าทันสมัยแบบตะวันตก แต่ยังไม่มีการจัดกองทัพให้สมบูรณ์ตามโครงการของกรมหมื่น
นครไชยศรีสุรเดชไค้ ถ้าจะประมวลอุปสรรคที่มาขัดขวางการเจริญนั้นก็รวมได้ 3 ข้อ
ด้วยกันคือ

1. อุปสรรคทางด้านการเงิน

¹ จมื่นอมรรตการักษ์, พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเหตุผลที่รัชกาลที่ 6 ทรงประกาศสงคราม, คุสิตธานี (พระนคร : องค์การคาของคุรุสภา, 2512), หน้า 54.

2. อุปสรรคทางการค้าในเมือง

3. อุปสรรคทางการค้ากับกำลังคน

อุปสรรคทางการค้าการเงิน

อุปสรรคทางการค้าการเงินเป็นปัญหาใหญ่ปัญหาหนึ่งในการจัดกองทัพบก ซึ่งประกอบด้วย ทรัพยากร เครื่องแบบ อาวุธ และที่พักอาศัยสำหรับกองทหารประจำการ รัฐบาลจำต้องรับผิดชอบในการจ่ายเงินเดือนทหาร เบี้ยเลี้ยง วัสดุสิ้นเปลือง เช่น กระสุนปืนสำหรับ ทักษิณ เป็นต้น รายจ่ายสำหรับป้องกันการรุกรานจากประเทศอื่นและรักษาความสงบสุข ภายในประเทศ เป็นรายจ่ายที่มีตัวเลขสูงมากเมื่อเปรียบเทียบกับรายจ่ายของหน่วยราชการอื่น ๆ จากตารางแสดงรายจ่ายของกระทรวงต่าง ๆ ในรอบ 10 ปี นับแต่ที่ได้มีการแบ่งการบริหารราชการส่วนกลางเป็นกระทรวงใน พ.ศ. 2435 (ตารางที่ 1) เห็นได้ชัดว่าการจัดสรรเงินรายจ่าย จุดมุ่งหมายอยู่ที่การรักษาความมั่นคงของประเทศ คือ การทหาร การจัดแบบแผนการปกครอง คือ ราชการมหาดไทยและการทำนุบำรุงการคมนาคม (โยธาธิการ) ซึ่งเป็นนโยบายที่มีผู้กล่าวว่าถูกต้องและเหมาะสมกับสถานการณ์ในขณะนั้น ¹

¹ Chai-Anan Samudavanij, "The Politics and Administration of the Thai Budgetary Process" (Unpublished Ph.D. Thesis, University of Wisconsin, 1971), pp. 36-7 อ้างใน "การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" ของ พร.เพ็ญ อันตระกูล (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2517), หน้า 35.

ตารางที่ 1 แสดงรายจ่ายกระทรวงต่าง ๆ ในรอบ 10 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2435-44
(ลานบาท)

พ.ศ. กระทรวง	2435	2436	2437	2438	2439	2440	2441	2442	2443	2444
1. มหาดไทย	0.1	0.4	0.2	0.3	0.5	1.8	3.4	3.9	6.3	6.1
2. กลาโหม	3.3	4.2	2.2	2.4	2.9	3.1	2.9	3.7	4.0	4.0
3. การต่างประเทศ	0.5	0.7	0.6	0.6	0.7	0.3	0.9	1.3	0.6	1.1
4. นครบาล	0.5	0.6	0.6	0.6	0.8	1.0	1.4	2.2	2.2	2.6
5. วัง	0.9	0.6	0.4	0.4	0.8	0.8	1.5	-	-	- ขุม
6. พระคลังฯ	0.7	0.3	0.5	0.3	0.6	1.2	1.2	1.1	1.1	1.1
7. เกษตร- ธิการ	0.0	0.6	0.3	0.3	0.5	รวมกับคลัง	0.7	0.8	0.8	0.9
8. ยุติธรรม	0.0	0.2	0.1	0.3	0.3	0.6	0.7	0.9	1.0	1.0
9. ขบวนการ	0.2	0.4	0.3	0.3	0.2	0.7	0.5	0.4	1.0	1.0
10. โยธาธิการ	0.8	1.0	0.8	0.7	2.9	1.3	1.2	1.1	1.6	4.4
อื่น ๆ	7.9	9.1	6.4	6.4	8.2	13.1	10.7	11.7	13.2	14.4

ที่มา : Ministry of Finance, Report of the Financial Adviser upon the Budget of The Kingdom of Siam for the year 121, (1902-1903) pp. 26-7 and for the year 123, (1904-1905).

ตารางที่ 2 แสดงค่าใช้จ่ายของกรมยมนาธิการกับกระทรวงอื่น ๆ (ล้านบาท) ตั้งแต่ พ.ศ. 2445-2451

กระทรวง	พ.ศ.	2445	2446	2447	2448	2449	2450	2451
1. กระทรวงมหาดไทย		6.9	6.5	8.8	10.0	10.5	10.5	10.2
2. กระทรวงกลาโหม		(4.9)	(7.2)	(13.2)	(13.1)	(12.7)	(12.5)	(14.4)
- กรมกลาง		0.4	0.5	0.4	0.5	0.4	0.3	0.3
- กรมยมนาธิการ		2.3	4.1	10.0	9.1	9.1	8.5	10.0
- กรมทหารเรือ		2.1	2.6	2.7	3.4	3.1	3.7	4.0
3. กระทรวงต่างประเทศ		1.0	1.1	1.1	1.1	1.2	0.9	0.9
4. กระทรวงนครบาล		2.8	2.8	3.1	3.4	3.4	3.9	4.0
5. กระทรวงพระคลัง ฯ		1.3	1.5	1.3	1.4	1.5	1.6	4.9
6. กระทรวงเกษตราธิการ		1.4	1.6	2.2	2.6	3.1	3.0	2.8
7. กระทรวงยุติธรรม		1.2	1.3	1.7	2.0	2.0	2.1	2.2
8. กระทรวงธรรมการ		1.0	1.2	1.3	1.3	1.4	1.4	1.4
9. กระทรวงโยธาธิการ		1.8	5.9	2.8	2.7	3.3	3.5	3.9

ที่มา : Ministry of Finance, Report of the Financial Adviser upon The Budget of The Kingdom of Siam for The year 123 (1904-05), 124 (1905-1906), 125 (1906-1907), 126 (1907-1908) 127 (1908-1909), 128 (1909-1910), 129 (1910-1911).

ตารางที่ 2 แสดงรายจ่ายของกรมยุทธนาธิการ (กองทัพบก) เทียบกับรายจ่ายของกระทรวงอื่นทั้งกระทรวง ตั้งแต่ พ.ศ. 2445-2451 รายจ่ายของกรมยุทธนาธิการช่วงนี้สูงมาก เพราะกรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช ผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ ระหว่าง พ.ศ. 2444-2453 ทรงเร่งปรับปรุงการจัดหน่วยทหารให้เป็นแบบตะวันตกทั้งหมด ทั้งในมณฑลกรุงเทพฯและมณฑลเทศาภิบาล ใน พ.ศ. 2446 กรมยุทธนาธิการได้เตรียมการรบ จำเป็นต้องจ่ายเงินเป็นเครื่องสำหรับประจำตัวทหารบกและพาหนะสำหรับทหาร 30,000 คน รวมเป็นเงิน 2,416,670 บาท สังกั้นเพิ่ม 10,000 กระบอก เป็นเงิน 600,000 บาท เข็มขัดคันชีพเป็นเงิน 419,989 บาท กระสุนปืนสิ่งใหม่อีก 20 ล้านนัด เป็นเงิน 2,240,000 บาท¹ และใน พ.ศ. 2447 รายจ่ายของกรมยุทธนาธิการสูงกว่ารายจ่ายของกระทรวงอื่น ๆ ทุกกระทรวง ทั้งนี้เพราะได้ตั้งกองทหารในมณฑลพายัพฝ่ายตะวันออกและฝ่ายตะวันตก สร้างโรงเรียนนายร้อยทหารบก สร้างกองบัญชาการทหารที่จังหวัดพิษณุโลก สร้างโรงพยาบาลที่จังหวัดนครราชสีมา ราชบุรี นครสวรรค์ พิษณุโลก และที่มณฑลพายัพ รวมทั้งสร้างโรงพยาบาลทหารในกรุงเทพฯ และซื้อเรือเพื่อใช้ในกองทัพบก²

ถึงแม้ว่ารายจ่ายของกิจการทหารบกจะค่อนข้างสูง และบางครั้งสูงกว่างบรายจ่ายของกระทรวงอื่น ๆ ทั้งกระทรวงก็ตาม รายจ่ายนั้น ๆ ก็ยังไม่เพียงพอในการที่จะทำนุบำรุงทหารให้เต็มอัตราหรือให้สมบูรณ์ตามโครงการจัดกองทัพบกของกรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดชได้ปรากฏว่าในระยะปีหลัง ๆ งบประมาณสำหรับการทหารไม่ได้เพิ่มเลยถึง 5 ปี คือตั้งแต่

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.13.2/30 กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 24 พฤศจิกายน ร.ศ. 122

² Ministry of Finance, Report of The Financial Adviser upon the Budget of the Kingdom of Siam for the year 123 (1904-05).

พ.ศ. 2449-2453 รัฐบาลจัดสรรให้ปีละ 10 ล้านบาท คงที่¹ ในการใช้จ่ายเงินเพื่อ
กองทัพบก ผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการทรงชี้แจงว่า

...ในเรื่องเงินนี้ตามที่ได้อำหนดไว้แต่เดิมจะจัดกองทัพบกให้มี 10 กองพล
กองพล 1 ต้องการเงิน 1 ล้านบาท รวม 10 กองพลเป็นเงิน 10 ล้านบาท
นอกจากนั้นยังต้องการเงินสำหรับกรมกลางและการจรอีกต่างหาก...แต่ที่
กำหนดเงินเช่นนี้ความจริงก็หาได้เป็นไปสมประสงค์ไม่ คือให้เงินอย่างมาก
เพียง 10 ล้านเท่านั้น สำหรับการทั่วไป แต่ก็ได้จัดการมาได้อาศัยที่ในกอง
พลต่าง ๆ ยังไม่ได้จัดการพร้อมมูลเหตุเดียว จึงมักเอาเงินสำหรับกองพล
มาใช้สำหรับกรมกลางและการจรไปควยได้

การที่จะใช้วิธีนี้ขยายอยู่เช่นนี้ คงจะเป็นไปไม่ได้นานเพราะการในกองพล
จะต้องจัดใหม่บริบูรณ์ทุกที เงินก็จะเกิดไม่พอขึ้น ส่วนการที่จะเติมงบประมาณ
ให้มากขึ้นนั้นเล่า ก็เป็นการติดขัดต่าง ๆ ...²

ดังนั้น จึงมีการตกลงกันว่าควรจะต้องตัดทอนหรือแยกกิจการอะไรออกไปใต้วง มี
ผู้เสนอว่าให้กรมแผนที่ กระทรวงเกษตรนาธิการทำแผนที่ได้อย่างจริงจัง ๆ ท้าวพระราช-
อาณาจักร ให้ทำเพื่อใช้ในการทหารได้ควย เพื่อเงินทหารบกที่ใช้อยู่ในการที่ 3 กรม
เสนาธิการทหารบกจะได้นำไปใช้ในการอื่นได้ และกรมเสนาธิการให้ไปรวมใช้ในงบประมาณ
กระทรวงกลาโหม จะได้แยกงบประมาณออกจากเงินทหารบกเช่นกัน วิธีที่จะลดค่าใช้จ่าย
ในกรมยุทธนาธิการหรือกรมทหารบกอีกวิธีหนึ่ง คือ ให้ลดเงินเดือนพลทหาร ความเห็นข้อนี้

¹ Ibid., for the year 130 (1911-12) p. 5.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.14/130 บันทึกประชุม
นายพลเรื่องกิจการทหารบกทหารเรือ วันที่ 18 มิถุนายน ร.ศ. 128.

พลตรีหม่อมเจ้าวรเชษฐา เงินเดือนพลทหารในกองทัพไทยมากไปเมื่อเปรียบกับกองทัพของประเทศยุโรป เดือนพลทหารได้เงินเดือนคนละ 4 บาท¹ ใกล้เคียงเหลือ 2 บาท แต่ในที่ประชุมนายพล² ให้ตั้งคณะกรรมการพิจารณาว่าจะลดลงเท่าใด

งบประมาณของกรมยุทธนาธิการหรือกรมทหารบกตั้งไว้สำหรับทหารที่ประจำการเท่านั้น กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดชทรงชี้แจงว่า ถ้าจะเทียบเงินที่ทหารบกได้ใช้จ่ายตามส่วนกับเงินรายได้ของแผ่นดิน เทียบกับนานาประเทศจะเห็นได้ชัดว่างบประมาณของทหารบกไทยนั้นน้อยผิดกว่านานาประเทศมาก ซึ่ง ถ้ามีเหตุการณ์ฉุกเฉินก็ควรจะได้มีเงินสำรองไว้ใช้จ่ายเก็บไว้ที่กระทรวงพระคลัง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า รัฐบาลมีงบประมาณสำหรับทหารไม่เพียงพอ ก็ยอมจะเป็นไปไม่ได้ที่จะจัดการทหารให้เขาระเบียบแบบตะวันตกได้ในระยะเวลาอันสั้น

อุปสรรคทางการค้าเมือง

หลังจากการสู้รบกับฝรั่งเศสใน ร.ศ. 112 ไทยเป็นฝ่ายจำยอม เพราะฐานะทางทหารสู้ฝรั่งเศสไม่ได้ จึงต้องทำสัญญาสงบศึกกับฝรั่งเศส โดยฝ่ายไทยต้องชดเชยค่าเสียหายและยินยอมยกดินแดนให้ฝรั่งเศสตามต้องการแล้ว ฝรั่งเศสยังมีเงื่อนไขห้ามไม่ให้ไทยสร้างที่มั่นหรือสถานการณทหารขึ้นในเขต 25 กิโลเมตรทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง³ และ

¹ จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี, ประวัติการของจอมพลและมหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสง-ชูโต), หน้า 57.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก. 14/130 บันทึกประชุมนายพลเรื่องกิจการทหารบกทหารเรือ วันที่ 18 มิถุนายน ร.ศ. 128.

³ ทรงศรี อัจจอรณ, สิทธิสภาพนอกอาณาเขต (พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2506), หน้า 111-2.

ขอความจากอนุสัญญาสงบศึกให้ไทยหรือกองทัพกบฏทางมณฑลฮกเกี้ยน จึงจำเป็นต้องระมัดระวังตามสัญญาอย่างเช่นอาวูซป็นไทยจัดซื้อไว้ 4,000 กระบอก ผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการทรงมีความเห็นว่า "ควรเอาไว้ในมณฑลนครราชสีมาแต่ 1,000 พอแต่จำนวนคนประจำนอกนั้นทำคลังขึ้นเก็บรักษาไว้ในเมืองสระบุรี ซึ่งเป็นที่ห่างจากอันตรายตามข้อสัญญา"¹ และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงกรมหมื่นนครสวรรค์สุคนธ์ (พระยศขณะนั้น) ว่า "...การที่จะมีทหารขึ้นนั้น การเสียมืออยู่ไกล การที่อยู่ไกล ถ้าเห็นว้ายังไม่เป็นเวลาอันควร เพราะเหตุ 3 ประการ คือจะทำให้คนตื่นเต้น และให้ศัตรูภายนอกก็คิดขวางอย่างหนึ่ง"² แม้ในการเสนองบประมาณจัดการทหารบกก็ต้องระวังกลัวจะเห็นว่าไทยเราสะสมกำลัง เข็มมีข้อตกลงในที่ประชุมนายพลให้แยกกรมสวัสดิ์ไปใช้เงินงบประมาณกระทรวงกลาโหมแทนที่จะให้รวมอยู่ในกรมยุทธนาธิการ เป็นทางที่ทำให้คนในประเทศไทยเห็นว่า งบประมาณของทหารบกน้อยลง แต่ไม่มีประโยชน์เพราะอย่างไรก็ตาม ชาวต่างประเทศจะไม่เห็นว่างบประมาณของกระทรวงกลาโหมลดลง ดังนั้น การคิดจัดการทหารจึงต้องมีการกะการอย่างรอบคอบระมัดระวัง เพื่อมิให้ฝรั่งเสสระแวงว่าไทยจะคิดจัดปรับปรุงการทหารไว้รุกรานอินโดจีนของฝรั่งเศส อีกประการหนึ่ง ให้สังเกตว่า กำลังกองพลไม่มีวางไว้ในทางภาคใต้เลย เพราะเกรงว่าอังกฤษจะกล่าวหาว่าไทยเตรียมกองทหารไว้เพื่อรุกรานเขตแหลมมลายูเช่นกัน ซึ่งขณะนั้นแหลมมลายูเป็นของอังกฤษหมดแล้ว

อุปสรรคทางดานการ เมืองอย่างนี้ ไ้ทำให้การทหารบกไม่เจริญเท่าที่ควรจะเป็น

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.13.2/14 เรื่องจัดการทหารมณฑลต่าง ๆ วันที่ 28 มกราคม ร.ศ. 114-8 ตุลาคม ร.ศ. 119 ,หน้า 100.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.13.2/14 เรื่องจัดการทหารมณฑลต่าง ๆ ลงวันที่ 18 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 114.

อุปสรรคทางคานกำลังคน

สิ่งที่จำเป็นในการจัดการทหารบกให้เป็นระเบียบตามแบบตะวันตกได้นั้น องค์ประกอบที่สำคัญก็คือตัวข้าราชการฝ่ายทหารที่จะต้องมีประจำการรักษาหน้าที่ตามกรมกอง ซึ่งได้จัดขึ้น ซึ่งได้แก่ พลทหาร และนายทหาร กล่าวถึงพลทหารก่อนที่จะใช้พระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหารนั้น ราษฎรที่จะเข้ามาเป็นทหารยาก ประกอบด้วยธรรมเนียมการเข้าเวรรับราชการแต่เดิมซึ่งแบ่งคนเข้ารับราชการทหารเป็น 4 ผลัด และให้เขาเวรรักษาการณ์ผลัดละ 3 เดือน ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการจัดการทหารแบบใหม่ ซึ่งต้องมีการฝึกหัดการใช้อาวุธและระเบียบวินัยทางทหาร ทั้งนี้เพราะเมื่อไพร่เขามาเข้ารับราชการทหาร มารับการฝึกหัดยังไม่ทันชำนาญก็ต้องปล่อยออกไปทำมาหากินตามเดิม พอถึงเวลาเรียกตัวกลับเข้ามาประจำการอีก ที่ฝึกไว้แต่เดิมนั้นก็ลืมหมดแล้ว ต้องมาเริ่มคนฝึกกันใหม่ หลังจากประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 124 แล้ว คนเริ่มนิยมเป็นทหารมากขึ้น เพราะทหารได้รับการเลี้ยงดูอย่างดี ถึงกระนั้นก็ยังมิมีผู้คิดหลบเลี่ยงการเป็นทหารอยู่อีก เห็นได้จากประกาศกระทรวงนครบาลเดือนกรกฎาคม ร.ศ. 129 (พ.ศ. 2453) ¹ ว่า

...บัดนี้ใครทราบว่ามีผู้ลอลวงราษฎรว่าจะช่วยจัดการให้ยกเว้นไม่ต้องถูกเกณฑ์เข้ารับราชการ แล้วลงเอาเงินหลายราย ดังเช่นขุนสุนทรศิริภูริตัน (แถม) ลอลวงเอาเงินกับผู้ที่เกณฑ์ตามพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร เพราะฉะนั้นจึงขอประกาศตักเตือนมาให้ทราบทั่วกันว่า การเกณฑ์คนเป็นทหารบก ทหารเรือ พลตระเวน พลชวาวังนั้น ใคร ๆ จะช่วยให้พ้นจากการเกณฑ์นั้น ไม่ได้เป็นอันขาด เว้นแต่ที่พระราชบัญญัติได้ยกเว้นให้เท่านั้น เพราะฉะนั้น

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก.13.2/30 ประกาศกระทรวงนครบาล เรื่องมีผู้ลอลวงราษฎรจะช่วยให้เว้นการเกณฑ์ทหาร.

ขอย้ำให้ราษฎรพากันเข้าใจผิดคิดว่าโอกาสหลีกเลี่ยงจะไม่เข้ารับราชการ
แผนดินนั้นเลย และขอให้เข้าใจว่าเมื่อต้องเข้ารับราชการทหาร พลตระเวน
พลชาววังประจำการ 2 ปีแล้ว ไม่ต้องเข้าเวรออกเวรเหมือนเช่นแต่ก่อนมา
นอกจากการระดมฝึกซ้อมวิธียุทธตามพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร เป็นครั้ง
คราว และทั้งไม่ต้องเสียเงินค่าราชการตลอดชีวิตนั้นด้วย...

อาจจะพิจารณาได้ว่า การที่คนหลบเลี่ยงไม่ยอมรับการเกณฑ์ทหารนั้น เป็นเพราะ
ว่าเกิดความไม่เข้าใจ เพราะรัฐบาลไม่ได้ให้พระราชบัญญัติลักษณะ การเกณฑ์ทหารพร้อมกันทั่ว
พระราชอาณาจักร จึงอาจทำให้ราษฎรในแต่ละมณฑลเกิดความสับสนได้ และความกลัวการ
เป็นทหารนั้นมีมานานแล้ว ดังนั้น ราษฎรหลายต่อหลายพวกก็มีความกลัวการ เป็นทหาร อยู่
นั่นเอง ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายถึง
ความที่ราษฎรกลัวเป็นทหารในสมัยรัชกาลที่ 5 ว่า เมื่อได้จัดตั้งโรงเรียนชั้นตามวัด และ
เริ่มจัดที่วัดมหรณพารามในกรุงเทพฯ พอถึงวันเปิดโรงเรียน บิคา มารดาพากันมาถอน
ลูกของตนซึ่งฝากไว้เป็นลูกศิษย์วัดกลับไปเกือบหมด ด้วยเข้าใจว่าเด็กที่เข้าโรงเรียนแล้ว
จะต้องถูกเกณฑ์เป็นทหาร และการจัดตั้งโรงเรียนที่อื่น ๆ ก็ได้รับความลำบากอย่างนี้¹
อนึ่ง อาจจะพิจารณาได้ว่า เป็นเพราะคนยังไม่มีการศึกษาเพราะเพิ่งจะมีโรงเรียนขึ้น การ
จะอธิบายให้คนเข้าใจในหน้าที่ของตนที่มีต่อชาติต่อประเทศจึงทำได้ยาก

ส่วนในค่านายทหารนั้น เมื่อมีพลทหารมากขึ้นพอจะจัดการให้เรียบร้อยได้ ก็ต้อง
คิดถึงปัญหาที่จะต้องมียานทหารไว้ควบคุมด้วย ในระยะแรก ๆ ที่ยังไม่จัดให้มีทหารตาม
มณฑลต่าง ๆ ก็ยังมีนายทหารพอเพียงในการที่จะปรับปรุงกิจการทหารบกในกรุงเทพฯ ให้เจริญ
ก้าวหน้าไปด้วยดี ต่อเมื่อมีการจัดตั้งกรมกองทหารขึ้นในมณฑลต่าง ๆ ก็ต้องส่งนายทหารที่มี

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระประวัติจอมพล
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช, หน้า 36.

ความสามารถออกไปบังคับบัญชาทหารในมณฑลนั้น ๆ จำนวนนายทหารจึงไม่เพียงพอแก่ราชการทหารบกที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ดังมีข้อความในลายพระหัตถ์กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดชที่กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องที่จะขอให้มีนักเรียนนายควาและตำแหน่งนายควาว่า

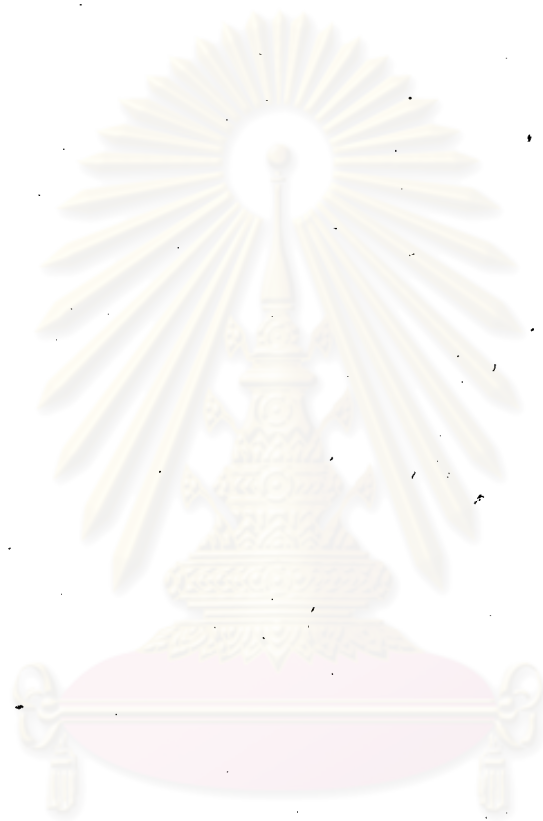
...ในส่วนกำลังพลคือพลทหารนั้นก็สมบูรณ์ขึ้นแล้ว โดยพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร จำนวนทหารกองเกินอัตราและกองหนุนมีแต่จะมากเพิ่มพูนขึ้นเสมอไป... แต่มีข้อสำคัญอยู่ที่ไม่มีนายทหารพอกับที่จะบังคับควบคุม เพราะจำนวนนักเรียนนายร้อยที่สอบวิชาได้ออกเป็นนายทหาร ก็พอแต่เพียงสำหรับประจำการ... แม้แต่กองประจำการเวลานี้ก็ยังไม่มียายทหารเต็มอัตรา ถึงจะได้อันดับนายสิบเลื่อนขึ้นเป็นนายทหารบางก็เป็นส่วนน้อยเต็มที...¹

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดชจึงได้คิดจัดตั้งโรงเรียนนายควาและตำแหน่งนายควาขึ้น เพื่อแก้ปัญหาความขาดแคลนนายทหารที่จะบังคับบัญชาพลทหารซึ่งเป็นอุปสรรคข้อหนึ่งในการจัดการทหารบก

อย่างไรก็ตาม กิจกรรมทหารบกในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้เขาระเบียบเรียบร้อยตามแบบแผนมาเป็นลำดับ อุปสรรคที่กล่าวมาเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้กิจการทหารบกถดถอยลงบ้าง แต่เมื่อพูดสรุปโดยทั่วไปแล้ว กล่าวได้ว่าการคิดจัดการทหารบกเพื่อให้มีกำลังเพียงพอที่จะรักษาพระราชอาณาจักรก็ได้สำเร็จเรียบร้อย สมกับพระราชประสงค์ในปีก่อนที่พระองค์จะสวรรคต ในปีสุดท้ายของรัชกาล

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก. 13.2/106 กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดชกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 11 เมษายน ร.ศ. 127.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช ผู้บัญชาการกรม
 ยมนาธิการได้คิดจัดราชการในกรมทหารบกให้เขาระเบียบ เพื่อให้เหมาะสมแก่ราชการ
 ที่เจริญรุ่งเรืองขึ้นตามลำดับต่อไป ดังแผนภูมิที่แนบมานี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บัญชีกรมขึ้นกรมยุทธนาธิการ

ตัวทรงตำราประจำตำแหน่งจอมพลในกองทัพ

กรมยุทธนาธิการ

กรมคลังเงิน	ยกบัตรทัพบก	เกียกกายทัพบก	กรมแพทย์	กรมช่างแสง
<ul style="list-style-type: none"> [-] แผนก 1 [-] แผนก 2 [-] แผนก 3 	<ul style="list-style-type: none"> กรมครุภัณฑ์ <ul style="list-style-type: none"> [-] แผนก 1 [-] แผนก 2 [-] แผนก 3 กรมยุทธภัณฑ์ <ul style="list-style-type: none"> [-] แผนก 1 [-] แผนก 2 [-] แผนก 3 กรมสรรพยุทธ์ <ul style="list-style-type: none"> [-] แผนก 1 [-] แผนก 2 [-] แผนก 3 	<ul style="list-style-type: none"> กรมยุทธโยธา <ul style="list-style-type: none"> [-] แผนก 1 [-] แผนก 2 [-] แผนก 3 กรมเสีบียง <ul style="list-style-type: none"> [-] แผนก 1 [-] แผนก 2 [-] แผนก 3 กรมพาหนะ <ul style="list-style-type: none"> [-] แผนก 1 [-] แผนก 2 [-] แผนก 3 	<ul style="list-style-type: none"> [-] แพทย์ยา <ul style="list-style-type: none"> [-] แผนกยาไทย [-] แผนกยาฝรั่ง [-] อัครแพทย์ 	<ul style="list-style-type: none"> [-] แผนกท 1 [-] แผนกท 2 [-] แผนกท 3

ครุฑฯ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปและวิเคราะห์

ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น กล่าวได้ว่า การทหารบกส่วนใหญ่ยังคงเป็นแบบโบราณ ถึงแม้จะได้มีการฝึกหัดทหารตามแบบยุโรป โดยใช้ฝรั่งมาเป็นครูสอนตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วก็ตาม ก็เป็นเพียงการริเริ่มในเบื้องต้นในวิธีการหัดแถว เดินแถวและทำดื่้ออาวุธให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเท่านั้น ไม่ได้มีการฝึกหัดในวิชาการทหารให้เป็นการจริงจังแต่อย่างใด แม้เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้วเป็นเวลาหลายปี การทหารบกก็ได้รับการจัดแบบใหม่ก็มีอยู่แต่ในกรุงเทพฯ เท่านั้น ต่อมาเมื่อทรงเห็นประโยชน์จากการใช้กองทหารที่จัดแบบใหม่ในการรักษาความสงบภายในและทรงเริ่มคิดที่จะจัดการทหารใหม่กำลังเพียงพอที่จะรักษาประเทศได้ พระองค์จึงทรงพยายามดำเนินงานปรับปรุงทางด้านการทหารให้ทันสมัยยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ แม้จะประสบอุปสรรคเป็นอันมากก็มีไต่ทรงทอดอวย กลับทรงพยายามดำเนินการจัดการทหารให้เข้าระเบียบแบบใหม่ จนกระทั่งมีทหารบกประจำการได้ครบตามนโยบายที่พระองค์ทรงพระราชดำริไว้ในเรื่องการทหารบก อันเกี่ยวกับราชการแผ่นดิน จวบจนกระทั่งได้รับผลสำเร็จดังพระราชประสงค์ที่เห็นในปลายรัชสมัยของพระองค์นั่นเอง ดังที่นายพลริเชอริเออได้กล่าวถึงการจัดการทหารในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ว่า

... ส่วนกองทัพบกนั้นก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่ยิ่งระหว่าง 2-3 ปีที่แล้วมานี้... กองทัพบกขนาดใหญ่ที่มีอุปกรณ์ทันสมัย และมีการฝึกอบรมเป็นอย่างดี ตั้งประจำการอยู่ในเมืองสำคัญต่าง ๆ ในประเทศ...¹

¹ ชูศรี สวัสดิสงคราม, "นายพลริเชอริเออ เล่าเรื่องเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว", นิตยสารศิลปากร, ปีที่ 13, เล่ม 3 (กันยายน พ.ศ. 2512), หน้า 84.

ถ้าจะวิเคราะห์ดูตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว คนทั่วไปอาจคิดว่างานปรับปรุงประเทศทางด้านการทหารนี้ ไม่ใช่สิ่งสำคัญและไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อะไรมากมายเท่ากับการปรับปรุงประเทศให้เจริญก้าวหน้าในด้านอื่น เช่น ด้านเศรษฐกิจหรือด้านการปกครอง เป็นต้น สาเหตุที่คนทั่วไปคิดเช่นนั้นก็เพราะยังมองไม่เห็นประโยชน์ของการมีทหารไว้เพื่อป้องกันประเทศ เหตุการณ์ใน ร.ศ. 112 ที่ไทยต้องยอมจำนนแก่ฝรั่งเศส เป็นเพราะการจัดการทหารที่ทรงริเริ่มใหม่นั้นยังไม่ทันทั่วทั้งที่จะมีกำลังพอที่จะหยุดยั้งการหาเหตุรุกรานแย่งชิงดินแดนของไทย คนจึงมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการทหาร นอกจากจะคิดว่าเป็นการสิ้นเปลืองเงินแผ่นดินไปโดยเปล่าประโยชน์ แต่กิจการทหารที่จัดให้เป็นสมัยใหม่แบบตะวันตกนี้ อยู่ในพระราชดำริของพระองค์ที่เดียว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงถือว่า การปรับปรุงด้านการทหาร เป็นการปฏิรูปที่สำคัญอย่างหนึ่งที่จะต้องรีบจัดทันที ดังพระราชดำรัสว่า

... การซึ่งจะจัดทหารขึ้นนั้น เป็นความยากลำบากกว่าการจำเป็นที่จะต้องหาของทางใดที่จะทำได้ก็ต้องทำ ในกรุงก็ตามหัวเมืองก็ตาม ให้ได้เป็นการตั้งตนขึ้นอย่าให้ช้านัก เพราะการทหารนี้เป็นสิ่งหนึ่งอยู่ในกระบวนการวิวัฒนาการ...¹

เห็นได้อย่างชัดเจนว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรับปรุงการทหารบกของประเทศให้แข็งแกร่งและทันสมัยตามรูปแบบตะวันตกตลอดมา แต่อุปสรรคด้านการเมืองต่างประเทศ ทำให้การประกาศการจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งให้เปิดเผยไม่ได้ จำเป็นต้องคอย ๆ ดำเนินการปรับปรุงอย่างเงิบ ๆ จึงไม่ปรากฏผลเป็นที่สนใจ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มเอกสาร ร.5 ก. 13.2/12 พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ลงวันที่ 1 มีนาคม ร.ศ. 114.

แกชนทั้งหลายเท่ากับงานปรับปรุงประเทศทางคนอื่น ซึ่งเป็นที่กล่าวขวัญกันมากมายทั้ง
 เงินทุนที่จะคิดจัดการก็มีน้อยไม่เพียงพอ แต่ถ้ามองการจัดการทหารไว้เพื่อป้องกันประเทศ
 ก็จะไม่สมฐานะของประเทศที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นประเทศเอกราช และถ้าจะคิดว่า
 การปรับปรุงการทหารบกให้เข้าระเบียบแบบใหม่เป็นสิ่งไม่สำคัญ ให้ใช้วิธีการจัดการทหาร
 ไปตามที่เคยมีกันมาแต่ก่อน ๆ ต่อไป ก็พูดได้ว่า การปรับปรุงประเทศให้เจริญก้าวหน้าใน
 ด้านต่าง ๆ จะเป็นไปได้ยากและช้า เพราะว่าการปรับปรุงประเทศให้เจริญก้าวหน้านั้น
 จะทำได้สมความคาดหมายก็ต่อเมื่อประเทศมีความสงบสุข ราษฎรไม่ต้องระแวงหรือระวัง
 โจรผู้ร้าย หรือพวกับที่จลาจลซึ่งจะมีผลยุ่งยากกระทบกระเทือนต่อชีวิตและทรัพย์สินของ
 ตน ผู้ที่สนับสนุนงานปรับปรุงด้านการทหารบกของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่
 หัว ก็มีหลายพระองค์และหลายคน และได้เป็นกำลังสำคัญในการปรับปรุงงานชั้นนี้ ที่
 สมควรกล่าวถึงก็คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรม
 พระนริศราวุธดิวงษ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระเจ้า
 บรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิศณุโลก สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต พระเจ้าบรม
 วงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน และนายทหารอื่น ๆ อีกมาก

การคิดปรับปรุงจัดการทหารบกให้เข้าระเบียบแบบใหม่ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย
 ภายในประเทศ และรักษาพระราชอาณาเขตของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัว เป็นผลงานที่ควรได้รับการยกย่องเชิดชูพระเกียรติยศให้ปรากฏเป็นที่รู้จักกัน
 ทั่วทราบเท่ากาลนาน ถ้าพระองค์ไม่ทรงคิดปรับปรุงการทหารบกแล้ว ไม่ทรงเห็นความสำคัญ
 ของการที่จะต้องมีกองทัพประจำการขึ้นแล้ว การทหารบกของประเทศในปัจจุบันก็อาจจะ
 ไม่ประสมกับความเจริญรุ่งเรืองดังที่เห็นทุกวันนี้

(ม.ท.บ.)

นายทหารแดงเต็มยศ ยุค พ.ศ. ๒๔๑๖

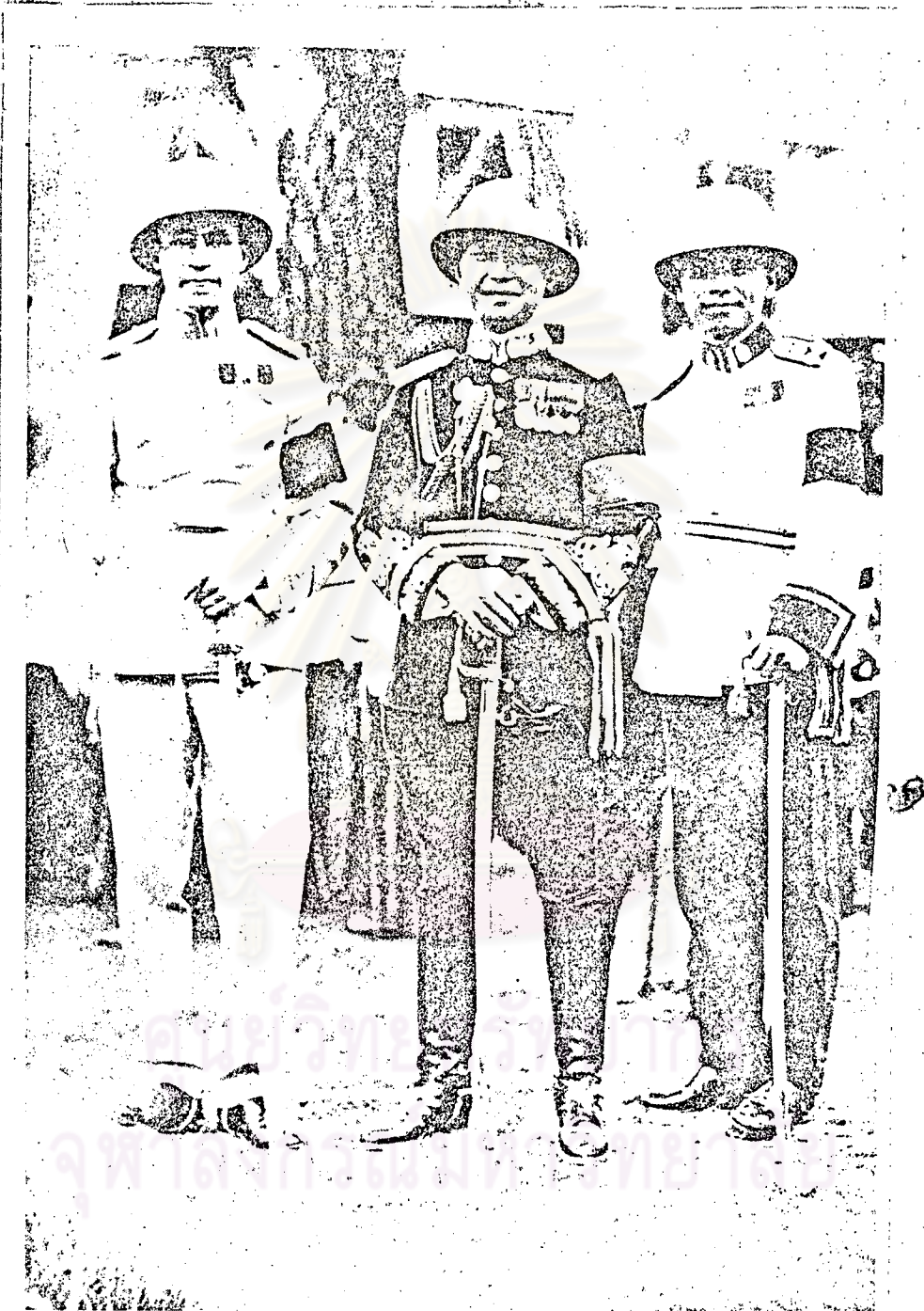

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับ พระเจ้าซาร์นิโคลัส ที่ 2 แห่งรัสเซีย

พระรูปสมเด็จพระราชบิดา ฯ ทรงเครื่องแบบ
ทหารราบทหารมหาดเล็ก นายเมือเสด็จยุโรป พระชันษา ๓๘

พลเอก พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ
ทรงฉายพระรูปร่วมกับ พ. ต. หลวงปรีชาอัครราช (บุญต่อ ลวสันต์) ข่าย
และ พลตรี หลวงบอดอวรุฐ (พื่อน ฤทธาคนี) ขาว

พ. ศ. ๒๔๖๘